

ISSN: 2147-6071

EISSN: 2147-7035

SEYYAD

**Siyaset,
Ekonomi ve
Yönetim
Araştırmaları
Dergisi**

CENTER FOR POLITICAL,
ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH

Siyaset, Ekonomi ve Yönetim
Araştırmaları Dergisi

SEYAD

ISSN: 2147-6071
E-ISSN: 2147-7035

Cilt/Volume: 12 | Sayı/Issue: 1 |
Yıl/Year: 2024 (Haziran/June)

Açık Erişim Politikası / Open Access Policy

Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Alıntı-Gayriticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, bilimsel araştırmaları halka ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracığı ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır.

Research Journal of Politics, Economics and Management is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. Research Journal of Politics, Economics and Management provides immediate open access to its content on the principle that making research free available to the public supports a greater global exchange of knowledge.

Permission to make digital or hard copies of part or all of the Research Journal of Politics, Economics and Management (SEYAD) for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not distributed for profit or directional commercial advantage. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. Permission may be requested from the SEYAD. No responsibility for the views expressed by authors and reviews in the Research Journal of Politics, Economics and Management (SEYAD) is assumed by the editors or by the Publisher.

Dizinleme Bilgileri / Abstracting and Indexing Services

ASOS
indeks

ICJ JOURNALS
MASTER LIST

ACARINDEX

MIAR

DRJI

Scope Database
Journal indexing & Citation analysis

Editör/Editor in Chief

Doç. Dr. Üyesi Veyysel İNAL

Editör Yardımcıları/Editorial Assistants

Arş. Gör. Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Arş. Gör. Enes TEKŞAN

Sayı Editörü/Issue Editor

Arş. Gör. Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Dil Editörü (Türkçe)/Language Editor (Turkish)

Arş. Gör. Yunus Emre TURAN

Dil Editörü (İngilizce)/Language Editor (English)

Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa ÇALIŞKAN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Temel GÜRDAL (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Engin ÖNER (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet ASUTAY (Durham University)

Prof. Dr. Tank VURAL (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Web Sayfası Sorumlusu

Arş. Gör. Enes TEKŞAN

Tasarım/Design

Arş. Gör. Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Yazışma Adresi/Corresponding Address

Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocağ Sokak No:9 D:2

Serdivan/Sakarya

+90 (532)769 5899

Web Adresi/ Web Page

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/seyad>

e-posta/ e-mail: seyad@sakarya.edu.tr

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdulmenaf Turan (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Adem Çaylak (Kocaeli Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Uysal (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Birol Akgün (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Bülent Güloğlu (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih Savaşan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Ferit İzci (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Fuat Erdal (Eskişehir Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Halis Çetin (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Haluk Alkan (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhittin Ataman (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman Pehlivan (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder Kutlu (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Faruk Taşca (İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Dinara Zubaidullina (Başkurd Devlet Üniversitesi)

Doç. Dr. Furkan Beşel (Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Aysun Yaralı Akkaya (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Barış Kandığer (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah Yılmaz (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Harun Yılmaz (Sakarya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Sait Ebinç (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Dr. Ebubekir Mollaahmetoğlu (İstanbul Üniversitesi)

- 1 **İktidarı Gökkuşuğunun Altından Geçirmek: LGBT Mikro Kozmosunda Dışlama Pratikleri**
Passing Power Under the Rainbow: Practices of Exclusion in the LGBT Microcosm
Utku AYBUDAK / Tuğba Nur Rümeysa KARAKAŞ
Araştırma Makalesi / Research Article
- 32 **Çevre Hakkı ve Yargısal Denetim: Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararları Üzerine Bir Değerlendirme**
Environmental Right And Judicial Review: An Evaluation On The Decisions Of The Constitutional Court And The Council Of State
Mehri TUFAN / Ferruh TUZCUOĞLU
Araştırma Makalesi / Research Article
- 58 **Tersanelerde Gemilerin Havuzlama Operasyonlarının Risk Analizi ve Yönetimi**
Risk Analysis And Management Of Ship Drydocking Operations In Shipyards
Murat YORULMAZ / Mehmet Arif ÖZTÜRK
Araştırma Makalesi / Research Article
- 105 **An Evaluation of Costing Systems to Promote Sustainable Financial Growth within Small-Medium Enterprises**
Küçük-Orta Ölçekli İşletmelerde Sürdürülebilir Finansal Büyümeyi Teşvik Etmek için Maliyetleme Sistemlerinin Değerlendirilmesi
Harry NURCOMBE / Işık AKIN
Araştırma Makalesi / Research Article
- 135 **Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi Bağlamında Balıkesir Teknokentinin Değerlendirilmesi**
Evaluation Of Balıkesir Technocity in The Context Of The Impact Of Technology Development Zones On Regional Development
Kübra CANBAZ AKÇA
Araştırma Makalesi / Research Article

EDİTÖRDEN

SEYAD, Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından 2014 yılından bu yana tarafsız ve ilkeli yayın anlayışı ile Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli uluslararası bir dergidir.

SEYAD yapılacak araştırma ve bilimsel çalışmaların bilim çevreleri, piyasa ve ilgilenenlerce paylaşılmasını, müzakere edilmesini ve değerlendirilmesini sağlamaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. SEYAD ekibi olarak amacımız ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel makaleler yayınlanmasını sağlamaktır.

SEYAD olarak her yıl yayın politikamız doğrultusunda yeni adımlar atıyoruz. 2021 sayısından başlamak üzere dergimizde yayına kabul edilen tüm makalelere DOI numarası vermeye başladığımızı söylemekten gurur duyuyoruz. Ayrıca çok kısa bir süre içerisinde alanda önde gelen indekslerde indekslenmeye başlayacağımızı da ifade etmekten mutluluk duyuyoruz. Dergimizin bu sayısında titiz bir hakemlik süreci sonucunda 5 çalışma akademik olarak yayına yeterli bulunmuştur.

Bu süreçte özveriyle gayret eden dergi ekibimize, ön inceleme aşamasında desteğini esirgemeyen hocalarımıza ve kendilerine gönderilen makaleleri hiçbir karşılık beklemeden en ince ayrıntısına kadar okuyup değerlendirmek suretiyle dergimize destek olan hakemlerimize çok teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Veysel İNAL

Yazım Kuralları

- Dergimize ISNAD Metiniçi Atıf Sistemi (2. Edisyon) ile hazırlanan çalışmalar kabul edilmektedir.
- Her makalenin başına 150-350 kelime aralığında Türkçe ve İngilizce özet konulmalıdır.
- Özetle birlikte 5 adet anahtar kelime verilmelidir.
- Dergiye gönderilen makaleler kaynakça dahil 10 bin kelimeyi geçmemelidir.
- Makaleler, tüm tablolar, şekiller, kaynakça ve ekler dâhil 20 sayfayı aşmamalıdır.
- Makaleler, A4 kâğıdı boyutunda ve MS Word programında Dergipark üzerinden gönderilir.
- Ana metin Sağ ve Sol'dan 3 cm girintili olacak şekilde hizalanmalıdır.
- Ana metin, Times New Roman yazı tipi kullanılarak hazırlanmalıdır.
- Ana başlıklar 14 punto bold, alt başlıklar 12 punto bold olarak düzenlenmelidir.

Submission Requirements

- Studies prepared with the ISNAD In-Text Citation System (2nd Edition) are accepted for our journal.
- Turkish and English abstracts in the range of 150-350 words should be included at the beginning of each article.
- The abstract should be accompanied by 5 keywords.
- Articles submitted to the journal should not exceed 10 thousand words including references.
- Articles should not exceed 20 pages, including all tables, figures, references and appendices.
- Articles are sent in A4 paper size and MS Word program via dergipark. The main text should be prepared using Times New Roman font.
- Main headings should be 14 point bold, subheadings should be 12 point bold.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Yayın sürecinin başlangıç aşaması olan çalışmanın dergi sayfasına yüklenmesi ile sayılarda yayınlanması süreci içerisinde yer alan tüm safhalarda yer alan başta editör olmak üzere, editör yardımcıları, yayın ve danışma kurulları, son okuyucular, hakemler, yazarlar ve diğer dergi çalışanları, gizlilik ve tarafsızlık politikasına uygun olarak etik kurallar çerçevesinde hareket etmelidirler. Bu noktadan hareketle, yazın çalışmasını hazırlanması aşamasından itibaren, çalışmanın dergi sayısında yayınlanması safhasına kadar olan süreç içerisinde yer alan herkesin, aşağıda yer alan etik ilkeler uyması beklenmektedir.

Aşağıda yer alan etik ilkelere ilişkin yönerge COPE tarafından yayınlanan rehber ve politikalar referans alınarak hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgiler için, <https://publicationethics.org/guidance/Guidelines> sayfasını inceleyebilirsiniz.

Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörlerinin

Sorumlulukları

- Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörleri, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, ön değerlendirme sürecinde, makalelerin ve diğer çalışmaların dergi politikasına, amacına ve kapsamına uygunluğuna ilişkin incelemeleri tam ve doğru olarak, makale değerlendirme süreci öncesinde kontrol etme hakkına sahiptir.
- Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörleri, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, başta fikri mülkiyet hakkı olmak üzere gerekli etik olmayan davranışlara yönelik önlemleri almak zorundadır.
- Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörleri, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, olumsuz karar verilmesi durumunda, çalışmanın özgün değeri, yöntemi, amacı ve kapsamı, alan yazınına katkısı göz önünde bulundurarak gerekçeli mektup ile yazarın şahsına yazılı olarak bildirmek zorundadır.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, kabul veya reddettiği çalışmalar veya yazar(lar) ile ilgili olarak, çıkar çatışması içerisinde bulunmamalıdır.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, yazarların ve hakemlerin kişisel bilgilerini, etik ilkeler kapsamında korumakla yükümlüdür.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, makale değerlendirme sürecinde yansızlık kuralına riayet etmelidir. Hakemlerin ve yayın sürecinde yer alan diğer kişilerin yönlendirilmesine engel olmalıdır. Değerlendirme sürecinin zamanında tamamlanmasını sağlamalıdır.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, değerlendirme sürecinde çalışmalarını, uzmanlık alanları ve çalışma konusu ile ilgili olarak en az bir çalışma sahibi iki hakeme göndermektedir.
- Editör, çalışmaları değerlendirecek olan hakemlerin belirlenmesinde tam yetkiye sahiptir. Çalışmalar ile ilgili olarak nihai kararı vermekle yetkilidir.
- Editörler ve diğer yayıncı organları, çalışmaların intihal içerip içermediğini, veri sahteciliği veya manipüle edilmiş atıfların olup olmadığı konusunda, inceleme yapmak, hakemlerin önerilerini veya değerlendirmelerini dikkate alarak gerekli durumlarda, ilgili yazarlar hakkında gerekli kurum veya kuruluşları bilgilendirmekle yükümlüdür. Ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan doğan zarar ve tazminatların sorumluluğu yazar(lar)ın şahsına aittir.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, çalışmaların intihal sorunu olup olmadığını, ön kontrol sırasında tespit ederek gerekli bilgilendirmeleri yazarlara yapmalıdırlar.
- Editörler ve yayın kurulu gerekli gördüğü durumlarda, hakemler tarafından istenilen gerekli düzeltmelerin ölçülü ve yerinde olup olmadığının kontrolünün yapmak, istenilen düzeltmelerin yapıp yapılmadığını kontrol etmelidir.

Hakemlerin Sorumlulukları

- Çalışmaların ön değerlendirmesi yapılması sonrasında hakemlerin görüşleri önceliklidir.
- Hakemler kendilerine gönderilmiş olan çalışmaları, zamanında değerlendiremeyecekse veya çalışma konusunun başka bir hakem tarafından değerlendirilmesinin daha uygun olduğunu düşünüyor ise derhal editöre bilgi vermelidir.
- Hakemler, çalışmaları yansız ve tarafsız bir biçimde değerlendirmelidir.
- Hakemler, değerlendirmesi yapılan çalışmalara ilişkin verileri, herhangi bir şekilde üçüncü kişiler ile paylaşmamalıdır. Bu durumdan doğan sorumluluk hakemin şahsına aittir.
- Hakemler çalışmaları objektif bir biçimde değerlendirmelidirler. Değerlendirmeler yapılırken, yapıcı nitelikte olunmalı ve değerlendirme süreci bitiminde ilgili dosyayı yok etmelidirler.
- Hakemler değerlendirme aşamasında, çalışmaların uygun metodoloji kapsamında olup olmadığı, aksi halde uygun yöntemin önerilmesinden sorumludurlar. Çalışmaları ölçülü bir biçimde yapıcı nitelikte eleştirmeli, küçümseyici ve hakaret içerikli eleştirilerden uzak durmalıdır.
- Hakemler değerlendirme işlemini, kendilerine tanınan değerlendirme süresi içerisinde yapmalıdırlar.
- Hakemler gerekli gördükleri takdirde, çalışmanın kalitesini arttırmak amacı ile çeşitli diğer çalışmalardan, alıntı yapılmasını isteyebilme hakkına sahiptir. Ancak bu durumda gereklilik ve ölçülülük açısından, hakemlerin taleplerinin değerlendirmesi editöre aittir.

Yazarların Sorumlulukları

- Çalışmalar özgün, alan yazınına katkı sağlayacak nitelikte olmalıdır.
- Yazarlar, çalışmalarında yazım kurallarına, atıf ve kaynakça gösterimine özen göstermelidir. İntihal ile ilgili sorumluluk yazar(lar)a aittir. İntihal ile ilgili bir zarar ortaya çıktığında gerekli tazminatlar yazar(lar)ın şahsına aittir.
- Çalışmalar, sadece hakem değerlendirmesi öncesinde, editör ve yayın kuruluna bildirilmesi koşulu ile geri çekilebilir.
- Yazarlar çalışmalarında, dil, din, ırk, cinsiyet, mezhep, yaş, siyasi düşünce vb. gibi herhangi bir ayrımcı dil kullanmamalıdır. Yazarlar çalışmalarında, değerlendirmelerini ve önerilerini, tarafsızlık ve akademik etik içerisinde yapmalıdır.
- Çalışmalara, emeği olmayan üçüncü kişilerin yazar olarak isimleri yazılmamalıdır.
- Çalışmalar değerlendirme sürecine alınmasından itibaren, yazarlara ilişkin varsa eksik bilgiler tamamlanmalı ancak herhangi bir yazar ekleme veya çıkarma isteğinde bulunulmamalıdır.
- Çalışmalar bilimsel toplantı veya tezlerden çıkarılmış makaleler ise çalışmanın ilk sayfasında dip not olarak belirtilmelidir.
- Çalışmanın değerlendirilmesi sürecinde, hakemler tarafından veri ve bilgi istenmesi durumunda, editörler aracılığı ile gerekli bilgiler ilgili kişilere iletilmelidir. Yazarlar değerlendirme sürecinde veya yayınlanmış olunan çalışmalarda, değişiklik yapılmasını gerekli gördüğü durumlarda, ivedilik ile Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörlük ofisi ile iletişime geçmelidir.
- Dilimlenmiş şekilde olan çalışmalar Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi (SEYAD) tarafından kabul edilmemektedir. Yazarlar Dilimlenmiş şekilde çalışma hazırlamamalı ve paralel zamanlar içerisinde farklı dergilere , değerlendirilmek üzere gönderilmemelidir.
- Değerlendirme aşamasında, yazar(lar) çalışmaları ile bir yanlışlık olduğunu fark ederse ivedilik ile editör ile iletişime geçmelidir. Uydurma veriler ile ortaya koyulan sonuçlardan doğan zararlar, yazarların şahsına aittir.

Ethical Principles and Publication Policy

Following the policy of confidentiality and impartiality, especially the editor, assistant editors, editorial and advisory boards, end readers, referees, authors, and other journal employees, who are involved in all stages of the process of uploading the work, which is the initial stage of the publication process, to the journal page and publishing in the issues. Should act within the framework of ethical rules. From this point of view, everyone involved in the process, from preparing the literature study to the publication of the study in the journal issue, is expected to comply with the following ethical principles.

The directive on ethical principles below has been prepared regarding the guidelines and policies published by COPE. For detailed information, you can visit <https://publicationethics.org/guidance/Guidelines>.

Editors / Assistant Editors / Issue Editors Responsibilities

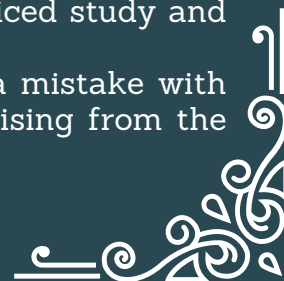
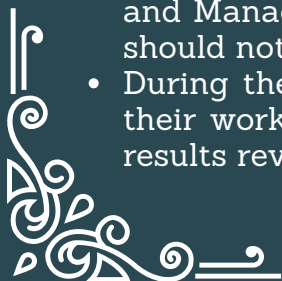
- Research Journal of Politics, Economics and Management, Editors, Assistant Editors, Issue Editors have the right to check the review of articles and other studies regarding their compliance with the journal's policy, purpose, and scope completely and accurately before the article evaluation process.
- Journal of Politics, Economics and Management Studies, Editors, Assistant Editors, Issue Editors must take precautions against necessary unethical behaviors, especially intellectual property rights.
- Journal of Politics, Economics and Management Studies, Editors, Assistant Editors, Issue Editors, in case of a negative decision, must notify the author in writing, with a reasoned letter, taking into account the original value, method, purpose, and scope of the study, and its contribution to the field.
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors should not have a conflict of interest regarding accepted or rejected works or author(s).
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors are obliged to protect the personal information of authors and referees within the scope of ethical principles.
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors must comply with the impartiality rule in the article evaluation process. It should prevent the referrals of referees and other people involved in the publication process. Ensure timely completion of the evaluation process.
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors send their work to two referees who have at least one study in the evaluation process related to their fields of expertise and study subject.
- The editor has full authority to determine the referees who will evaluate the studies. It is authorized to make the final decision regarding the studies.
- Editors and other publisher bodies are obliged to examine whether the studies contain plagiarism, data fraud, or manipulated citations and inform the necessary institutions or organizations about the relevant authors, when necessary, considering the suggestions or evaluations of the referees. Responsibility for damages and compensations arising from negativities that may arise belongs to the author(s).
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors should determine whether the studies have plagiarism problems during the pre-check and inform the authors.
- When the editors and editorial board deem it necessary, they should check whether the necessary corrections requested by the referees are measured and appropriate and whether the desired corrections have been made.

Referees Responsibilities

- After the preliminary evaluation of the studies, the opinions of the referees are prioritized.
- If the referees cannot evaluate the studies sent to them promptly or think it is more appropriate to evaluate the study subject by another referee, they should inform the editor immediately.
- The referees should evaluate the studies impartially and impartially.
- The referees should not share the data of the evaluated studies with third parties in any way. The responsibility arising from this situation belongs to the referee.
- Reviewers should evaluate the studies objectively. While making assessments, they should be constructive and destroy the relevant file during the assessment process.
- During the evaluation phase, the referees are responsible for whether the studies are within the scope of the appropriate methodology, and otherwise, they are responsible for recommending the appropriate method. They should criticize their work in a moderately constructive manner and avoid condescending and insulting criticism.
- The referees must do the evaluation process within the evaluation period given to their cats.
- If the referees deem it necessary, they have the right to request citations from various other studies to increase the study's quality. However, in this case, in terms of necessity and proportionality, the evaluation of the requests of the referees belongs to the editor.

Authors Responsibilities

- Studies should be original and contribute to the literature.
- Authors should pay attention to spelling rules, citation, and bibliography in their works.
- Responsibility for plagiarism belongs to the author(s). In case of damage related to plagiarism, the necessary compensations belong to the author(s).
- Studies can only be withdrawn, provided that they are notified to the editor and editorial board before the referee evaluation.
- In their works, the authors do not use language, religion, race, gender, sect, age, political thought, etc. should not use any discriminatory language such as
- Authors should make their evaluations and suggestions in their studies with objectivity and academic ethics.
- The names of third parties who do not contribute to the studies should not be written as authors.
- After the studies are included in the evaluation process, any missing information about the authors should be completed, but no request should be made to add or remove any authors.
- If the studies are articles published in scientific meetings or theses, they should be indicated as footnotes on the study's first page.
- If the referees request data and information during the evaluation process of the study, the necessary information should be conveyed to the relevant persons through the editors. The authors should immediately contact the Editorial Office of the Journal of Politics, Economics, and Management Research when they deem it necessary to make changes in the evaluation process or the studies published.
- Studies in the sliced form are not accepted by the Journal of Politics, Economics, and Management Studies (SEYAD). Authors should not prepare a sliced study and should not be sent to different journals for evaluation in parallel.
- During the evaluation phase, if the author(s) realizes that there is a mistake with their work, they should immediately contact the editor. Damages arising from the results revealed by fabricated data belong to the authors.

İKTİDARI GÖKKUŞAĞININ ALTINDAN GEÇİRMEK: LGBT MİKRO
KOZMOSUNDA DIŞLAMA PRATİKLERİ

Passing Power Under the Rainbow: Practices of Exclusion in the LGBT Microcosm

[doi](https://doi.org/10.54429/seyad.1407253) https://doi.org/10.54429/seyad.1407253

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Utku AYBUDAK

Doçent,
Karabük Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü
utkuaybudak@karabuk.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-1859-5770
Karabük/Türkiye

Tuğba Nur Rumeysa KARAKAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi,
Karabük Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
tugba.karakas19@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-2365-7334
Karabük/Türkiye

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Atıf / Citation

Aybudak, Utku - Karakaş, Tuğba Nur Rumeysa. "İktidarı Gökkuşağının Altından Geçirmek: LGBT Mikro Kozmosunda Dışlama Pratikleri". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2024), 1 - 31

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 25.12.2023

Kabul Tarihi: 18.03.2024

Yayın Tarihi: 30.06.2024

İktidarı Gökkuşğunun Altından Geçirmek: LGBT Mikro Kozmosunda Dışlama Pratikleri

Özet

Bu çalışma LGBT aktivizminin toplumsal yansımalarının Bourdieücü anlamda analiz edilebileceğini ve alandaki iktidar/dışlama pratiklerini ortaya koyabileceğini savunmaktadır. Kuramsal düzeyde queer teorinin toplumsal gerçekliğe yansıyan vaziyeti olarak değerlendirilebilecek LGBT mikro kozmosunda, her alanda olduğu gibi farklı özneler mücadele etmektedir. Failler, ellerindeki sermayeyi alanda daha kıymetli hale getirmeye çalışmaktadır. Bu anlamda LGBT alanının yapısal sınırlar henüz inşa aşamasında olduğu için alan henüz inşa aşamasında olduğu için- öznelerin yapı üzerindeki etkisinin de görece fazla olacağı söylenebilir. Doğrudan alanın bir unsuru olmayan ancak son derece yoğun biçimde kullanılan iptal kültürü de sonuçları açısından ele alınmaktadır. Okuyucu için vurgulanması gereken en önemli nokta çalışmanın herhangi bir normatif söylem içermediği ve vakıanın analizine odaklandığıdır. Bu nedenle LGBT ile ilgili var olan ve popülerliği giderek artan her türlü tartışma kapsam dışıdır. Çalışma en temel olarak retorik düzlemde her türlü iktidar ilişkisini ve dışlama pratiğini reddeden queer teorinin gündelik hayata aktarılması esnasında bu pratikleri de beraberinde getirdiğini iddia etmektedir. Bu durum; kullanılan terminoloji, akademik ve spor alanından örneklerle okuyucuya aktarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Queer Teori, Peformatiflik, LGBT, İktidar, Dışlama

Abstract

This study posits that the social manifestations of LGBT activism can be understood within the framework of Bourdieu's concept of fields, shedding light on the dynamics of power and exclusion within this realm. Within the LGBT microcosm, which can be seen as the practical application of queer theory in the context of social reality, various individuals and groups engage in struggles akin to those found in any given field. Actors involved in the LGBT field endeavor to enhance the value of their capital within this context. Given that the structural boundaries of the LGBT field are not rigidified, meaning that it is still in a state of development, individuals have a relatively higher potential to influence the field's structure. Additionally, the pervasive phenomenon of cancel culture, though not an inherent aspect of the field, is extensively deliberated due to its consequential implications. It is crucial to underscore to the reader that this study adopts a non-normative stance and instead focuses on a case analysis. Consequently, any ongoing and increasingly prevalent debates regarding the normative aspects of the LGBT community fall outside the scope of this study. The study claims that queer theory, which rejects all kinds of power relations and exclusion practices at the rhetorical level, brings these practices during its transfer to daily life. This situation is conveyed to the reader with examples from the terminology produced, academic and sports fields.

Key Words: Queer Theory, Performativity, LGBT, Power, Exclusion

JEL Codes: D63, J16, Z13

Giriş

Bu çalışma toplumsal alanı makro kozmos; son zamanlarda popülerliği artan LGBT örgütlü yapısını ise makro kozmosun içerisinde yer alan mikro kozmoslardan biri olarak kabul etmektedir ve oluşmakta olan yeni mikro kozmosu analiz etme teşebbüsüdür. Metin boyunca LGBT topluluğunun Bourdieucü anlamda bir alana tekabül ettiği çalışmanın önemli ön kabullerinden birisini oluşturmaktadır. Çalışmanın ana amacı queer teoriyi veya Bourdieu sosyolojisini okuyucuya derinlemesine aktarmak değildir. Ancak bütünlüğün sağlanması adına queer teori ile Bourdieu sosyolojisinin önemli analiz araçları olan alan, sermaye ve habitus kavramları kısaca tanıtılmaktadır. Bu bağlamda ilk bölüm queer teori için ayrılmıştır. Teorinin ortaya çıkışı ve en önemli kuramcılarından Judith Butler'ın (1999) *performatiflik* kavramına değinilmektedir. Ardından teorinin belki de en önemli öncülü olarak kabul edilebilecek olan Michel Foucault'nun iktidar olgusuna getirdiği yeni anlamlar irdelenmektedir. Foucault queer teori için kritik derecede önemlidir zira normatif cinsel kimlik ve cinsiyet algısını yıkmak amacıyla olan queer teori, esasında iktidar ilişkilerine odaklanmaktadır. Foucault'nun neredeyse tüm çalışmalarında göstermeye çalıştığı olgulardan birisi iktidarın norm olanı, normal belirlerken aslında nasıl da aynı zamanda anormal olanı, atipik olanı, dışlanması gerekeni belirlediğidir. İktidar normu var ederken aynı zamanda anormali de oluşturmaktadır, tezin inşası mecburi olarak antitezi de vücuda getirmektedir.

Queer teorinin ardından ilişkisel sosyoloji kapsamında Bourdieu'nün alan, sermaye ve habitus kavramlarına değinilmektedir. Vurgulandığı gibi bu kavramların her biri müstakil bir çalışmayı hak edecek kadar geniş ve karmaşık bir içeriğe sahiptir. Kavramların önemi, incelenen fenomenlerin ilişkiselliğini kavramaya yardımcı olmalarından gelmektedir. Asıl olan LGBT veya herhangi başka bir mesele incelenirken değişmez, eskimez, sabit kalan bir töz olmadığının ve insan ilişkileri neticesinde ortaya çıkan her unsurun (siyaset, devlet, iktidar, toplumdaki farklı alanlar vs.) yapı ve içeriğinin söz konusu ilişkilerin değişmesi neticesinde değişebileceğinin anlaşılmasıdır. Bugüne kadar elbette LGBT'yi odağına alan ve yöntemsel olarak Bourdieu sosyolojisini kullanan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar incelendiğinde özellikle simgesel şiddet unsuruna yoğunlaşan araştırmalar göze çarpmaktadır (Samuel, 2013; Guzman & Rueda, 2018).

Teorik temellerin kısaca tanıtılmasının ardından LGBT alanının incelenmesine geçilmektedir. Çalışmaya özgünlük katabilecek bölüm de burada başlamaktadır. Konu ile ilgili Türkçe literatür incelendiğinde, çalışmaların son derece doğal biçimde teorinin ana kaynakları hakkında bilgi veren kitap tanıtımlarına (Barutçu, 2017 - İbrişim, 2018). ve yoğun biçimde belli edebiyat, sanat ve/veya iletişim eserlerinde var olan queer öğelerin tahliline odaklanan çalışmalarla karşılaşmaktadır. Bu örneklerden kısaca bahsedilecek olunursa; Gezer'in (2022) çalışmasını yürütürken başta queer kuramı açıklamış daha sonra onun Ferzan Özpetek sinemasındaki yerini irdelemektedir. Özgürbüz (2021), çalışmasında Pınar Kür'ün polisiye romanlarındaki queer anlatı stratejilerine değinmiştir. Harun Ölmez (2022), yine sinema ile bağlantılı olarak queer kuramdan queer mekânı anlatırken yararlanmıştır. İlker Hepkanel ve Sezgin İnceel (2020) ise 90'lardan günümüze kadar gelen süreçte altı Türk pop şarkısını queer teori açısından incelemişlerdir.

Bu çalışma ise queer teorinin gündelik hayata yansması olarak değerlendirilebilecek LGBT alanında üretilen iktidar ve dışlama pratiklerine odaklanmaktadır. Queer teorinin iktidar ilişkilerini ve dışlama pratiklerini yadsıyan iddialı söylemine rağmen teoriden pratiğe geçiş sürecinde nasıl da kendine özgü iktidar alanlarını ve dışlama biçimlerini oluşturduğunun izi sürülmektedir. Bu bağlamda ilk olarak alanda inşa edilen terminolojiye değinilmektedir. Dil, insan iletişiminin kaynağı olmakla beraber aynı zamanda gündelik hayata sirayet etmiş kimi söylem biçimleri kullanıcının farkında dahi olmadan bölme, ayırıştırma, dışlama vazifeleri görmektedir (Fairclough, 1996). Hatta kimi zaman ise kelimeler, son derece bilinçli biçimde bu amaçlarla icat edilmekte ve kullanılmaktadır. LGBT alanı da bu eğilimden azade değildir ve ortaya çıkan terminoloji alt metninde oldukça güçlü dışlama pratiklerini barındırmaktadır. Daha sonra görece yeni ortaya çıkmış bu alanın sınırlarının halen daha belirsizliğini koruduğu ve çizginin nerede çekileceğinin netleşmemesi üzerinde durulmaktadır. Alana dâhil olmak için de mücadele eden farklı failler söz konusudur. Son olarak alanda ortaya çıkan çıkarlardan söz edilmektedir. Her alan gibi LGBT alanı da ancak alanın kendine özgü biçimde sunduğu çıkarlara erişmek için mücadele eden faillerin varlığıyla kaimdir.

Queer teori ve LGBT konusu duyulurluğunu giderek arttırmaktadır ve zaman içinde konu ile ilgili akademik çalışmaların sayısında artış beklenmektedir. Bu çalışma da halen daha önemli bir boşluğun bulunduğu konuyu farklı bir açıdan inceleme teşebbüsüdür.

1. Queer Teori

Çalışmanın teorik zemini açısından büyük önem taşıyan “queer” kelimesinin nereden, hangi anlamı bünyesinde barındırarak geldiği net bir şekilde bilinmese de Almanca sapkın, eğik, yanlış kafalı gibi anlamlara tekabül eden “twer” kökünden türediği düşünülmektedir (Turan, 2021). Ayrıca queer kavramı İngilizceye Almancadan geçmiş ve terslik acayiplik gibi olumsuz manalar ihtiva edecek biçimde kullanılmıştır. Kelimenin gündelik Türkçede yaygın bir kullanıma sahip olduğu söylenemese dahi “tuhaf, acayip, puşt, ibne” gibi ahlaksızlığı imleyen pejoratif çağrışımları vardır (Kineşçi, 2018, s. 50).

Görece daha köklü bir tarihi olsa da LGBT hareket içerisinde queer’in yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması 1990’lı yıllara tekabül eder. Kelimenin 19. Yüzyılda büründüğü anlam ise eşcinsel kimlikleri yansıtan gey, lezbiyen ve direkt eşcinsellik anlamına gelen homoseksüel terimleri ile bağlantılıdır. Kadın ile kadın, erkek ile erkek arasındaki aynı cins ilişkileri tanımlamak amacıyla kullanılmaya başlanan queer terimi her ne kadar tarihsel bağlam içerisinde en son ortaya çıkmış görünse de aslında durum bundan farklıdır (Özkazanç, 2021). 1930’lu yıllarda popüleritesi artmaya başlayan ve bizzat aynı cinsiyette, erkeğin erkeğe ilgi duyması anlamındaki gey terimine karşın queer ifadesi, 1910-1920 yılları arasında, Jagose’nin tanımına göre “ilgi duydukları eşcinsel kimlik bakımından, kendilerini kendinden olmayan diğer erkeklerden farklılaştıran” erkekler olarak tanımlayarak queer olduklarını dile getirmişlerdir. Bu noktada vurgulanmak istenen erkeğin erkeğe, kadının kadına ilgi duyması şeklinde tanımlanan eşcinsellik değildir. Böyle hisseden bireyler için eşcinsellik bir dışlama ifadesidir. Queer olduklarını dile getirerek dışlama ifadesini ele alıp kendilerini normalleştirme yoluna gitmeyi amaçlamışlardır (Jagose, 2021, s. 110).

Queer terimi başlangıçta, kökeni ve farklı dillerdeki anlamları sebebiyle heteroseksüel olmayan yani karşı cinse ilgi duymayan bireylere hakaret etmek, onları küçümsemek amaçlarıyla dışlayıcı bir tavırla kullanılmıştır. Ancak terim zamanla aşağıladığı bireyler tarafından ele geçirilmiş ve dönüşüme uğramıştır. Queer’in hedefindeki kitle zamanla kelimeyi kendilerini tanımlayan olumlu bir anlama ve kullanıma kavuşturmuştur. (Kineşçi, 2018). Tam da bu noktada başlangıçta homofobik bir ifade olmasına rağmen queer’in ne tür bir müdahale ile günümüzdeki anlamını kazandığı önemlidir. Bunun için

Judith Butler'ın çalışmalarında ön plana çıkan “performatiflik”, “yapısöküm yaklaşımı” ve “yaratıcı-yenilikçi tekrar” kavramlarına değinmek gerekir.

Hukuk önünde ve siyasal temsil noktasında kadınların erkeklerle eşit haklara kavuşmasını ana hedef olarak belirleyen birinci dalga feminizmin ardından elde edilen kazanımların gündelik hayata yansımaları için mücadele eden ikinci dalga feminizm kendini göstermiştir. Feminist hareketin ikinci dalgasının merkezinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yer almaktadır (Taş, 2016). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet farklılıklarından bağımsız olarak doğuştan gelmeyen ve kültürlerin cinsiyetlere “uygun” gördüğü rolleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Bingöl, 2014).

Üçüncü dalga feminizm, radikal feminizm ve queer hareket incelendiğinde ise söylemin daha da ileri noktaya taşınarak biyolojik cinsiyet farklılıklarının doğuştan geldiği kabulü sorgulanmaya başlanmış ve fizyolojik, biyolojik farklılıkların da toplumsal inşa olduğu iddia edilmiştir. Freud ve Foucault'dan oldukça yoğun biçimde beslenen Judith Butler, biyolojik cinsiyeti es geçerek toplumsal cinsiyete yönelmenin feminist hareket için ne kadar doğru bir strateji olduğunu sorgulamıştır. Onun için biyolojik cinsiyet de toplumsal cinsiyet kadar kurgusal, inşa edilmiş bir kimliktir (Butler, 1999). Cinsiyet inşasının temeline ise performatiflik kavramını oturtmaktadır. Sürekli tekrar yoluyla doğallaştırılan bu sürece odaklanarak cinsiyetin performatifliğine işaret etmektedir (Narmanlı - Aksoy, 2020).

Butler performatiflik kavramının net bir tanımını yapmaz. Onun performativitesi sürekli tekrar edilen, adeta bir ritüel halini alıp doğallaştırılan, toplum tarafından kurulan bir süreci gösterir (Çınar, 2015). Queer kelimesinin, hedef aldığı kitle tarafından ele alınıp sürekli bir tekrar ile içselleştirilmesi ve terimin nihayet bu sürecin neticesinde yeni, olumlu anlamlar kazanması da böyle bir süreci kapsar.

Belirli kültürel kodların dayatılması ile doğal kabul gören toplumsal cinsiyetin değişmez, normatif kabul edilen konumu Butler'a göre değiştirilip dönüştürülebilir. Cinsiyetin yalnızca kadın ve erkekten oluştuğuna, toplumsal cinsiyetin ise kadınlık ve erkeklikten meydana geldiğine inanmayan Butler, kültür tarafından inşa edilmiş toplumsal cinsiyetin aksine kendi geliştirdiği performatif toplumsal cinsiyet kavramını öne sürer. O, heteronormativiteyi ve kültürün dayattığı bu normları reddederek, kalıplara sığdırılmış cinsiyetleri ve cinsel kimlikleri değil de akışkan bir kimliksizlik durumunu savunur.

Neticede Butler'da queer, belirli normlara dayanmayan kimliksizlik halini alır (Butler, 1999, s. 233).

Yukarıda bahsedilen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının dönüştürülebilirliği ise kavramların yapısöküme uğratılması ile mümkün olabilir (Çınar, 2015). Yapısöküm yöntemi uygulanarak doğal bir norm olarak görülen kavramın yaygın kabulü zedelenir ve bizzat kavramın kendisi, mevcut anlamının eksik veya yanlış olduğunu göstermek amacıyla kullanılabilir (Narmanlı - Aksoy, 2020). Bir kavramın yapısöküme uğratılması o kavramdan tamamen vazgeçmek, kavramı yok etmek anlamına gelmez. Yalnızca kavramın mevcut anlamının derinine inerek, adeta onun içini oyarak yeni bir manaya kavuşmasına olanak sağlar.

Kavram yapısöküme uğratılırken aynı zamanda yaratıcı-tekrar koşulu da gerçekleşmeye başlar. Ele alınan kavram yapısöküme uğratılmış hali ile, kavramı ele alan kişi ya da gruba karşı doğrultulur ve yaratılmış bu yeni anlamın sürekli tekrar edilmesi, süreç içerisinde yeni hali ile benimsenmesi anlamına gelir. Çalışmanın konusu itibarıyla bu durumun en somut örneği "queer" kelimesinin zaman içerisinde geçirdiği anlam değişikliğinde görülebilir. Aşağılama, alay etme gibi kasıtlarla icat edilen bu kelime zamanla söylemsel düzeyde hedef tahtasına oturttuğu insanlar tarafından ele alınarak bahsedilen evreleri geçirdikten sonra olumsuz anlamlarından arındırılmış ve tahkir etmeyi amaçladığı grubu tarafsız (nötr) biçimde imleyen küresel bir tanınırlığa kavuşmuştur (Jagose, 2021).

Bir kavramın bu aşamalardan geçerek yapısöküme uğratılıp yeni bir anlama kavuşturulduktan sonra bu anlamın performatif bir şekilde, süreç içerisinde tekrar tekrar kullanılması aynı zamanda onun queerleşmesine yani olumsuz bir evreden başlayıp içselleştirilerek olumlu bir kullanım kazanmasına olanak sağlar (Hıdır, 2014).

Judith Butler, kelimelerin farklı anlamlarda yaygın kullanımı neticesinde yaşadığı anlam dönüşümünü -esasinda anlamsızlığı ve anlamın kullanıcı tarafından yüklenen bir mefhum olmasını- biyolojik alanda da mümkün görmektedir. O, kalıplara sıkıştırılmış cinsiyetleri, cinsellikleri ve toplumsal cinsiyetin dayattığı normları reddeder. O, cinsiyetin biyolojik olduğunu ve toplumsal cinsiyetimizin bu biyolojiye uyması gerektiği görüşüne karşı çıkar. Karşı çıkışının temelinde ise bu görüşün, kültürün söylemsel bir dayatması olarak vuku bulduğuna dair inancı yatmaktadır. Bu sebeple kendi kuramını sonsuz olasılıklara açık bir belirsizlikler yumağı biçiminde geliştirmiştir. Bu sayede kategorilerden sıyrılmış

kimliksiz bir alan doğacak ve heteronormativiteye dayanan homofobik dışlanmışlıklar yok edilebilecektir. Butler'in savunusu, queer kurama atfettiği anlamı neticesinde de birbirinden ayrıştırılmış, homofobik kavgalara maruz bırakılmış bir insan topluluğu değil, kişilerin cinsiyeti ve cinselliği üzerine tercihi her ne olursa olsun ittifak içerisinde bir arada, ortak bir noktada buluşabilmektir (Butler, 1999, s. 53).

Performatiflik, yapı söküm ve yaratıcı-yenilikçi tekrar unsurları neticesinde queer, bir teori olarak benimsenmiş ve günümüz anlamına kavuşmuştur. Akademik alanda Judith Butler ile özdeşleşmiş olan Queer Teori'nin mevcut manasını kazanmasında 1980-1990 arasında yaşanan LGBTİ+ bireylerin birtakım politik faaliyetleri de oldukça etkilidir (Boyacı, 2021).

Queer Teori'nin ortaya çıkmasına temel hazırlayan öncül düşünürlerin en önemlilerinden biri Foucault'dur. Foucault'nun iktidar kavramına getirdiği bakış açısı kimliklerin inşası hususundaki kabulleri etkileyerek cinselliğin de yeniden düşünülmesini sağlamıştır. Polis jocuları, jandarma tüfekleri, protokoller gibi devlet adına eyleyenler ile kanunlar, yönetmelikler ve genelgeler gibi devletin karmaşık ve anlaşılmaz cümlelerinde kendisini gösterdiğine inanılan iktidar telakkisi geride kalmış; bunun yerine insan bedenine sindirilmiş ve bireylerin en mahrem söz ve fiillerinde dahi kendini yeniden üretebilen merkezsiz bir iktidar algısı yerleşmiştir (Foucault, 2011). Foucault için zaman ve mekânı delen hakikatler mevcut değildir. Buna paralel olarak bilgi, hakikat yolunda atılan ufak adımlar değil zamana ve mekâna uygun düşen iktidar biçimlerinin ürettiği kabullerden ibarettir (Foucault, 2007). İktidar sadece baskıcı değil üretkendir. Ancak iktidarın üretkenliği norm ile sınırlı kalmamaktadır. Normun üretilmesi ile beraber onun sınırları dışında kalan tüm fenomenler anormal olarak yaftalanmakta ve böylece iktidar, anormal olanın inşasını da gerçekleştirmektedir. Cinsel kimlikler üzerinden mesele düşünüldüğünde iktidar ilişkileri, hem heteroseksüel normları ve istekleri üretirken hem de eşcinsel istek ve kimliklerin oluşumuna yol açmaktadır (Özkazanç, 2021).

Queer Teori 90'lı yıllardan günümüze dek kazandığı anlamı neticesinde hem biyolojik hem de toplumsal cinsiyetin kalıplara sıkıştırılmışlığını reddeder. Butler (2019) ise cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımının eleştirisini *Cinsiyet Belası: Feminizmin ve Kimliğin Altüst Edilmesi* adlı kitabında gerçekleştirmiştir. Özellikle ikinci dalga feminizm ile yükselen toplumsal cinsiyet kavramının kadın çalışmaları alanında yaygınlık

kazanmasının biyolojik cinsiyet üzerindeki toplumsal kurguyu gölgelediğini iddia etmektedir.

Queer Teori, normların ışığı altında bezenmiş cinsel kimliklerin doğal olmayan, kurulmuş ve değiştirilebilir yapılar olduğunu iddia eder ve onların toplumsal kabulünü sorgulamaya tâbi tutar. Sorgulama sonucunda teorinin vardığı sonuç sabit, inşa edilmiş, doğal olan bu kimliklerin askıya alınmasıyla ucu açık, muğlak ve normatif olmayan bir alana geçilmesi gerektiğidir. Bu amaca yönelik önerisi ise heteroseksüel-eşcinsel, sabit-tutarsız, maskülen erkek-feminen kadın gibi ikilikleri doğallıktan çıkarmaktır. Queer Teori doğal kabul edilen bu ikilikler ile arasına duvar örerek cinselliğe ve cinsiyete dair tüm ihtimalleri kapsayacak şekilde kapısını açık bırakmaktadır. Normatif ve doğallık iddiasıyla ikilikler inşa ederek ve inşa edilen düalliteye dâhil olmayanlara karşı sistematik dışlama pratikleri geliştirmek yerine, inşa sürecinin kendisine karşı direnmeyi yeğlemiştir (Jagose, 2021).

Direndiği düzen karşısında queer; bedeni, tercih edilebilir cinsiyet ve cinsellik bağlamında “olasılıklar alanı” görür ve heteroseksüelliğin sabitliğine karşıdır. Sabit kabul edilen cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik, yapısöküme uğratarak performatif bir süreç ile yıkılıp, çoklu ve değişken tercihler alanı oluşturulabilir. Bu sayede akışkan, belirsiz, kalıplara sığdırılmak zorunda olunmayan bir alan meydana gelecektir (Gültekin, 2021, s. 166). En önemlisi de kontrolü altında olduğumuz güçler tarafından bize benimsetilen kimliklerin reddi mümkün hale geleceğinden mevcut sınırlandırılmışlık tersine çevrilebilecek, bu sayede özgür bir yaşam sağlanabilecektir (Turan, 2021).

Queer Teori için cinsiyetin doğuştan gelen, doğal ikilikler olduğuna yönelik görüş yanlıştır ve insanı yapay biçimde sınırlandırmaktadır. İnsanlığın ikiliklere kısırlanmışlığı biyolojiden ziyade tarihsel süreç içerisinde kurulan toplumsal inşalara bağlanır. Buradan yola çıkarak Queer Teori’yi savunan kuramcılar değişmez görünen bu düzenin yani doğal görülen cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kalıplarının esas amacının hegemonik bir düzeni korumak olduğunu ileri sürerler. Onlar için bu noktada yapılması gereken iktidar ve söylem ağlarının araştırılmasıdır. Varılan sonuç ise kimliklerin kader olmadığı, sahip olduğumuz kimliğe göre düşünmemiz gerekmediği, kimliğin bizi belirleyen ve tanımlayan bir şey olmadığı, aksine tüm bu sınıflandırmaların iktidar tarafından yapay biçimde kurulduğudur (Boyacı, 2021).

Judith Butler 2010'da "Homofobi Karşıtı Buluşma" etkinliklerine katılmak için Türkiye'ye geldiğinde yaptığı konuşmasında Queer Teori'nin önemini; cinsiyeti, cinselliği, toplumsal cinsiyeti bağlamında kim neyi tercih ederse etsin homofobik tutumlara direnen bireyleri bir araya getirmesi ve queer'in bir kimlik sayılmadığı, kimliksizlik çatısı altında dışlanmışlığın olmadığı bir ittifak olması yönüyle belirtmiştir (Kineşçi, 2018).

Teorik düzeyde iktidar ilişkilerinin mutlak biçimde dışlanması üzerinde duran queer kuramın gündelik hayattaki tezahürü lgbt hareketi olarak düşünülebilir. Modernist dikotomilere yönelmiş postmodern bir baş kaldırı olarak kendisini konumlandıran lgbt hareketinin dünyada -özellikle Batı'da- giderek daha fazla görünürlük kazandığı bir gerçekliktir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu hareket Bourdieci anlamda bir alan olarak değerlendirilecek ve teorik düzeyde iddia edilenlerin pratikte hayata geçirilemediği üzerinde durulacaktır. Bunun için de öncelikle Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramları üzerinde durulacaktır.

2. Bourdieu Sosyolojisi: Alan – Sermaye ve Habitus

Toplumsal olguları anlama yolunda ilişkisel yaklaşıma başvurmak sosyal bilimlerde giderek popülerlik kazanmaktadır. Bu çalışmada da analiz nesnesi ünlü Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün kavram seti yardımıyla tahlil edilmektedir.

Bourdieu yapı-fail, birey-toplum, özne-nesne gibi sosyal bilimler tarihinde karşıt ikilikler olarak algılanan kavramların birbirinin zıddı olmadığını; aksine birbirleriyle alakalı, birbirini tamamlayan bütünleşik bir ilişkisellik içerisinde bulduklarını belirtir. İlişkisellik Bourdieu sosyolojisinin temellerinden biridir. İlişkisel teori, olguların uzay zamanda bağımsız bir şekilde var olmadığını diğer olgular ile bağlantı içerisinde olduğunu, sahip oldukları bu ilişkiler sayesinde anlam kazandıklarını iddia etmektedir. Bunun mantıkî bir sonucu olarak da sosyal kavramların kendisini anlamamızı sağlayan değişmez tözleri olmadığını göstermektedir (Bourdieu, 1977). İlişkisel anlayış, sosyal bilimlerin analiz nesnelерinin değişmez bir tözü olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır.

Bourdieu için sosyoloji egemen olanla savaşılan bir bilim dalıdır. Sosyolojinin amaçlarından birisi de kitlelere normal görünenin niçin öyle görüldüğünü ve bu normallığın nasıl inşa edildiğinin izini sürmektir. Bu bağlamda Bourdieu'nun metodu,

sosyoloji bilimini, statükoyu durmaksızın sorgulayan bir yapıya büründürmektedir (Çelik, 2018).

Bourdieu'nun, bu kavramlarını, sosyolojisini ve düşüncesinin temellerini neye dayandırdığını anlayabilmek için onun alan, habitus ve sermaye kavramlarına değinmek gerekir. Ancak Bourdieu sosyolojisinin merkezinde yer alan ilişkisellik kavramı, alan, sermaye, habitus gibi kavramları incelerken de kendisini göstermektedir. O nedenle söz konusu kavramlardan hiçbirinin, diğerlerinden bağımsız düşünülebiyecek bir anlama sahip olmadığı unutulmamalıdır.

2.1. Alan

Bourdieu sosyolojisinin bir diğer anahtar kavramı ise alandır. Alanın var olabilmesi için alanın içerisinde konumlanan öznelerin var olması gerekir. Öznelerin alan içerisinde kalması, alanın sürekliliğini etkileyen durumdur. Öznelerin bir alan içerisinde kalmasını sağlamak ise onlara elde etmeyi arzu edecekleri bir çıkarı sunmak ile mümkün olur. Burada özneler gönüllü bir şekilde, ancak kendilerine sunulan çıkarı kazanmak uğruna faaliyet göstereceklerdir (Aybudak, 2022).

Alan öznelerin isteğiyle, demokratik biçimde oluşturulmuş bir ortam değil; olabildiğince akışkan, karmaşık ve hiyerarşik ilişkilere açık bir uzamdır. Kendi içerisinde belirli kurallara sahiptir ve öznelere bunları dayatan, aynı zamanda öznelerin kuralları değiştirmek için güç mücadelesinde bulunduğu yerdir (Bourdieu - Wacquant, 2021).

Bir alan öznelere olduğu kadar sermayelere de ihtiyaç duyar. Her alan kendi içsel özelliklerine göre belirli sermaye türlerini gerektirmektedir. Aynı zamanda bir alanda sermaye olmazsa alanın kendisi de var olamaz. Sermayelerin çeşitliliği de farklı alan türlerini meydana getirmektedir (Ayyıldız, 2022). Farklı sermaye türlerinin hiyerarşik ilişkisi alandan alana değişiklik göstermektedir. Örneğin kültürel sermaye, hatta kültürel sermayenin kurumsallaşmış biçimleri, eğitim alanında son derece önemliken söz gelimi ticaret hayatında toplumsal sermaye ve elbette maddi sermaye çok daha ön plana çıkabilmektedir.

2.2. Habitus

Habitus kavramını anlayabilmek, kavramın alan, tarih ve şimdi arasındaki ilişkisini görebilmekten geçer. Bir alanın varlığı, o alanın içerisine hâkim olacak habitusun inşasını

da beraberinde getirmektedir (Özsöz - Baran, 2011). Habitus, bir davranışa düşünüp planlamadan verilen tepki, anlık olarak gerçekleştirilen eylemler veya bir alana hâkim olan davranış şekli biçiminde kabul edilirse farkında olarak ya da olmadan gerçekleştirilen yönelim olarak tanımlanabilir. Bilinçlilik, bilerek ve isteyerek edinilen tecrübelerden meydana gelirken; bilinçsizlik süreç içerisinde farkında olmadan öğrenilen deneyimlerden elde edilmektedir. İster deneyim ister öğrenme yoluyla edinilmiş olsun habitus bakımından değişmeyen şey süreç kapsamında faili, yatkınlık halini almış bir eğilime doğru yöneltmesidir. Öznenin bu eğilimi kazanmasında sosyal ve ekonomik konum, tutumlar, gündelik hayatın getirileri, formel eğitim ve öğretim şekillerinin yanı sıra alışkanlıklar, içine doğulan aile ve toplum gibi birçok aktör etkili olmaktadır (Bourdieu - Wacquant, 2021, s. 103-135).

Habitus ilk bakışta bireylere, sürekli olarak icra edilen alışkanlıkların yansıması olarak görünebilir. Ancak habitus salt bir biçimde alışkanlığı belirtmez. Habitus içerisine doğulan aileden başlayan ve yaşam boyunca edinilen tecrübeler aracılığıyla öğrenilen, bedenle bütünleşen yatkınlık olarak tanımlanabilir (Kaplan - Yardımcıoğlu, 2020).

Habitus insan eylemlerini anlamlandırma noktasında rasyonel eylem teorisine muhalif bir yaklaşımdır (Tekin, 2021). Bourdieu için insan; eylemi, rasyonel öğelerin yanında beğeniler, kendisi için öncelikli olanlar, geçmiş deneyimler, gelecekteki istekler gibi birçok unsurdan etkilenerek gerçekleştirmektedir (Terzi, 2014). Aynı zamanda insan tüm kartları açık oynayarak, alacağı kararlardan vereceği cevaplara kadar tüm anlarını tasarlayarak yaşamaz. Birey, hayatını etkileyen geçmişi, şu anda ki konumu, durumu ve gelecek beklentileri doğrultusunda duygularıyla ya da sahip olduğu habitusuyla birlikte plansız, düşünmeden, refleksleri ile hayatını idame ettirmektedir (Kaplan - Yardımcıoğlu, 2020).

Habitus birey tarafından özümsemesine rağmen bireysel değildir. Habitus, bireyin içerisinde konumlandığı toplumsal ve kültürel ortamın gerekliliklerinin içselleştirilmesi ile edinilen elverişlilikler ve yatkınlıklardır. Bu sebeple habitus toplumsal olarak kişinin bedenini yapılandırılmasıyla ortaya çıkan toplumsallaşmış öznellik olarak ifade edilebilmektedir (Köse, 2020).

Bourdieu sosyolojisinin anlaşılması en güç kavramlarından birisi habitustur. Habitus; insanı, mutlak rasyonel varlık ile tamamen bilinçdışı saiklerle hareket eden özne

anlayışının ortasında bir yere konumlandırmaktadır. LGBT topluluğu, bir alan olarak kabul edilse dahi alandaki tüm unsurlar gibi habitus da henüz kesin biçimde oluşumunu tamamlamamıştır. Ancak dışlama pratiklerini yoğun biçimde içeren linç kültürü, iptal kültürü, politik doğruculuk gibi davranış biçimleri alandaki habitusun önemli parçaları olarak kendisine yer edinmeye başlamış görünmektedir. Bu anlamda özellikle çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan bu davranış biçimlerini şekillenen habitusun erken görünümü olarak düşünülebilir.

2.3. Sermaye

Bourdieu sosyolojisinde sermaye kavramı salt materyalist anlama sahip değildir. Marx'ın ekonomik gücünü simgeleyen sermaye kavramını Bourdieu, yeniden ele alarak genişletmiş ve çoğaltmıştır. Çoğalan bu kavram toplumun içerisindeki alanlarda, o alanın gerektirdiği sermaye çeşidine uygun olarak yoğunlaşmış ve alan içerisindeki öznelerle eşitsiz bir şekilde konumlanmıştır (Akçaoğlu - Suveren, 2022).

Maddi kalıplardan kurtarılan sermaye, bu biçimiyle de sınıfsal ayrımın dayanağı olarak ortaya çıkmaktadır ve bireylerin habitusunun şekillenmesini önemli ölçüde etkilemektedir. Dört temel sermaye türünden bahsedilebilir, bunlar: ekonomik, kültürel, toplumsal ve sembolik sermayelerdir. Ekonomik sermaye, kelimenin gündelik dildeki karşılığına tekabül etmekte, maddi varlığı ifade etmektedir. Ekonomik sermaye salt para olarak düşünülmemelidir. Değerli madenler, hisse senetleri, tahviller vs. gibi paraya çevrilebilir tüm metaller ekonomik sermayeye dahildir (Bourdieu, 2015, s. 25-28).

Kültürel sermaye, kendisine sahip olanlara belirli avantajlar sağlayan bilgi kümeleri ve nihai olarak akademik niteliklere karşılık gelen kurumsallaşmış yatkınlıklar şeklinde ifade edilebilir (Lareau & Weininger, 2003, s.568). Kültürel sermaye kendi içinde cisimleşmiş, bedenleşmiş ve kurumsallaşmış olmak üzere üçe ayrılır. Ekonomik sermayeye de dönüştürülebilen, tablo, hat, kitap gibi kültürel anlamda sahip olunan somut malları ifade eden kültürel sermaye biçimine cisimleşmiş veya nesneleşmiş hâl adı verilmektedir. Kültürel sermayeye dâhil olan ancak aynı zamanda resmî belgelerle varlığı kanıtlanabilen biçimi kurumsallaşmış hâldir (Türk, 2015). Diploma, sertifika, ehliyet vs. gibi belgeler kültürel sermayenin kurumsallaşmış biçimini oluşturmaktadır. Bedenselleşmiş biçim ise bireyin emek sarf ederek bedeninde biriktirdiği ve özümlediği

türdür. Kişi burada kendisine zaman ve maliyet ayırarak yatırım yapmaktadır (Çelik, 2018).

Sosyal veya toplumsal sermaye, bireylerin toplum içerisinde, görünmez bir biçimde kurdukları sağlam temellere dayanan bağlantılardan meydana gelmektedir. Karşılıklı olarak kurulan bu bağlantıların önemi kişiye hayatın birçok alanında fayda sağlamasından gelmektedir. Kişi sosyal sermayesini ya içine doğduğu ailenin yaşamı boyunca edindiği ilişkisel ağlar sayesinde ya da inşa ettiği ilişkilerin temelini sağlamlaştırarak edinmektedir (Dursun, 2018). Özellikle Türkiye gibi enformel ilişkilerin kuvvetli olduğu ülkelerde toplumsal sermaye pek çok alanda oldukça büyük öneme sahip olabilmektedir.

Son olarak sembolik sermaye ise diğer tüm sermaye biçimlerinin özgün bir birleşiminden oluşan ve bireyin sahip olduğu ün, prestij, sosyal konum, sağladığı güven, hitabet şekli, gibi faktörlerle kendisini gösteren özgün bir sermaye türüdür. Birey sembolik sermayesi ile bir duruş kazanmakta ve bu duruşu sayesinde sahip olduğu düşünceleri saygı görmektedir. Bu sermayesinin değeri yüksek olan kişi, sosyal çevresi içerisinde görüşünü diğerleri üzerine hâkim kılmakta da başarılı olacaktır (Palabıyık, 2011). Sembolik sermayenin gücü, bireyin, diğer bireylerin bilincini kendi istediği tarafa yönlendirebilmesinden gelir. Sembolik sermaye ile kazanılan itibar, bedensel bir şiddeti değil zihinlere uygulanan baskıyı ifade eder (Dursun, 2018). Bireylerin bilincine bu şekilde hükmedebilenler, bünyelerinde bu baskıyı uygulayabilecek bir şiddete sahiptirler. Bu, sembolik (simgesel) şiddettir.

3. LGBT Alanında İktidar Mücadeleleri ve Dışlama Pratikleri

Bir alanın oluşumu aynı zamanda Hobbes'un doğa durumuna benzer bir sosyal gerçeklik üretmektedir. Elbette Hobbesçu doğa durumundan kasıt insanların fiziksel anlamda birbirine zarar vermesi değildir. Ancak yeni bir alan ortaya çıkarken; alan içerisindeki sermayelerin hiyerarşik dağılımı, alanda kullanılacak ve oradakileri diğerlerinden ayırtırmaya yarayacak terminoloji, faillerin görelî konumu ve alanda var olacak kurum ve kuruluşların (STK'lar gibi) alan içerisindeki ağırlığı gibi belirsizlik taşıyan ve süreç içinde netleşecek pek çok unsur bulunmaktadır. Bu belirsizliğin dağılması, kendiliğinden, doğa yasaları çerçevesinde gerçekleşmemekte faillerin yapıp etmeleri neticesinde konumlar belirlenmektedir. İlişkisel sosyolojideki diyalektik süreçler alanın ortaya çıkışı analiz edilirken atlanmamalıdır. Örneğin eğitim, akademi, edebiyat gibi yüzyıllardır zaten

var olan alanlardaki verili yapılar faillerin eyleminden bağımsız olarak okunabilir. Aynı zamanda bu kadar uzun zamandır var olan, sınırları kemikleşmiş alanlardaki yapısal özelliklerin değişiminin çok yavaş bir hızda gerçekleşmesi normaldir. Ancak yeni ortaya çıkmış alanlarda var olan failer kurucu ve sınır belirleyici eylemler gerçekleştirmektedir. Bunun en bariz örneklerinden birisi günümüz akademisinden ayrı disiplinler olarak yer alan ekonomi ve siyaset biliminin (politika) erken dönemde birbirinden bağımsız düşünülemezken disiplinlerin üniversitelerde resmî olarak kurulması sürecinde farklı kürsülere savrulmasıdır (Wallerstein, 2015). Akademik alan inşa edilirken failerin kararlarının alanın yapısal özelliklerini inşa etme açısından daha etkili olması kaçınılmazdır.

Queer teorisinin gündelik hayatta bir karşılığı aranacak olursa bu LGBT alanı olarak değerlendirilebilir. LGBT alanından ne kastedildiğinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu çalışma, biyolojik veya toplumsal cinsiyet üzerine normatif bir değerlendirme içermediği gibi çalışmanın, LGBT alanının mutlak sınırlarını belirleme iddiası da yoktur. Ancak Dünya genelinde 68 hareketinin ardından Türkiye özelinde ise belki 2000 sonrasında çok daha görünürlük kazanan bir mücadelenin varlığından söz edilebilir. Kendisini “heteronormativite”nin muarızı olarak tanımlayan ve toplumda norm olarak kabullenilmiş düzene baş kaldıran ve/veya anormal olarak kodlanmış cinsel kimliklerin normallliğini savunan bir hareketin ortaya çıktığı şüphesizdir.

Alanın en somut tezahürü sivil toplum kuruluşlarında görülebilmektedir. Türkiye açısından 1990’ların ilk yarısında başlayan dernekleşme faaliyetleri 2000 sonrasında hız kazanmıştır. Bu durumu kanıtlar nitelikte Lambdaistanbul derneği 1993, KaosGL 1994, Siyah Pembe Üçgen İzmir Derneği 2001, Pembe Hayat LGBTİ+ 2006, MorEL Eskişehir LGBTT Oluşumu 2007, LİSTAG 2008, Ankara Gökkuşluğu Aileler Derneği 2010, Sosyal Politika Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Çalışmaları Derneği 2011, HEVİ LGBTİ 2015 yıllarında kurulmuşlardır. LGBT Alanının 2000 sonrası Türkiye’deki hızlı büyümesini gösteren bir diğer vaka ise 28 Haziran’da gerçekleştirilen Onur Yürüyüşü etkinliğidir. İstanbul’da ilk kez 2003 yılında düzenlenen yürüyüş sadece otuz kişinin katılımıyla gerçekleşmişken; 2011’de katılımcı sayısı 10 bini bulmuştur (Yayla, 2019, s. 16).

Çalışmanın bu bölümünde toplumsal gerçeklikte görece yakın zamanda ortaya çıkmış bu alanın inşası sırasında beliren iktidar ve dışlama pratikleri ele alınmaktadır.

3.1. Terminolojinin İnşası ve Dil

Gündelik dilde kullanılan kelimeler, kullanıcının farkına dahi varmadığı içerme ve dışlama mekanizmaları içerebilmektedir. Sadece dil değil aynı zamanda jest ve mimiklere de bu pratikler yansımaktadır. Farklı etnisiteden gelen ergenlik öncesi dönemdeki kız çocuklarının oyun alanındaki dil ve davranışlarına yapışmış dışlama pratiklerini araştıran Marjorie Goodwin'in (2002) çalışması bu açıdan dikkat çekicidir. Marlou Schrover ve Willem Schinker (2013) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise yasadışı göçmenler, mülteciler gibi gruplara yönelik ülke vatandaşları tarafından üretilen diskurun içerme ve dışlama pratikleri üzerinde durulmaktadır.

Gündelik dilin yanında insanların kendilerini veya başkalarını tanımlamak için kullandığı terimler de rahatlıkla içerme ve dışlama işlevini ifa edebilir. Hatta çoğu durumda doğrudan bu amaç için icat edildikleri dahi söylenebilir. Türkçede ve farklı dillerde de bolca bulunan ve burada tekrardan gündeme getirilmeyecek olan bir etnik veya dini/mezhpsel grubun tamamına yönelik ithamlar içeren atasözleri bu durumun en temel örnekleridir.¹

LGBT alanında da oldukça yoğun bir terminoloji ortaya konulduğu görülmektedir. Kaos GL derneğinin bu konuda hazırladığı bir sözlük dahi bulunmaktadır (*LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü*, 15.03.2023). Ancak kelimelerin sözlükteki anlamları ile alandaki failerin o kelimeyi kullanma biçimleri, vurguları farklılaşabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, LGBT alanında üretilen terminolojinin içeridekilerle dışarıdakiler arasındaki ayrıma işaret etmenin yanında aynı zamanda alanda mevcut olan kamplaşmayı imleme işlevi olduğu da görülmektedir.

Kelimelerin dışlama veya iktidar aracı olarak kullanımının iki biçimi söz konusudur. Biri terimin doğrudan doğruya dışlama ve/veya aşağılama amacıyla icat edilmesidir. İkincisi ise gündelik dilde zaten var olan ve özünde pejoratif bir mana içermeyen bir kelimenin kötücül anlamda kullanılmasıdır. LGBT alanında iki metodun da kullanıldığı görülebilir.

¹ Konu hakkındaki bazı araştırmalar için bkz: Rauf Mustafaoğlu, "Rus Atasözlerinde Tatar İmgesi", *Türkiyat Mecmuası* 30/1 (2020), 195-210. Berrin Bayburt, "Türkçe Atasözlerinde Kadına Yönelik Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 21/47 (2020), 50-76.

“Hetero” ve “erkek” kelimeleri ikinci tür kullanımın alandaki en yaygın örneklerini oluşturmaktadır. Biyolojik cinsiyetlerden birinin adı olan erkek kelimesi ile karşı cinse ilgi duymak anlamına gelen “heteroseksüel” kelimeleri zorunlu olarak queer terminolojiye ait değildir. Ancak iki kelimenin de sosyal medyada bu alanın failleri tarafından küçümseyici anlamda kullanıldığına şahit olunabilmektedir.

Erkek ve hetero örneklerinin dışında özellikle “kadın” tanımı ve biyolojik cinsiyete yaklaşım üzerinden yaşanan ayrılıklar alandaki en büyük çatışmayı beraberinde getirmektedir. Doğal olarak da bu ayrışmaları barındıran kelime dağarcığı da kendisini göstermektedir. Burada üç terim üzerinde durulacaktır: cis/cisgender, TERF ve radfem. Kaos GL’nin hazırladığı sözlüğe göre cisgender terimi “Sahip olduğu cinsiyet kimliği doğumda atanan cinsiyetle örtüşen kişilere denir.” şeklinde tanımlanmaktadır (*LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü*, 15.03.2023). Orijinal olarak “cisgender” şeklinde yazılan bu terimin; cis, cishetero, cishet şeklinde dışlayıcı ve/veya aşağılayıcı bir anlamda kullanıldığına sıklıkla tanık olunmaktadır.

TERF ve radfem kelimeleri daha önce bahsedildiği gibi aynı tartışmadan ortaya çıkan kelimelerdir. Radfem radikal feminist için bir kısaltmadır. TERF ise İngilizce “Trans-Exclusionary Radical Feminist” ifadesinin baş harfleridir. Transları dışlayan radikal feministler anlamına gelmektedir (Pearce - Erikainen, 2020). Özellikle TERF teriminin aşağılayıcı bir tonda kullanıldığı çok sayıda gönderiye basit bir sosyal medya taramasıyla dahi ulaşılabilir (Gültekin, 2021, s. 168).

Bu terimlerin dışlayıcı ve küçümseyici kullanımları elbette alanda sürmekte olan iktidar mücadeleleri ile yakından ilgilidir. Bu mücadelenin su yüzüne çıktığı en önemli anlardan biri 8 Mart Dünya Kadınlar günü yürüyüşüdür. Her geçen yıl daha yoğun ilgiyle düzenlenen yürüyüşlerden önce yapılacak Kadınlar Günü yürüyüşüne kimlerin katılabileceği hususunda temelde iki taraf söz konusudur. Sadece biyolojik cinsiyeti kadın olanların dâhil olması gerektiğini düşünenler ile kadın beyanı veren herkesin yürüyüşte olması gerektiğini savunanlar iki karşıt kamp olarak alanda mevcuttur. Ancak bu çatışmanın sınırları 8 Mart yürüyüşünün çok ötesindedir. Kimlerin kadın olarak kabul edilmesi gerektiği tartışmasının tezahürlerine ileriki başlıklarda değinilecektir.

Kelimelerin yanında konuşanın hitap şekli ve seçtiği ifadeler de politik düzleme çekilebilir. Daha önce siyasi anlamı olmayan kelimelere böyle bir anlam kazandırılabilir

veya tam tersi bir zamanlar politik anlamlar taşıyan bir kelime zamanla apolitik hale gelebilir. Dilin siyaset ile ilişkisine zaten değinilmiştir. LGBT hareketi yeni bir terminolojiyi inşa etmenin yanında konuşmanın kendisini de bir mücadele sahasına çevirmiştir. Topluma kendini kabul ettirmek isteyen bir hareket için bu durum şaşırtıcı değildir. Tamamen queer alan içerisine hasredilecek bir tutum olmasa da politik doğruculuk (*political correctness*) ve iptal kültürü (*cancel culture*) queer alan içerisinde de giderek yükselen enstrümanlar olarak kendisini göstermektedir.

Politik doğruculuk; ırk, cinsiyet, inanç veya engellilik açısından belirli gruplara yönelik saldırgan veya ayrımcı olarak algılanabilecek dil veya eylemlerden kaçınmayı tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Azınlıkta kalan toplulukların deneyimlerine ve kimliklerine karşı kapsayıcı, saygılı ve duyarlı bir dil ve davranış kullanmayı içerir (Morris, 2001). Politik doğruculuk hareketine bağlı veya onun mantıkî sonucu olarak okunabilecek iptal kültürü ise politik doğrucu bir dil kullanmayan yani azınlıktaki herhangi bir gruba karşı ayrıştırıcı ifadeler kullandığına inanılan bireyin, dışlanmasını sağlayacak toplumsal baskıyı sağlayan aktivistlerin kolektif stratejisi olarak tanımlanabilir (Norris, 2023).

Politik doğruculuk ve iptal kültürü kağıt üzerinde azınlıklar için faydalı gelişmeler gibi görünse de pratikte kolaylıkla düşüncelerini ifade eden -bu düşünceler yer yer toplumun bazı kesimlerini rahatsız dahi etse- insanlara yönelik bir linç girişimine dönebilmektedir. Özellikle ABD akademisi ve kamuoyunda iptal kültürünün düşünce özgürlüğü açısından tedirgin edici boyutlara geldiğine yönelik şikayetler giderek artmaktadır. Farklı zamanlarda kadın çalışmaları disiplininin bilimsel açıdan fazla önemli olmadığını ve cinsiyet değiştirme ameliyatlarının belli kesimlere yasaklanması gerektiğini söyleyen Mike Adams, yürütülen kampanya neticesinde University of North Carolina'dan kovulmuştur. Kendisi hakkında atılan ofansif sosyal medya gönderilerine daha fazla dayanamayan Adams, intihar etmiştir (CNN, 17.03.2023).

Duke Üniversitesinde nörobilim ve psikoloji alanında görev yapmakta olan akademisyen John Staddon ise sadece iki cinsiyet olduğuna yönelik açıklamaları üzerine ABD'nin prestijli kuruluşlarından olan APA'nın e-posta grubundan çıkarılmıştır (Newsweek, 09.02.2023). Christopher Newport Ünivesitesi'nde görev yapmakta olan Sophia Nelson ise ünlü çizgi roman serisi Süperman'e biseksüel bir karakter dâhil edileceğine yönelik

açıklamalara tepki göstermesi üzerine iptal kültürünün hedefi haline gelmiştir. Kampüs içinde kişisel güvenliğinin dahi tehlikeye girdiği ifade edilen Nelson'un sözleşmesi üniversitesi tarafından yenilenmemiştir (New York Post, 22.06.2023 - Independent, 20.06.2023). Chicago Üniversitesinde jeofizik alanında görev yapan Dorian Abbot'un Massachusetts Institute of Technology (MIT)'de bir yıl boyunca ders vereceği duyurulmuştur. Duyurunun ardından MIT öğrencileri Abbot'un ortak yazar olduğu bir makalesini dolaşıma sokmuştur. Makalede Abbot, ABD üniversitelerinin personel seçiminin tamamen liyakate dayanması gerektiğini kimsenin ırkı, cinsel tercihi toplumun geneline göre azınlıkta kalan özellikleri nedeniyle tercih edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir (Newsweek, 09.02.2023). Öğrenci baskısına dayanamayan MIT, Abbot'un vermesi planlanan bir yıllık dersi iptal etmiştir (Boston Herald, 09.06.2023). Bu tavır sadece akademiye değil; edebiyat, sinema, TV gibi alanlarda da kendisini göstermektedir. Dünyaca ünlü fantastik eser Harry Potter'ın yazarı J. K. Rowling'in, kadın kelimesi yerine "adet gören insanlar (*people who menstruate*)" ifadesinin kullanılmasına tepki göstermesi üzerine kendisine yönelik büyük ve çok uzun süren iptal kültürü aktivizmi başlamıştır (NBC, 12.05.2023). Politik doğruculuğa aykırı ifadeler verdiği düşünülen isimlere yönelik yürütülen iptal kültürünün örnekleri arttırılabilir. Tüm bu olaylar vakaların kolayca düşünce özgürlüğüne yönelik bir tehdide dönüşebileceğini de göstermektedir.

3.2. Alanın Sınırları: MAP (*Minor Attracted Person*) Vakası

Öznel, alan içerisinde üç tür strateji izleyebilmektedir: koruma, takip ve altüst etme. Koruma stratejisi alana yeni dâhil olanlara karşın uzun süredir burada olanların kazandıkları sermayeyi, konumu, egemenliklerini devam ettirmek için uyguladıkları muhafazakâr tavidir. Alana yeni girenlerin gerçekleştirmek istedikleri değişimlere kapalıdır. Bir değişim olacaksa da bu kendi kontrolleri altında olmalıdır. Takip stratejisini ise alana yeni girenler benimser. Bu yeni öznel alana dâhil olduklarında, güç için verilen mücadelenin farkında değildirler ve alana farklı bir soluk getirmek isterler. Süreç içerisinde ise alanda hâkim öznelin yolunu izleyerek, genel kabul görmüş davranışlar (habitusu) sergilemeye başlarlar. Altüst etme stratejisi ise bir sorgulama sürecidir. Bu sorgulama alan içinde hâkim olan grubun sahip olduğu sermaye türüne, yine alan içinde en az sahip olan ve bu eşitsizlik sebebiyle durumun meşruluğunu sorgulayan grubu ilgilendirir (Palabıyık, 2011).

Yukarıdaki pasajda aktarılan stratejiler, inşası tamamlanmış bir alan için doğrudur. Ancak LGBT gibi sınırları henüz tam olarak netleşmemiş alanlarda mutlak bir hakimiyetten veya yerleşmiş sermaye hiyerarşisinden bahsedilemez. Bu evrede daha ziyade alanın sınırlarının nerede çizileceğine dair bir çekişmenin söz konusu olduğundan bahsedilebilir. Kendisini *Minor Attracted Person* (MAP) olarak tanımlayan insanların LGBT mücadelesine dâhil olma çabası bu durumun en uç ve aynı zamanda en dikkat çekici örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Türkçeye “küçük yaştakilere çekim duyan insan” şeklinde çevrilebilecek MAP hareketi LGBT mücadelesine dâhil olarak meşruluğunu sağlama çabasında olan bir harekettir. MAP hareketinin içerisinde ergenlik öncesi veya ergenlik sonrası çocuklara ilgi duyan bireyler farklı şekilde isimlendirilmektedir. İfade etmek gerekir ki henüz LGBT alanındaki faillerin önemli çoğunluğu için MAP hareketi alana dâhil bir fraksiyon değildir. MAP üzerindeki akademik araştırmaların da oldukça önemli bir kısmı bu tür insanların tedavi süreçlerine ve psikolojik durumlarına yönelik gerçekleştirilmektedir (Lievesly vd., 2020; Jahnke vd., 2022). MAP şeklinde adlandırılan grubun yakın zamanda LGBT alanına meşru biçimde dâhil olması zor gözükmeyle beraber sosyal medyada bu konu üzerinde de tartışmanın mevcut olduğu görülmektedir (YouTube, 17.05.2023).

MAP tartışması aynı zamanda çocuk, çocuk cinsiyeti ve çocuğun üzerindeki iktidar konusunu da zorunlu olarak gündeme getirmektedir. Aynı bir çalışmanın konusu olabilecek denli geniş bir içeriğe sahip olan bu hususa, alanın şekillenmesi ve sınırlarının belirlenmesi sürecindeki tartışmaları gözler önüne sermesi açısından onur yürüyüşüne çocukların katılımı tartışması ve küresel çapta ünlü bir LGBT aktivisti çocuk olan Desmond Napoles açısından değinilecektir.

Desmond Napoles, 2007 doğumlu bir çocuktur. Ailesi tarafından LGBT aktivisti olarak yetiştirilmiştir. Çocukların siyasi görüşlerini ailesinden alması oldukça alışılmış bir durum olsa da Desmond Napoles vakası çocuk istismarı sınırlarında dolaşmaktadır. Kendisi 2018 yılından itibaren yani 11 yaşından itibaren drag performansı sergilemektedir. Genelde drag queen olarak adlandırılan Türkçe karşılığı ise “zenne, kadın elbisesi giyen erkek” şeklinde sözlüklerde yer alan terimin tam açıklaması Oxford sözlükte “kadın kılığında performans sergileyen bir erkek şovmen; kadın taklitçisi.” şeklinde yapılmaktadır (Oxford English Dictionary, 11.02.2023). Napoles da 11

yaşındayken dahi drag performansı sergilemekte, makyaj yapmakta ve yetişkin izleyici kitlesi karşısında bu şekilde dans etmektedir. Kendisi LGBT alanında evrensel tanınırlığı olan bir simadır ve bu konuda *Be Amazing: A History of Pride* (Harika Ol: Onurun Bir Tarihi) isimli bir kitabın da yazarıdır (Napoles, 2020).

Çocuklar hususundaki bir diğer konu ise onların onur yürüyüşüne getirilip getirilmemesi hakkındadır. Türkiye’de henüz böyle bir talep veya tartışma mevcut olmamakla beraber yurtdışında oldukça önemli bir tartışma konusudur. Tartışmanın ikonik görsellerinden birisi 2019 Montreal Onur Yürüyüşünde gerçekleşmiştir. Cinsel bir fantezi olarak kabul edilen BDSM’ye uygun giyinmiş bir grup erkek, çocukların da bulunduğu bir alandan geçiş yapmaktadır (YouTube, 14.06.2023). Buradan internete yayılan görseller büyük bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Konu üzerine Washington Post yazarı Rowello (The Washington Post, 27.06.2023) 2021 yılında “Evet, Sapkınlıklar Da (Kinks) Onur Yürüyüşüne Dâhildir ve Çocuğumun Bunları Görmesini İstiyorum” başlıklı bir yazı kaleme alarak çocukların bu tarz görüntülere şahit olmasını desteklemiştir.

Çocuğun failliği ve cinsel kimliği meselesi LGBT alanında da halen daha önemli bir tartışma konusu olarak varlığını sürdürmektedir. Bu tartışmalar neticesinde alanın sınırları netleşecek ve bir takım örtük veya açık kabuller/kurallar kendisini gösterecektir. Ancak kuralların netleşmediği evrede aktörler kendi eylem ve isteklerini meşru göstermek için mücadele içerisindedir. Konunun bu yönüne aynı zamanda sonuç bölümünde değinilecektir.

3.3. Alandaki Çıkarlar

Çalışma boyunca her ne kadar yapısal zorunluluklar gereği farklı bölümler yapıyorsa da esasında alanın inşası, çıkarların ortaya çıkması, sermayelerin hiyerarşik değerlendirilmesi, faillerin bu husustaki mücadelesi gibi gerçekleşen tüm vakalar aynı anda ve birbirine bağlı biçimde cereyan etmektedir. Bu bölümde ise alan genişledikçe ortaya çıkan çıkarların neler olduğuna dair bir mülahaza yapılacaktır.

Dünya çapında belki de en büyük tartışma LBGT ile profesyonel spor müsabakalarının kesişiminde yaşanmaktadır. Transseksüel veya kadın beyanı veren sporcuların kadınlar kategorisinde yarışıp yarışamayacağı küresel ölçekte genişlemekte olan alanın dünya gündemine getirdiği en büyük problemdir. Konu üzerine medyada yahut akademik alanda

pek çok normatif değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Burada göz önüne serilmek istenen ortaya çıkmakta olan bir alanın açtığı fırsat pencerelerinin failleri nasıl cezbediğidir.

Konunun olimpik düzeydeki ilk örneği halter sporcusu Laurel Hubbard'dır. 1978 Yeni Zelanda doğumlu olan Hubbard, 1998 yılında haltere başlamıştır ve 34 yaşındayken cinsiyet değiştirme ameliyatı olmuştur. Kadınlar kategorisine geçtikten sonra ulusal ve uluslararası çapta pek çok başarıya ulaşan Hubbard'ın büyük oranda kas gücüne dayanan bir spor dalında yarışması büyük tartışmalara neden olmuştur (The New York Times, 13.05.2023). Konunun bir başka çarpıcı örneği ise Cece Telfer'dir. Jamaika doğumlu koşucunun ailesi Telfer 12 yaşındayken ABD'ye taşınmıştır. 2016 yılında Franklin Pierce Üniversitesi'nin erkekler atletizm takımına seçilen Telfer, 2017 yılını üniversite takımlarının yarıştığı ve orta düzey bir lig olan NCAA II ligini 390. sırada bitirmiştir. 2019 yılında hormon tedavisine başlayarak cinsiyet değiştirme sürecini başlatan sporcu, aynı yılın finallerinde 400 metre engellide kadınlar kategorisinde birinciliği elde etmiştir (CNN, 09.02.2024). Cinsiyet değiştirme operasyonunun ardından sportif başarıda yaşanan yükseliş hikayesinin bir benzeri de yüzme dalında ABD'li Lia Thomas tarafından gerçekleştirilmiştir. Thomas, erkekler kategorisinde 500 yard serbest yüzmede 65'inciye kadınlar kategorisine geçtikten sonra birinciliği kazanmıştır. Yine erkekler kategorisinde 554'üncü sırada yer aldığı 200 yard serbest yüzmede kadınlar kategorisine geçtiğinde 5'inciliğe yükselmiştir (CNN, 09.02.2024). Bisiklet sporundan dikkat çekici bir örnek ise Veronica Ivy'dir. 1982 doğumlu Ivy, 2018 yılında 200 metre pist bisikleti yarışlarında dünya birinciliğini kazanarak bu unvanı elde eden ilk transseksüel atlet olmuştur. Kendisinin şampiyonluğu hem yarışmacılar arasında hem de özellikle ABD medyasında büyük tartışmaları beraberinde getirmiştir. Aynı yarışta bronz madalyanın sahibi Jennifer Wagner, erkek doğmuş olmanın Ivy'ye fiziksel bir avantaj sağladığını iddia etmiştir (BBC, 04.06.2023).

Trans sporculara dair örnekler bir hayli arttırılabilir. Problem son derece yeni, girift ve çok sayıda bakış açısını barındıran bir mahiyete sahiptir. Ancak özüne inildiğinde, yaşanan şey kadın tanımının yeniden yapılması talebi neticesinde oluşan çıkar ihtimallerinin peşinden giden faillerdir. Bu konu sonuç bölümünde daha detaylı ele alınacaktır.

Türkiye örneğine bakıldığında ise LGBT hakları savunucusu sivil toplum kuruluşlarının yurtdışı kaynaklar tarafından fonlanması alandaki ekonomik çıkarın temayüz ettiğini göstermektedir. Fon meselesi özellikle aktüel basında çokça tartışılmakta ve haberlere konu olmaktadır (Aydınlık, 04.06.2021). Alandaki en büyük sivil toplum kuruluşlarından olan Kaos GL'nin LGBT sivil toplum kuruluşları için yayınladığı “fon bulma rehberi” gibi bir eser basmış olması fonlanma olgusunun medyanın basit bir abartısından ibaret olmadığını da göstermektedir (Özkan vd., 2017).

Daha somut biçimde Kaos GL'nin hazırladığı ve bu çalışmada da yararlanılan *LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü ve Lezbiyen, Gay, Biseksüel ve Trans Hastaların Bakımı için Kılavuz (LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü, 15.03.2023)*. yayınlarının İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı; yine aynı dernek tarafından gerçekleştirilen *İnterseks Kişiler ve Ailelerine Ruh Sağlığı Hizmetleri ve LGBTİ Eşitliği İçin Yapılacaklar (KAOS GL, 01.01.2023)* etkinliklerinin ise Avrupa Birliği tarafından fonlanmış olması alanda temerküz etmeye başlamış olan ekonomik çıkarın en somut göstergeleridir. Elbette alandaki maddi sermayenin ne boyutta olduğu ayrı bir araştırmanın konusudur.

Sonuç

Toplum, pek çok mikro kozmosa bölünmüş bir makro kozmostur. Gündelik hayatta şuur düzeyinde farkında olmasak dahi farklı mikro kozmosların içsel tutarlılığını bilir ve davranışlarımızı ona göre şekillendiririz. Alanlar, kurallarını faillere dayatır. Ancak failler de kuralları kendi lehine değiştirmek için çaba harcarlar. Özne ile yapı arasındaki bu dikotomi sosyal bilimlerin çok uzun zamandır çözmeye çalıştığı problemlerin başlıcalarından bir tanesidir. Yeni yükselmekte olan alanlarda ise öznelerin yapı üzerindeki etkisinin daha fazla olacağını söylemek hata olmayacaktır. Bu çalışma, ülke gündeminde giderek daha fazla yer kaplamaya başlayan LGBT meselesinin, normatif söylemlerden azade biçimde bir alan olarak değerlendirilmesi gerektiği iddiasındadır. Bu bakış açısı, alandaki söylemlerin arkasındaki iktidar ilişkilerini görmek açısından işlevseldir.

LGBT alanının düşünsel arka planını queer teori oluşturmaktadır. Queer teori, metinde de vurgulandığı gibi her türlü ikiliği ve normativiteyi eleştiren bir söyleme sahiptir. Ancak teoriden pratiğe dökülen her konuda olduğu gibi burada da alanın inşası sırasında iktidar ve dışlama pratikleri kendisini yoğun biçimde göstermektedir.

Alanda ortaya çıkan güç mücadelesinin iki kilit noktası kadının tanımlanması ve çocuğun yetiştirilmesi üzerinde yaşanmaktadır. En büyük tartışmanın bu alanlarda olmasının sebebi mezkur iki konunun sadece LGBT alanı ile sınırlı olmayıp tüm topluma yani bütün makro kozmosa sirayet eden sonuçlarının olmasıdır.

Kadın tanımını biyolojik bağlamından koparmayı arzulayan mücadele eksenini ile bu konuyu her türlü suistimale açık gören taraf, alandaki iki vektörel güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki senaryoda da farklı çıkarlar ve farklı alanlarda üstün pozisyonlar elde etme ihtimali söz konusudur. Biyolojik cinsiyetin toplumsal olarak inşa edilmiş bir kurmaca olduğunu savunarak cinsiyetin insanın beyanı ile belirlenmesi gerektiğini savunan eksenin talepleri, özellikle güce dayalı spor branşlarında pozisyonların yeniden belirlenmesini gerektirmektedir. Bu mücadele sürecinde aynı zamanda yoğun bir terminoloji de inşa edilmektedir. Bu durum, alana has bir kültürel sermaye biçiminin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Üretilen terimleri kullanabilme kapasitesi faillere sembolik sermaye sağladığı gibi aynı zamanda karşıt argümanları destekleyen terimlerden hangisinin kullanıldığı failin alandaki pozisyonunu göstermek gibi bir işlev görmektedir.

Kadın ve çocuk konusunun haricinde “duyar kültürü” (*woke culture*) ile “iptal kültürü” (*cancel culture*) adı verilen eylemlilik biçimlerinin de LGBT alanında kendisini yoğun biçimde gösterdiği görülmektedir. Söz konusu eylemler, özellikle organize bir faaliyete dönüştüklerinde, dışlama pratiklerini gündeme getirerek maddi zararlarla birlikte, uzun vadede, düşünce özgürlüğüne yönelik bir tehdide de dönüşebilmektedir. Türkiye özelinde incelenecek olduğunda alanda ekonomik çıkarın da ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları özellikle yurtdışı kaynaklı pek çok fon bulabilmektedir ve belirtildiği gibi bu konuda bir kılavuz da hazırlanmıştır. Fonların yoğun biçimde birkaç kaynaktan (AB, AB ülkeleri ve ABD) geliyor olması alandaki çok sesliliğin yok olup homojenleşmeye yol açma potansiyelini barındırmaktadır. Bu potansiyelin imkanı, LGBT alanında ortaya çıkan terminolojide ve davranış kalıplarında (*habitus*) aranabilir.

Kaynakça

- Akçaoğlu, Aksu - Suveren, Yaşar. “Pierre Bourdieu’nün Siyaset Sosyolojisi”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 42/2 (2022), 437-459. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0024>
- Alpay Hamza Ahmet. “Pierre Bourdieu: Yapısal Akılda Habitus”. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 22/3 (2022), 982-992. <https://doi.org/10.11616/asbi.1095345>
- Artam Ayyıldız, Ali. “Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi Işığında Sosyal Çalışmayı Anlamak”. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/3 (2022), 261-284.
- Aybudak, Utku. *Türkiye’de Devlet ve Cemaatler-Laiklik Sözleşmesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2022.
- Aydınlık, Aydınlık Haber. “İşte LGBTİ Propagandasının Sponsorları”. Erişim 04.06.2023. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/iste-lgbti-propagandasinin-sponsorlari-2073342>
- Barutçu, Atilla. “Queer Teori: Bir Giriş (Queer Theory: An Introduction) by Annamarie Jagose”. *Erkeklikler. Kimlik ve Kültür Dergisi* 8 (2017), 60-66.
- BBC, British Broadcasting Corporation. “Transgender women in sport: Are they really a 'threat' to female sport?”. Erişim 04.06.2023. <https://www.bbc.com/sport/46453958>
- BH, Boston Herald. “MIT cancels professor lecture after backlash against him, university cites ‘distractions’”. Erişim 09.06.2023. <https://www.bostonherald.com/2021/10/05/mit-cancels-professor-lecture-after-backlash-against-him-university-cites-distractions/>
- Bingöl, Orhan. “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16/Özel Sayı 1 (2014), 108-114. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.36760>
- Bourdieu, Pierre. - Wacquant Loic. *Düşünsel Sosyolojiye Davet*. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Bourdieu, Pierre. *Ayrim*. (çev. Şannan, D. F. & Berkkurt, G. A.), Ankara: Heretik Yayınları, 2015.

Bourdieu, Pierre. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Boyacı, Ebru. *Cinsiyeti Yeniden Düşünmek: Türkiye’de Queer Feminizmin Olanaklılığı*. İstanbul: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Butler, Judith. *Gender Trouble Feminism And The Subversion Of Identity*, London: Routledge Press, 1999.

Çelik, Yusuf. *Bourdieu’nun İlişkisel Sosyolojisinin Tözcü Yaklaşımlara Eleştirisi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisans Tezi, 2018.

Chris, Samuel. “Symbolic Violence and Collective Identity: Pierre Bourdieu and the Ethics of Resistance”. *Social Movement Studies* 12/4 397-413, (2013). DOI: 10.1080/14742837.2013.823345

Çınar, Büşra. “Toplumsal Cinsiyet Rollerine Performatif Bir Bakış: Judith Butler”. *Uluslararası Medya Kültürü ve Edebiyatı Dergisi* 1/1 (2015), 153-160.

CNN, Cable News Network. “Former University of North Carolina Wilmington professor who resigned amid controversy found dead in his home”. Erişim 17.03.2023. <https://edition.cnn.com/2020/07/23/us/mike-adams-dead-university-of-north-carolina-wilmington-tweets/index.html>

CNN, Cable News Network, “After A Regulation Change for Transgender Athletes, Cecé Telfer Is Determined To ‘Keep Pursuing Her Dreams’”. Erişim: 09.02.2024. <https://edition.cnn.com/2023/03/31/sport/cece-telfer-athletics-spt-intl/index.html>

CNN, Cable News Network, “Transgender Swimmer Lia Thomas Begins Legal Case Against Swimming’s World Governing Body”. Erişim: 09.02.2024. <https://edition.cnn.com/2024/01/26/us/lia-thomas-world-aquatics-transgender-athletes-swimming/index.html>

- Dursun, Onur. “Toplumunu Pierre Bourdieu İle Düşünmek”. *Global Media Journal TR Edition* 8/16 (2018), 68-123.
- Erol, Önder Pelin - Eskici, Gizem Zeynep. “Pierre Bourdieu ve Sosyolojide Bilimsel Düşünümsellik Üzerine”. *The Journal of International Social Research* 14/77 (2021), 741-746. DOI:10.17719/jisr.11671
- Esra Özgürbüz, Merve. “Pınar Kür’ün Polisiye Üçlemesinde Queer Anlatı Stratejileri”. *Fe Dergi* 13/2 (2021), 13-25. <https://doi.org/10.46655/federgi.1050797>
- Evlilioğlu Gezer, Eda. “Queer kuram, Queer öznellikler: Hamam ve Cahil Periler”. *Sosyal Mucit Academic Review* 3/2 (2022), 263-283. <https://doi.org/10.54733/smar.1106702>
- Fairclough, Norman. *Language and Power*, New York: Longman Publiation, 1996.
- Foucault, Michel. *İktidarın Gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Foucault, Michel. *Özne ve İktidar*. çev. Osman Akınhay – Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Gazioğlu Terzi, Elif. “Toplumsal Yapı ile Bireysel Eylem Arasındaki İlişki Bağlamında Pierre Bourdieu’nün Habitus Kavramı”. *Eğitim, Bilim, Toplum* 12/46 (2014), 78-83.
- Goodwin, Marjorie. “Exclusion in Girls' Peer Groups: Ethnographic Analysis of Language Practices on the Playground”. *Human Development* 45/6 (2002), 392-415.
- Gülmez, Harun. “Kuir Mekan Üretimini Filmler Üzerinden İncelenmesi”. *Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi* 2/3 (2022), 238-249.
- Gültekin, Mücahit. “Feminizmin Queer Sınavı: Kadın Yoksa Feminizm Var mı?”. *Tezkire Dergisi* 74 (2021), 159-175.
- Gündoğan İbrişim, Deniz. “Animacies: Biopolitics, Racial Mattering, and Queer Effect”. *Erkeklikler: Kimlik ve Kültür Dergisi* 9-10 (2018), 261-265.
- Hepkaner, İlker - İnceel, Sezgin. “Muğlak Şarkılar: 90’lar Türk Popüler Müziğinde Queer Temalar Nerede?”. *ViraVerita E-Dergi* 11 (2020), 46-68.

Hıdır, Naz. “Judith Butler ve Queer Olmayan Bir Feminizmin İmkânsızlığı Üzerine”. *KaosGL Dergisi* 138 (2014).

Independent. “Princeton Professor Claims He Was ‘Fed to The Cancel Culture Mob’ After Firing Amid Misconduct Investigation”. Erişim 20.06.2023. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/princeton-joshua-katz-fired-investigation-b2086390.html>

Jagose, Annamarie. *Queer Teori Bir Giriş*. çev. Ali Toprak. İstanbul: NotaBene Yayınları, 2021.

Jahnke, Sarah - Blagden, Nicholas - Hill, Laura. “Pedophile, Child Lover, or Mminor-Attracted Person? Attitudes Toward Labels Among People Who are Sexually Attracted to Children”. *Archives of Sexual Behaviour* 51/8 (2022), 4125–4139. DOI: 10.1007/s10508-022-02331-6

Kaos Gl Derneği. “LGBTİ eşitliği için yapılacaklar”. Erişim 01.01.2023. <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbtiesitligiicinyapilacaklar.pdf>

Kaos Gl Derneği. “LGBTİ+ Hakları Alanında ÇEVİRİ SÖZLÜĞÜ”. Erişim 08.04.2023. <https://kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf>

Kaplan Merve - Yardımcıoğlu Mahmut. “Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu”. *Habitus Toplumbilim Dergisi* 1 (2020), 23-37.

Kineşçi, Erdinç. “Queer Kurama Katkıları Bağlamında Judith Butler Düşüncesi”. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 11/1 (2018), 40-66.

Köse, Hüseyin. “Neoliberal Estetik”ten “Habitus”a Bourdieu ve Popüler Kültür”. *Habitus Toplumbilim Dergisi* 1 (2020), 39-61.

Lareu, Annette - B. Weininger, Elliot. “Cultural Capital in Educational Research: A Critical Assessment”. *Theory and Society* 32/5-6 (2003), 507-606. DOI:10.1007/1-4020-2589-0_6

LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü, Kaos GL Derneği. Erişim 15.03.2023. <https://kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf>

- Lievesley, Rebecca - Harper, Craig- Elliott, Helen. “The Internalization of Social Stigma Among Minor-Attracted Persons: Implications for Treatment”. *Archives of Sexual Behaviour* 49/4 (2020), 1291-1304. DOI: 10.1007/s10508-019-01569-x.
- Martínez-Guzmán, A., & Íñiguez-Rueda, L. “Discursive Practices and Symbolic Violence Towards the LGBT Community in the University Context”. *Paidéia* 27(1), 367-375, (2018). <https://doi.org/10.1590/1982-432727s1201701>
- Morris, Stephen. “Political Correctness”. *Journal of Political Economy* 109/2 (2001), 231-265.
- Napoles, Desmond. *Be Amazing: A History of Pride*. Farrar, Straus and Giroux, 2020.
- Narmanlı Didem - Aksoy Seyhan. “Bir Muhalefet Alanı Olarak Toplumsal Cinsiyet Parodisi: Celeste Barber Taklitleri”. *Kültür ve İletişim* 23(1)/45 (2020), 211-240. <https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.660547>
- NBC News, National Broadcasting Company. “J.K. Rowling accused of transphobia after mocking 'people who menstruate' headline”. Erişim 12.05.2023. <https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/j-k-rowling-accused-transphobia-after-mocking-people-who-menstruate-n1227071>
- Newsweek 90. “Neuroscience Professor Removed From APA Discussion After Saying There Are Only Two Sexes”. Erişim 09.02.2023. <https://www.newsweek.com/neuroscience-professor-removed-apa-discussion-after-saying-there-are-only-two-genders-1591697>
- Newsweek. “The Diversity Problem on Campus Opinion”. Erişim 09.02.2023. <https://www.newsweek.com/diversity-problem-campus-opinion-1618419>
- Norris, Pippa. “Cancel Culture: Myth or Reality?”. *Political Studies* 71/1 (2023), 145–174. <https://doi.org/10.1177/00323217211037023>
- NYP, New York Post. “Five professors tell how they were canceled — and why they fought back”. Erişim 22.06.2023. <https://nypost.com/2022/04/30/professors-on-how-they-were-canceled-why-they-fought-back/>
- Onur, İnce Hilal (ed.). *Feminizmde Yeni Yaklaşımlar: Judith Butler. Günümüzde Yeni Siyasal Yaklaşımlar*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010.

- Oxford English Dictionary, “Drag Queen”, Erişim: 11.02.2023.
<https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=drag+queen>
- Özkan, Gülden. “Bourdieu’nun İlişkisel Yaklaşımı Işığında Halkla İlişkiler ve Güç”.
Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi 7/1 (2019), 61-81.
<https://doi.org/10.19145/e-gifder.432877>
- Özkan, H - Erdoğan, A - Gündoğdu, M. *Türkiye’deki LGBTİ+ Örgütler İçin Fon Bulma Rehberi*. İstanbul: Ayrıntı Basımevi, 2017.
- Özkazanç, Alev. *Feminizm ve Queer Kuram*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2021.
- Palabıyık, Adem. “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine”. *Habitus Toplum Bilim Dergisi* 1 (2011), 1-21.
- Pearce, Ruth - Erikainen, Sonja – Vincent, Ben. “TERF wars: An introduction”. *The Sociological Review Monographs* 68/4 (2020), 677–698.
<https://doi.org/10.1177/0038026120934713>
- Schrover, Marlou - Schinkel, Willem. “Introduction: the language of inclusion and exclusion in the context of immigration and integration”. *Ethnic and Racial Studies* 36/7 (2013), 1123-1141.
- Sever, Merin. “Queer Teori Ekseninde LGBTİ Hareketi ve Feminizm”. *Birikim Dergisi* 308 (2014), 42-47.
- Suğur, Serap – Baran, Görgün Aylin (ed.). *Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi. Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, (2019)
- Taş, Gün. “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”. *Akademik Hassasiyetler* 3/5 (2016), 163-175.
- Tekin, Ferhat. “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Beden ve Habitus: Bedenleşmiş Habitus”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 26 (2021), 85-100.
- The New York Times. “Olympics’ First Openly Transgender Woman Stokes Debate on Fairness”. Erişim 13.05.2023.
<https://www.nytimes.com/2021/07/31/sports/laurel-hubbard-trans-weight-lifting.html>

- The Washington Post. “Yes, kink belongs at Pride. And I want my kids to see it.”. Erişim 27.06.2023. <https://www.washingtonpost.com/outlook/2021/06/29/pride-month-kink-consent/>
- Turan, Liman Seda. “Queer Teori ve Aktivist Sanat”. *International Journal of Arts and Social Studies* 4/7 (2021), 158-173.
- Türk, Emrullah. “Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)* 1/2 (2015), 127-149.
- Wallerstein, Immanuel. *Modern Dünya Sistemi 4 Merkezci Liberalizmin Zaferi 1789-1914*. İstanbul: Yarın Yayınları, 2015.
- Yarcı, Selman. “Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 6/1 (2014), 125-135.
- Yayla, Duygu. *Türk Sinemasında LGBT Kimliklerin Farklı Temsilleri (1960-2017)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- YŞ, Yeni Şafak. “LGBT’nin de hamisi”. Erişim 04.06.2023. <https://w4ww.yenisafak.com/gundem/lgbt-nin-de-hamisi-3598729>
- YT, YouTube. “Minor attracted persons' want acceptance from LGBTQ community”. Erişim 17.05.2023. <https://www.youtube.com/watch?v=wX-7F4NtO58>
- YT, YouTube. “Montreal Pride Parade 2019”. Erişim 14.06.2023. <https://youtu.be/usu5Nz4bgXso>

ÇEVRE HAKKI VE YARGISAL DENETİM: ANAYASA MAHKEMESİ VE DANIŞTAY KARARLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Environmental Right And Judicial Review: An Evaluation On The Decisions Of The Constitutional Court And The Council Of State

<https://doi.org/10.54429/seyad.1449495>

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Mehri TUFAN

Doktora Öğrencisi,
Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı
mehri.tufan@ogr.sakarya.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-1390-3626
Sakarya/Türkiye

Ferruh TUZCUOĞLU

Prof. Dr.
Sakarya Üniversitesi,
Siyasal Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü,
tuzcuoglu@sakarya.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-0319-9396
Sakarya/Türkiye

Atıf / Citation

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Tufan, Mehri - Tuzcuoğlu, Ferruh. "Çevre Hakkı ve Yargısal Denetim: Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararları Üzerine Bir Değerlendirme". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2024), 32-57.

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 08.03.2024

Kabul Tarihi: 06.06.2024

Yayın Tarihi: 30.06.2024

Çevre Hakkı ve Yargısal Denetim: Anayasa Mahkemesi Ve Danıştay Kararları Üzerine Bir Değerlendirme

Özet

Bu çalışmada, Türkiye’de çevre hakkının anayasal konumu ve yargısal uygulaması, özellikle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 56. maddesi ışığında incelenmiştir. Literatür taraması yöntemiyle yürütülen araştırmanın temel amacı, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi kararları aracılığıyla çevre hakkının Türkiye’deki pratikteki işleyişini analiz etmektir. Çalışma, ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasındaki potansiyel çelişkileri ve bu çelişkilerin yargısal kararlarda nasıl ele alındığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırma, Yüksek Mahkemelerin çevre hakkına ilişkin yaklaşımlarını ve çevre-ekonomi tercih ikileminin yargısal kararlara yansımalarını detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu bağlamda, çevrenin korunmasına yönelik yargısal hükümlerde yapılan vurgular, kararların içeriği ve bu kararların çevre politikaları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma, çevre hakkının yasal temellerini ve yargısal boyutunu derinlemesine inceleyerek, Türkiye’deki çevre hukuku pratiğine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bulguları, çevre hakkının anayasal güvencelerinin yanı sıra, yargısal kararların çevre koruma çabalarına sağladığı katkıları göstermektedir. Ayrıca, ekonomik gelişme ile çevre koruma arasında kurulan denge ve bu dengenin yargısal süreçlerde nasıl işlediği üzerinde durulmuştur. Çevre hakkının uygulaması ve korunması konusunda Danıştay ve Anayasa Mahkemesi’nin tutumları, çevre hukukunun geleceği açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmanın, Türkiye’deki çevre hukuku alanındaki boşlukları ve geliştirilmesi gereken alanları ortaya koyarak, çevre koruma politikalarının güçlendirilmesine ve çevre hakkının daha etkili bir şekilde korunmasına yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Çevre, Çevre Hakkı, Çevrenin Korunması, Yüksek Yargı Kararları

Abstract

In this study, the constitutional position and judicial implementation of the environmental right in Turkey have been examined, particularly in consideration of Article 56 of the Constitution of the Republic of Turkey. The main objective of this literature review-based research is to analyze the practical functioning of the environmental right in Turkey through the decisions of the Council of State and the Constitutional Court. The study aims to reveal the potential contradictions between economic growth and environmental sustainability and how these contradictions are addressed in judicial decisions. The research thoroughly examines the approaches of the Supreme Courts regarding environmental rights and the reflection of the environment-economy preference dilemma on judicial decisions. In this context, the emphasis in judicial provisions on environmental protection, the content of the decisions, and the effects of these decisions on environmental policies were examined. The study aims to illuminate the practice of environmental law in Turkey by thoroughly examining the legal foundations and judicial aspects of environmental rights. The findings of the study show the contributions of judicial decisions to environmental protection efforts, as well as the constitutional guarantees of the right to the environment. Additionally, the balance established between economic development and environmental protection and how this balance operates in judicial

processes is emphasized. The attitudes of the Council of State and the Constitutional Court regarding the implementation and protection of environmental rights provide important clues for the future of environmental law. Consequently, it is assessed that this study can contribute to the enhancement of environmental protection policies and the more effective safeguarding of environmental rights by identifying gaps and areas requiring improvement in the field of environmental law in Turkey.

Key Words: Human Rights, Environment, Environmental Right, Environmental Protection, Cort Decisions

JEL Codes: Q56, Q58, K32

Giriş

Çevrenin korunmasına ilişkin anayasal düzenlemelerin tasnifinde önemli bir rol üstlenen Çevre hakkı, çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan temel bir haktır. Bu hak, en temel insan hakkı olan yaşam hakkıyla bağlantılıdır. Bu nedenle, bireyin fiziksel ve zihinsel sağlığı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Çevre hakkı, 1972 yılında Stockholm’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı ile uluslararası ve ulusal metinlere girmiş ve çevrenin korunmasında en temel hukuksal argüman haline gelmiştir. Ülkemizde ise 1982 Anayasası ile anayasal bir hak olarak tanınmıştır.

Üçüncü kuşak haklar arasında bulunan çevre hakkı, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında, üçüncü dünya ülkelerinin etkisiyle gündeme gelmiştir. Bu yüzden gelişimi çok eski yıllara dayanmayan çevre hakkını yeni bir hak olarak ifade etmek mümkündür (Abdulahkimoğulları vd., 2011, 65).

Bu hakkın hayata geçirilmesi, bireyler ve tüm kurumların -devletler de dahil olmak üzere- birlikte çalışmasına bağlıdır. Çünkü hakların etkin bir şekilde güvence altına alınması, hak sahiplerinin aynı zamanda çevrenin korunmasında sorumluluk almasını zorunlu kılmaktadır (Cullet, 2005, 33). Çevre hakkı, son yıllarda uluslararası belgelere, ulusal anayasalara girmiş ve çevrenin korunmasında en temel hukuksal argüman haline gelmiştir. Çevreyle ilgili karşılaşılan sorunlar, mücadelede birey ve toplulukların birlikte hareket etmesini zorunlu kılmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, 1972 yılındaki Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı’nın çevre hakkının bir insan hakkı olarak uluslararası ve ulusal metinlere girmesinde çok büyük katkısı olmuştur (Sommer, 2019, 171). Uluslararası konferanslar, ulusal ve uluslararası örgütlenmeleri takip ederek, ülkelerin anayasaları ve hukuk sistemleri gibi konularda çevreyle ilgili geniş bir perspektif sunmaya başlamıştır. Uluslararası alanda ve pek çok ülkede artan kamu ilgisi sonucunda çevre politikaları öne çıkmış, bu da politika ile çevre arasındaki ilişkiyi daha belirgin hale getirmiştir. Stockholm Konferansı’nda kabul edilen sonuç bildirisinde, “İnsanın onurlu ve iyi bir yaşam sürmesine olanak tanıyan kaliteli bir çevre, özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel bir hakkına” atıfta bulunularak, çevre hakkı bir insan hakkı kapsamında tanımlanmıştır. Ayrıca bu konferansta çevrenin korunmasının kaçınılmaz olduğuna da vurgu yapılmıştır (Topçuoğlu, 1998, 35-37).

Bu bağlamda 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, çevrenin birçok ülkenin anayasasında yer almasını ve anayasal düzeyde korunmasını teşvik etmiştir. Anayasamız ise, sağlıklı bir çevrede yaşamayı, bir insan hakkı olarak öngörmüştür (1982 Anayasası, Madde 56).

Stockholm Konferansı'ndan 20 yıl sonra Rio Dünya Zirvesi Konferansı düzenlenmiştir. Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi, devletlerarasındaki iş birliğini düzenlemek için belirlenen prensipler ve kararları belirlemiştir. (Duru, 1997, 613). Bu konferansta çevrenin ve çevre hakkının, herkesin sorunu olduğuna, devletlerin güdümüne bırakılamayacağına vurgu yapılmıştır (Topçuoğlu, 1998, 38). Ayrıca, Rio Bildirgesinin 10. ilkesi ile çevre hakkına ilişkin üç ana hak olarak bilinen "bilgi edinme hakkı", "katılım hakkı" ve "başvuru hakkı" gibi haklara yer verilmektedir (Güldoğan, 2008, 57). Rio Bildirgesi'nde vurgulanan önemli bir ilke, sürdürülebilir ve dengeli kalkınmanın merkezinde insanın yer aldığı ve insanın sağlıklı bir yaşam sürme hakkının doğayla denge içinde tanındığıdır. Bu yaklaşım, çevre hakkının temel prensipleriyle uyumsuz olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Çünkü söz konusu anlayış, insan odaklı bir perspektife sahiptir ve doğanın bütün unsurlarını eşit şekilde değerlendirmemektedir. Ek olarak, belirtilmelidir ki, bu konferans hukuki açıdan bağlayıcı bir nitelik taşımamaktadır. (Özdek, 1993, 79).

Ülkemiz, 1970'lerden itibaren çevre sorunlarıyla tanışmış ve anayasal düzenlemeler açısından en önemli adım, 1982 yılında Anayasamızın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümündeki 56. madde ile atılmıştır. Bu madde ile çevre hakkı mevzuatımıza girmiş ve anayasal bir hak olarak "çevre koruma" kavramı gelişmeye başlamıştır. Böylelikle 1982 Anayasası, çevre koruma görevini üstlenen ve aynı zamanda insan haklarına odaklanan anayasalar arasında kendine bir yer edinmiştir. Bu madde, açıkça çevre hakkına atıfta bulunmama ile birlikte, diğer temel haklar arasında özellikle yaşam hakkıyla ilişki kurarak, çevre hakkına "dolaylı" bir düzenleme sunmaktadır (Gürseller, 2008, 200).

Ülkemizde çevre hakkını korumaya yönelik yasal düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte, bu düzenlemelerin uygulanmasında ekonomik esnekliklerin sağlanması amacıyla belirli zayıflıklar göze çarpmaktadır. Yasaların çevre ihlallerini önleme amacıyla

getirilmiş olmasına rağmen, ekonomik güçlenmeyi destekleme amacıyla bırakılan esneklik payları, bazı durumlarda çevresel koruma hedeflerini zayıflatabilmektedir.

Bu çalışma, bir insan hakkı olarak çevre hakkının Türkiye'deki anayasal konumunu değerlendirmekte ve çevre-ekonomi tercih ikileminde çevre davalarında alınan kararların çevrenin korunmasına etkilerini tespit etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda öncelikle çevre hakkına yönelik temel açıklamalara yer verilmekte, daha sonra Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın çevre hakkını değerlendirme yöntemi, hakkın özüne yaklaşımı ve hakkın anayasal niteliğine ilişkin değerlendirmeleri ele almaktadır. Çalışmanın sonunda ise çevre hakkını korumak bağlamında, çevre-ekonomi tercih ikileminin yargı kararlarına nasıl yansıtıldığı sorusu yanıtlanmaya çalışılmaktadır.¹

1. Çevre Hakkı Kavramı ve Çevre Hakkının Meşruluğu

Çevre sorunlarına yönelik arayışların en önemli sonuçlarından biri, çevrenin hukukun bir öznesi haline getirilmesi konusunda sağlanan uzlaşmadır. Bu gelişmenin beraberinde getirdiği kavramlardan biri, literatürde geniş bir tartışma alanı açan "çevre hakkı" kavramıdır.

İnsan yaşamı açısından çevrenin korunması önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, insan haklarının temelinde yer alan insan değerine uygun olmayan bir çevrede yaşamaya zorlanması, insan onuruna aykırı bir durumu ifade etmektedir. Bu çerçevede çevre hakkının insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Ekolojik dengeye saygılı bir yaşam alanı hakkı, çevre hakkı olarak kabul edildiğinde, çevre hakkının odak noktasını bu aşamada insan yaşamının sürdürülmesi oluşturur (Özdek, 1993, 85-86). Konusu itibariyle de, çevrenin hakkını güvence altına alan ulusal en üst hukuk normu olan anayasaya ihtiyaç vardır. Ayrıca, Çevre Hukuku'nun temelini oluşturan değerler ve çevre hakkı güvenceleri, hukuk ve diğer disiplinler arasındaki ilişkileri bütüncül bir perspektifle ele almayı zorunlu kılmaktadır. Çevre hakkının kapsamına, bağımsız ve devredilemez bir hak düzeyinde hukukun bir parçası olup olmadığına yönelik tartışmalar söz konusu olmuştur (Lewis, 2012, 44). Bu tartışmalar

¹ Çalışma kapsamında, Türkiye'deki çevre hakkı koruma tedbirlerinin yargısal açıdan değerlendirilmesi amaçlanmış olup, bu bağlamda Türkiye dışındaki çevre hakkı gelişmeleri, uygulamalar ve çevre koruma için yapılan idari düzenlemeler çalışmanın dışında bırakılmıştır, zira bu unsurların, çalışma alanının odak noktasını yitirebileceği düşünülmüştür.

beraberinde; çevrenin korunması ve sağlıklı bir çevrede yaşamaya yönelik hakların, hukukun bir öznesi olarak idari ve adli makamlarca gözetiliyor mu, yoksa sadece bir talep olarak mı kaldığı sorusunu akla getirmektedir. Hukuk normlarının temelinde talepler yatmaktadır. Talep edilen her hak, toplumsal bir çıkar çatışmasının göstergesidir (Kaboğlu, 1991, 39-45).

Bu çatışmanın artmasıyla, mesele taraflarının ötesine geçerek toplumsal bir nitelik kazanır. İlgili grupların, sivil toplum kuruluşlarının ve sosyal hareketlerin dahil olduğu faaliyetler, hukuki sorumluluk bilincinin gelişmesine katkı sağlar. Hak talebi, süreç içinde evrilen ve hukuk tekniği aracılığıyla normatif bir form hale gelen bir olgudur (Kaboğlu, 1991, 39-45). Kaboğlu, çevre hakkının tarihsel gelişimini anlatırken, sanayileşmenin çevreye verdiği zararın toplumsal bir gerilim kaynağı olduğunu, insanların temiz bir çevrede yaşamak istemesinin çevreci gruplardan daha geniş bir kitleyi harekete geçirdiğini ve bu sayede çevre bilincinin arttığını belirtmektedir. Ayrıca, Hak iddiasının yasal bir düzenlemeye dönüştürülmesi, var olan yasal mevzuatla uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Diğer bir ifadeyle, yeni haklar, mevcut olanları tamamlayıcı bir özellik göstermelidir. Ancak, çevre hakkı ile mülkiyet hakkı arasında çatışmaların meydana gelmesi muhtemeldir. Çevre hakkının bireysel yararı aşan bir şekilde kamu yararını ön planda tutma özelliği, esasında çeşitli hak kategorileri arasında paylaşılan bir temel ve ortak bir anlaşma platformu oluşturmaktadır. Sonuç olarak, bir hak iddiasının hukuki bir norm haline gelebilmesi adına, gerekli ölçüde biçimsel bir dönüşüm geçirmesi zorunludur. Bu, arzulanan hakkın resmi hukuk kuralları tarafından tanınması ve konu, özne, teminat gibi unsurların net bir şekilde belirlenmesi ile gerçekleşebilir. Bu perspektiften bakıldığında, çevre hakkının pozitif hukuk tarafından tanınması, yani birçok ülkenin anayasasında yer bulması, dönüşüm sürecini hızlandırmakta ve normatif bir statü kazandırmaktadır (Olgun - Işık, 2017, 37).

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, çevre hakkının araçları olan (bilgi edinme, katılma, başvuru hakkı) çevresel usuli haklar (May, 2013, 32), uluslararası ölçekte alınan kararlar da (Stockholm ve Rio Konferansı, Aarhus ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) çevre hakkının meşruiyetini, etkinliğini artırmada önemli argümanlardır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde çevrenin korunması özel bir hükümlerle düzenlenmemesine rağmen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, insan hakları bakış

açısından çevre hakkının ilerlemesine ve güçlendirilmesine dair önemli destekte bulunmuştur. Mahkeme, çevrenin korunmasını toplumun genel menfaatine bir katkı olarak görmüş, sözleşmede belirtilen çeşitli hak ve özgürlükleri, bireyin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını koruyacak şekilde yorumlamış ve bireyin bu hakkını etkin bir şekilde kullanabilmesi için çeşitli teminatlar sağlamıştır (Duymaz, 2012, 121).

2. Çevre Hakkının Türkiye'deki Anayasal Konumu ve Yargı Kararlarındaki Yansımaları

1982 Anayasası'nın 56. maddesinde özellikle, diğer bazı maddelerinde dolaylı olarak çevresel haklara atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla Anayasada çevreyle ilgili düzenlemelerin varlığı, çevre konusunun anayasa hukuku alanına dahil edilebileceğini göstermektedir. Şirin'in belirttiği üzere çevre, sadece anayasada kendisiyle ilgili hakların yer almasından dolayı anayasa hukukunun konusu değildir. Bunu insan merkezci (antroposentrist) yaklaşımın ötesine geçerek hukuksal bir bakış açısıyla cevaplayabiliriz. Hukukta devlet, Alman hukukçu Jellinek'ten bu yana üç öge öğretisi (ülke, insan topluluğu ve siyasal iktidar) ile açıklanır. Anayasa hukuku geleneğinde, ilk olarak "devlet otoritesi" ve bu otoritenin yasama, yürütme, yargı dallarında tezahür etmesi; ikinci olarak ise "insan hakları" meselesi öncelikli olarak ele alınmıştır. Temel bir bileşen olarak kabul edilen "ülke unsuruna" genellikle vatan ve millet kavramlarının heyecan verici anlatımında sıkça yer verilmiştir. Ülke ögesinden ulusal bağlam veya mülkiyet topluluğu anlamını dışladığımızda, tek kalan sadece çevredir. Çevre, bu yönüyle anayasa hukukunun da konusudur (Şirin, 2004, 55).

1961 Anayasası, çevre hakkına doğrudan bir düzenleme getirmemiş olmakla birlikte, "Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir" hükmünü kapsayan 49. maddeyi içermektedir. Bu madde, sağlık hakkını kapsayan bir düzenleme olmasına rağmen çevre korumasını da içerecek şekilde yorumlanmıştır (Gürseller, 2008, 202).

1982 Anayasasında ise çevre hakkı anayasada yer alan diğer klasik haklarla (sağlık hakkı, mülkiyet hakkı, kişiliğin korunması vb.) bağlantılı olarak ifade edilmiştir. Anayasamız çevre hakkını; devletin sorumluluğu, vatandaşların yükümlülüğü ve her bireyin sahip olduğu hak olmak üzere üç farklı açıdan ele almıştır. Ancak, çevre hakkının düzenleme şekli, karşılaştırmalı anayasa hukuku açısından değerlendirildiğinde, üç açıdan eksik

kalmaktadır. Devletin sorumlulukları somut bir biçimde belirtilmemiş, vatandaşlara başvuru imkanı sağlanmamış, düzenleme şekli belirsiz kalmış ve herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir (Kabaoğlu, 2002, 538). Anayasa'nın çevreyle ilgili en önemli maddesi 56. madde olmakla birlikte, birçok maddesi çevreyi koruyucu hükümler içermektedir. Ayrıca Çevre Kanunu, Belediye Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kıyı Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu çevreyle ilgili başlıca diğer yasal düzenlemeler arasındadır.

Çevre hakkını düzenleyen 56. madde:

Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir

hükmü ile hakkın bileşenlerini net bir şekilde sergilemektedir.

Bu bağlamda, "sağlıklı ve dengeli bir çevre", hakkın temelini teşkil etmektedir. Bu düşünceyi temel alarak, "doğal ve beşeri çevrenin ortaklaşa muhafaza edildiği ve bunun bir yaşam hakkı olarak kabul edilebileceği" ifade edilebilir. Ayrıca, ilgili madde yaşam hakkını, "sağlıklı ve dengeli bir çevre" ile ilişkilendirerek düzenlemiştir. Anayasanın 56. maddesine göre, bu hakkın öznesi "herkes" olarak belirlenmiştir, dolayısıyla her birey "sağlıklı ve dengeli bir çevre" hakkına sahiptir. Semiz'e göre bu hak, devlet ve vatandaşlar tarafından kullanılabilir. Ancak, "herkes" ifadesiyle belirlenen hak sahipleri arasında sadece "vatandaşlar"ın muhatap olarak gösterilmesi, uygun bir düzenleme değildir (Semiz, 2014, 10-11). Bu bağlamda, "vatandaş olmayan" hak sahibi bireyleri de "sorumlu" olarak değerlendirmek mümkün gözükmemektedir (Özdek, 1993, 127-128).

Olgun ve Işık'ın da değindiği üzere Anayasa'da çevre hakkının "sosyal haklar" kategorisinde yer alması, bu hakkın Anayasa'nın 65. maddesinde belirtilen sınırlamalara tabi olabileceği riskini taşımaktadır. Bu bağlamda, "devletin ekonomik ve toplumsal sorumluluklarının hudutlarını çizen bu hüküm"; "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek

mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir” ifadesini kapsamaktadır. İlk olarak; Anayasa'da 2001'de gerçekleştirilen değişiklikle, ilgili madde kapsamında belirtilen "ekonomik dengenin sağlanması" ifadesi, "görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri" ifadesiyle değiştirilmiştir. Böylece bazı durumlarda, iktisadi gerekliliklere göre, sosyal veya çevresel koruma ihtiyaçlarına öncelik tanınabilecektir (Olgun - Işık, 2017, 37). İkinci olarak, “çevrenin iyileştirilmesi, çevre sağlığının korunması ve çevre kirliliğinin engellenmesi” konularında 56. madde tarafından devlete yüklenen görevlerin yerine getirilmesi bağlamında, 65. maddenin kısıtlayıcı bir etkisi olabileceğini öne sürmek zor görünmektedir. Bu maddede geçen “finansal kaynakların yeterli olması” kriteri, büyük bütçeli “iyileştirme” ya da “restorasyon” projeleri açısından önem taşımaktadır. Üstelik ilgili madde uyarınca devletin bu konudaki sorumluluklarını tamamen yok saymamakta, ancak daraltmaktadır. Dikkate alınması önemli bir diğer husus ise, 65. maddenin kapsadığı sınırlamanın çevre hakkının muhatabı olarak yalnızca devlete yönlendirilmiş olup, bireylerin sorumluluklarında bir kısıtlama olmamasıdır. Bunun yanısıra, 56. madde, çevre hakkını yaşam hakkıyla ilişkilendirerek, 65. maddenin devletin çevre koruma sorumluluğunu ihmal etmesini meşrulaştırma girişimlerini önemli ölçüde sınırlamaktadır (Güneş, 2014, 87).

1982 Anayasası'nda “çevre hakkı”na dolaylı olarak atıfta bulunan ve bunu düzenleyen maddeler bulunmaktadır. “Mülkiyet hakkının kamu yararına aykırı kullanılmayacağına” dair 35. madde, Anayasa'nın “Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir” hükmünü kapsayan 40. Madde, “kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceğini” hükmeden 43. madde, “devletin, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak, geliştirmek ve erozyonla kaybedilmesini önlemek amacıyla gerekli tedbirleri almasını” ifade eden 44. madde ve “devletin, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek” amacına yönelik yükümlülüklerini düzenleyen 45. madde (Özdek, 1993, 130-131), planlı şehirleşme, çevresel faktörleri gözetilen bir planlama ve düzenli konut politikasını içermekte, bu konuda devlete belirli sorumluluklar yükleyen 57. madde, “devletin, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağını” belirterek 56. maddedeki çevre kavramına açıklık getiren 63. madde, söz konusu maddeler arasındadır. Ayrıca, “Herkes, bilgi edinme (...) hakkına sahiptir” ve “Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek

kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir” hükümlerini öngören 74. madde de (usûli haklar bağlamında) “çevre hakkı”yla ilişkilendirilebilir.

168. maddede, doğal servet ve kaynakların devletin yönetiminde olduğu, ayrıca bu kaynakların keşfinin ve işletilmesi hakkının devlete ait olduğunu belirtilmektedir. “Devlet ormanlarının mülkiyetinin devrolunamayacağı ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamayacağı” belirtilen 169. maddede, Anayasa, ormanların korunmasına büyük bir önem atfetmekte ve bu koruma görevini doğrudan devlete verdiğini açıkça ifade etmektedir.

1982 Anayasası’nın çevrenin korunmasında ekonomik araçları göz ardı edemediği, çevresel haklar üzerinde sürekli kalkınma baskısının olduğu, alınan karar ve uygulamalarda göze çarpmaktadır. Bu bağlamda çevre hakkı, yüksek mahkemelerin çeşitli hükümlerinde önemli bir referans noktası olarak kabul edilmiştir (Turgut, 2011, 51). Aşağıda Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın aldıkları önemli kararlardan bazılarına, çevre hakkı özelinde değinilecektir.

2.1. Anayasa Mahkemesi Kararları ve Çevre Hakkı Yaklaşımı

Anayasa Mahkemesi’nin çevrenin korunmasına ilişkin kararları incelendiğinde, özellikle dikkat çeken nokta; Mahkeme’nin “çevre” kavramını ayrıntılı bir şekilde tanımlamamış olmasıdır. Bu durum alınan kararlarda tutarsızlığa yol açabilmektedir. Anayasa Mahkemesi, her bir kararında, incelenen konunun çevre kavramı çerçevesine dahil olup olmadığını ayrı ayrı belirlemektedir. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi; “madencilik faaliyetlerini, tabii güzellikleri, kentsel dönüşümü, av ve yaban hayvanları ile bunların tabii yaşam ortamlarını, imar planlarını, su, kıyıları ve sahil şeritlerini” çevre kavramı içinde değerlendirmektedir. Oysa “çevre”nin kapsamlı bir içerikle tanımlanması, çevre hakkının tam anlamıyla korunması açısından önemlidir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrenin temel bileşenlerini belirleyen bir tanımın oluşturulması faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra, Anayasa’nın 56. maddesine dayanan ve somut olmadığı gerekçesiyle sorgulanan yükümlülüklerin, Anayasa Mahkemesi kararlarıyla da henüz somut bir şekilde belirlenmediği gözlemlenmektedir.

Bu duruma örnek teşkil eden Anayasa Mahkemesi, Esas No: 2009/31, Karar No: 2011/77 sayılı ve 12.05.2011 tarihli kararı incelendiğinde; çevrenin unsuru olan ormanların, çevre hakkı ile ilgisinin kurulmadığı göze çarpmaktadır. Bu karar ile Anayasa Mahkemesi, sadece Anayasa'nın 169. maddesi ile korunan hukuki menfaatin "çevre" olduğu görüşündedir. Ormanların korunması ve turizme açılmasıyla ilgili yasal düzenlemeler Anayasa'nın 56. maddesi kapsamında incelenmemiştir.

Anayasa Mahkemesi, çevreyi koruma hedefiyle sanayi işletmelerine yönelik getirilen kolaylaştırılmış yapı izni düzenlemesini geçersiz kılmıştır. Ancak, kamu kurumları tarafından gerçekleştirilecek veya yaptırılacak yapılar için belirlenen basitleştirilmiş izin prosedürünü, çoğunluk oyuyla Anayasa'ya aykırı bulmamıştır. Öngörülen ayrıcalık, Anayasa Mahkemesi'nin ilgili düzenlemeyi 56. maddeye uygun bulmaması durumunda, şehir planlamasının bozulmasına ve düzensiz şehirleşme sorunlarının artmasına neden olabilir.

Yukarıdaki karar örneklerinde de görüldüğü üzere, çevre hakkının sadece bir yönüyle ele alındığı, çevre tanımının sınırlı tutulduğu dikkat çekmektedir. Üzerinde durulan kararlarda önemli bir nokta da çevrenin korunması, geliştirilmesi ve kirliliğin önlenmesine yönelik yükümlülüklerin ayrıntılı bir şekilde nasıl yerine getirileceğinin belirtilmemesidir. Esas No. 1985/11 sayılı dava (3194 sayılı "İmar Kanunu"nun 8., 21., 22., 24., 25., 26., 27., 44., 46., 47., 48. maddeleri ile geçici 5. ve 7. maddelerinin Anayasanın bazı maddelerine uygunsuzluk gerekçesiyle iptal edilmesi talebi) bu noktada özel bir durum ihtiva etmektedir. Bu kararda, İmar Kanunu'nun çeşitli hükümlerine odaklanılarak, devletin ilgili yükümlülüklerini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için sürekli bir gözetim ve denetimin önemine vurgu yapılmış, bu bağlamda "yapı ruhsatı"nın sağlanmasının etkili bir yöntem olduğu ifade edilmiştir (Semiz, 2014, 43). Turgut (2011, 51-52); devletin çevre hakkı kapsamındaki sorumluluklarını belirginleştirmek adına bir davanın altını çizmektedir. Bu bağlamda, 2006 yılında Çevre Kanunu'nda değişiklikler yapan 5491 sayılı Kanunun belirli hükümlerinin geçersiz kılınması talebiyle açılan dava sürecinde, Anayasa Mahkemesi'nin, devletin, "çevresel etki değerlendirmesi" gerektiren işlerinin kapsamını daraltması, yasaların uygulanmasını yayımlanmamış yönetmeliklere bırakmaktan kaçınması ve çevre koruma konusunda belirsizlik oluşturmaması, ayrıca denetim yetkisi aktarılacak kurumların yasalarda açıkça tanımlanması gerektiğine dair kararlar, bu alanlarda netlik sağlama işlevine katkıda bulunmaktadır.

ÇED yapılması gerekmeyen arama faaliyetleri, doğal çeşitliliği ve doğanın durumunu bozabilecek, uzun vadeli sonuçlar doğurabilecek, bu yüzden çevreye zarar verebilecektir. Bu sebeple kural altındaki arama faaliyetlerine ÇED uygulanması, Devletin Anayasa'nın 56. maddesiyle üstlendiği çevreyi koruma görevinin bir parçasıdır. Kuralla, petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetlerinin çevresel etki değerlendirilmesi kapsamı dışında tutulması Anayasa'nın 56. maddesine aykırıdır

gerekçesiyle iptal edilmiştir (AYM, 15 Ocak 2009, E. 2006/99, K. 2009/9).

Anayasa Mahkemesi'nin çevre hakkıyla ilgili hükümlerinde, Anayasa'nın ilgili maddelerini bağımsız bir standart olarak bir arada uygulamadığı gözlemlenmektedir. Örneğin, ormanlar çevrenin bir parçası olmasına rağmen, bu ormanlara yönelik düzenlemelerin Anayasa'nın 169. maddesine uygunluğu bakımından incelenirken, beraberinde 56. maddeye uygunluğu denetlenmemektedir. Bu konuda benzer bir yaklaşım, Esas No: 1990/23 ve Karar No: 1991/29'a ait olan kararda da fark edilebilmektedir.

Kıyılarda konut ve sosyal tesislerin hiçbir koşula bağlı olmaksızın yapılmasına olanak sağladığı ve bu nedenle Anayasa'nın 43. maddesine ve Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağına ilişkin 153. maddesine aykırı bulunduğu ve iptali istemi,

ile ilgili kararda, sahil şeridinin genişliğiyle ilgili düzenlemeler, Anayasa'nın 43. maddesine uygunluğu açısından gözden geçirilmiş, ancak 56. maddeye dair yapılan denetim ise sınırlı bir kapsamda gerçekleştirilmiştir. Ormanların turizm amacıyla tahsisine dair düzenlemeler, Anayasa'nın 169. maddesine uygunluk açısından değerlendirilmiş ancak 56. maddeye uygunluk bakımından incelenmemiş birçok örnek mevcuttur. Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik'in belirli maddelerinin iptali ve yürütülmesinin durdurulması talebiyle alınan kararlar, bu duruma örnek teşkil etmektedir (AYM, 07 Mayıs 2007, E. 2006/169, K. 2007/55; AYM, 10 Mart 2011, E. 2008/51, K. 2011/46). Bu davalar, Anayasa Mahkemesi'nin çevre hakkının korunmasına verdiği kapsayıcı olmayan öneme dair oldukça aydınlatıcı örnekler sunmaktadır. Aynı zamanda, Mahkeme'nin çevre hakkının uygulanmasında kilit öneme sahip "çevresel usuli haklar"a (bilgi edinme, katılma, başvuru hakkı) hiç yer vermediğini söylemek mümkündür. Bu durum, Mahkeme'nin ilgili hakları koruyan uluslararası hukuki metinlere yönelik değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak,

Anayasa Mahkemesi'nin çevre-kalkınma çelişkisi karşısında tercihini genellikle kalkınma lehine yaptığı, bu konuda istikrarlı bir tutum sergilememekle birlikte; kararlarını genellikle iktisadi faaliyetlerin kesintiye uğramaması yönünde almış olduğunu ifade etmek mümkündür (Semiz, 2014, 44).

Anayasa Mahkemesi, Yeşilirmak üzerinde inşa edilmekte olan Umutlu Hidroelektrik Santrali'ne (HES) ilişkin olarak vatandaşlar tarafından açılan davada sadece adil yargılama hakkının ihlaline karar vermiştir. Çevre hakkı ihlali konusuna hiç değinmemiştir (AYM, 10 Mart 2016, K. 2013/5974). Bu örnekle çevre hakkı ile ilgili yapılan bireysel başvuruların Anayasa Mahkemesi tarafından dikkate alınmadığı görülürken, çevrenin korunmasına dair de olumsuz örnek teşkil etmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin çevre hakkı ile ilgili verdiği kararlarda, çevre hakkının sosyal hak olarak kabul edilip edilmemesine ilişkin tartışmaları ele almamıştır. Esas No: 2011/110, Karar No: 2012/79 sayılı kararda; davacı kuruma yönelik olarak verilen idari yaptırım ve faaliyetin askıya alınması kararının iptali talebiyle açılan davada, Mahkeme'nin, söz konusu ifadenin Anayasa ihlali oluşturduğu kanaatine vararak iptal başvurusunda bulunduğu görülmektedir. Anayasa'nın 5. ve 56. maddelerinde ortaya konan görevlerin etkili bir şekilde yerine getirilmesi için somut tedbirlerin nasıl alınacağı varsa koyucunun takdirine bırakılmış olmasına rağmen, Ereğli Kömür Havzası'nda taşkömürü faaliyetlerinin kamu tarafından yürütülmesi sırasında Maden Kanunu'nun 7. maddesi hükümlerinden muaf tutulması uygulaması, Anayasa'nın hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı olduğu gibi, aynı zamanda 5. ve 56. maddeleri ile de uyumsuzdur (AYM, 24 Mayıs 2012, E. 2011/110, K. 2012/79). Ayrıca, Yüksek Mahkeme tarafından çevre hakkının pozitif bir statü hakkı olduğuna ve devlete çeşitli ödevler yüklediğine dair vurgu yapılmıştır. Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname'nin belirli maddeleriyle ilgili yürütmenin durdurulması talebinde bulunan Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli kararında; Anayasa'nın 56. ve 63. maddelerine atıfta bulunulmuş ve ardından,

Bu hükümlere göre, çevrenin geliştirilmesi, çevre sağlığının korunması ve çevre kirlenmesinin önlenmesine; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasına yönelik her türlü tedbiri almak Devletin temel ödevlerindedir. Bu amaçla Devlet, çevrenin

ve kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için etkili bir maddi hukuk düzeni oluşturmak ve öngörülen maddi hukuku uygulamak üzere gereken teşkilatı kurmakla yükümlüdür

ifadesine yer verilmiştir (AYM, 29 Kasım 2012, E. 2011/106, K. 2012/192). 24.05.2012 tarihli bir kararda Yüksek Mahkeme, Anayasa'nın 56. maddesi uyarınca yükümlülüklerin gerçekleştirilme biçiminin yasama organının inisiyatifine bırakıldığını belirtmiştir (AYM, 24 Mayıs 2012, E. 2011/110, K. 2012/79). Bu bağlamda; Anayasa Mahkemesi, çevre hakkının etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için devletin olumlu eylemlerde bulunması ve somut önlemler alması gerektiğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi, ilgili kararında, devletin ekonomik ve sosyal sorumluluklarını yerine getirme sürecinde, 'yaşam hakkı'nı ihlal edecek herhangi bir kısıtlama getiremeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi Esas No: 2011/110 sayılı kararında, "sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, getirilecek kuralın, ekonomik, bürokratik ve fiili yükümlülüklerle yol açacağı ve üretim faaliyetlerinin etkileneceği gerekçeleriyle vazgeçilecek haklardan değildir" görüşünü benimseyerek, Anayasa'nın 65. maddesine doğrudan atıfta bulunmasa da, çevre hakkının, ekonomik sorumluluklar ve üretim süreçlerinden ayrı tutularak öncelikli olarak ele alınması gerektiği konusunda bir karara varmıştır.

2013/65 sayılı kararda, termik santrallerin çevreye verdiği zararın önlenmesi için alınması gereken tedbirlerin yetersiz olduğu ve bu durumun Anayasa'nın 56. maddesine aykırı olduğu ifade edilmiştir. Bu karar, termik santrallerin çevreye verdiği zararın önlenmesi için daha etkin denetim ve sıkı yaptırım uygulanmasını teşvik eden bir niteliğe sahiptir (AYM, 22 Mayıs 2014, E. 2013/65, K. 2014/93). Benzer şekilde, Anayasa Mahkemesi; baz istasyonlarıyla ilgili 2006/129 sayılı kararda, konuyu imar planları ve belediyelerin ilgili yetkileri çerçevesinde incelemiş, ayrıca 56. maddeye aykırılık durumu saptamıştır (AYM, 1 Ekim 2009, E. 2013/65, K. 2009/19).

İncelenen karar örnekleri ışığında Türkiye'deki çevre davalarında gözlemlenen olumsuz örnekler (uluslararası anlaşmalar gereği yasama ve yargı denetiminden muaf olan nükleer santral, idari durdurma kararlarına uymayan maden şirketleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu olmadan inşaatına başlanan hidroelektrik santraller, değişen

yönetmelik ve kamulaştırmalar) olduğu gibi olumlu sonuçlanan doğa dostu kararlar da bulunmaktadır.

Özetle, Anayasa Mahkemesi doğa lehine vermiş olduğu kararlarıyla siyasal iktidarın hareket alanını (bunu amaçlamamış olsa bile) kısıtlayabilmektedir. Çevre aleyhine verilmiş kararlarda ise ekonomik kalkınma kaygılarının ön planda tutulması en güçlü gerekçelerde başı çekmektedir. Alınan kararlarla doğanın hakları anayasal güvence altına alınmaya çalışılsa da bu güvencenin sağlanması için gösterilecek çabaların ve halkın desteğinin de büyük önemi bulunmaktadır.

Bu kararlar, çevre hakkının Anayasa'da güvence altına alınan diğer haklarla ilişkili olduğunu ve bu hakların korunması için çevrenin de korunması gerektiğini göstermiştir. Ayrıca, çevre hakkının sadece bireysel değil, toplumsal bir hak olduğu ve bu hakkın korunması için devletin ve yerel yönetimlerin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kararlar çevre hakkının uygulanmasına, Türkiye'de çevre bilincinin gelişmesine ve çevre sorunlarının çözümüne önemli bir katkı sunmaktadır.

2.2. Danıştay Kararları ve Çevre Hakkı Yaklaşımı

Çevre hakkıyla ilgili Danıştay kararları, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için devletin ve vatandaşların sorumluluklarını belirleyen Anayasa'nın 56. maddesine dayanmaktadır. Danıştay, çevre hakkının ihlal edilmesi durumunda idari yargı yoluyla vatandaşların hak arama imkanını sağlayan kararlar almıştır.

Danıştay kararlarına yansıyan bazı idari işlemlerde, öne çıkan bir özellik olarak "kalkınma" hedefinin baskın olduğu gözlemlenmektedir. Gökova ve Aliğa bölgelerinde gerçekleştirilen termik santral yapımı örnekleri, geniş kitlelere ulaşan ve kamuoyunda geniş yankı bulan idari karar örnekleridir. Danıştay'ın, davaya konu olan bu işlemlere yönelik tutumu, uyguladığı temel prensipler bağlamında çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin, Gökova davasında (Danıştay 10. Dairesi, 24 Haziran 1986, E. 1984/2739, K. 1986/1451) Danıştay, Çevre Kanunu'ndaki çevrenin korunması ve iyileştirilmesi amacının, "ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumluluk" ölçüsünde sınırlanmasını katı bir tutumla yorumlayarak, iptal talebini reddetmiştir. Diğer bir örnek olarak Aliğa davasında ise (Danıştay 10. Dairesi, 28 Nisan 1992, E. 1990/2278, K. 1992/1672) Çevre Kanunu'nun daha önceki bir davadaki göz ardı edilmiş hükümlerine dayanarak, Danıştay, ilgili işlemi iptal etmiştir (Özdek, 1993, 173-175). Danıştay'ın

Gökova kararında, kamunun menfaati kavramının değerlendirilmesi bağlamında, idarenin takdir yetkisinden hareketle, doğayı göz ardı eden bir tutum sergilenmiştir. Bu bağlamda, takdir yetkisini mutlak ve sınırsız kabul etmiştir.

Aliğa kararında ise, çevre hakkının temel unsurları vurgulanmış ve alınan kararlar birlikte siyasal otoriteye, çevrenin korunması hususunda belirli sınırlar çizilmiştir. Davada, davacının milletvekili sıfatı yerine vatandaş sıfatına sahip olmasının, menfaat ilişkisinin tesis edilebilmesi açısından Anayasa'nın 56. maddesinin yeterli kabul edildiği gözlenmektedir. Benzer bir durumu temsil eden Bergama-Ovacık'taki siyanürlü altın işletmesi izni üzerine açılan iptal davasına dair Danıştay, iptal davasında, yaşam hakkı, çevre hakkı ve kamu yararı ilkelerine dayanarak, söz konusu işlemi iptal etmiş ve tutumunu çevresel değerlerden yana bir eğilim olarak belirlemiştir (Danıştay 8. Dairesi, 27 Haziran 2006, E. 2005/2927, K. 2006/1138). Danıştay, aynı temel gerekçeleri göz önünde bulundurarak, Eskişehir-Taymaz bölgesindeki siyanürle altın işletilmesine dair verilen izni hukuka aykırı bularak izni iptal etmiştir (Şahin, 2000: 218). İncelenen örnekler bağlamında, Danıştay'ın çevre hakkı ve çevre hukuku ilkelerine dair verdiği kararların çeşitliliği göz önüne alındığında, kurumun söz konusu ilkelere giderek daha fazla vurgu yaptığını ifade edebiliriz (Özdek, 1993: 175). Benzer biçimde, Danıştay, meskun bölgelerde baz istasyonlarının yerleşimiyle ilgili düzenlemelerde, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının önemini vurgulayarak, konuyu 56. maddeyle doğrudan ilişkilendirmiştir (Turgut, 2011, 54-55).

Öne çıkan bir diğer önemli örnek, yaklaşık on yıl süren Munzur Projesi davasıdır (Danıştay 10. Dairesi, 5 Temmuz 2005, E. 2002/2180, K. 2005/3958). Karar özeti; Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu'nun (ÇED Raporu) hazırlanmaksızın (muafiyet kapsamında bulunmadığından) ve proje alanının ulusal park sınırları içerisinde yer almasından dolayı, ilgili mevzuatın dikkate alınmaksızın baraj projesinin hayata geçirilemeyeceği hakkındadır.

Anayasa'nın 56. maddesi ile 2872 sayılı Kanun'un 1. ve 10. maddelerini, ayrıca Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'nin geçici 4. maddesini göz önüne alarak; ÇED raporu hazırlanmamasının hukuka aykırı olduğu tespit edilmiş ve bu nedenle ilgili karar iptal edilmiştir. Danıştay, çevrenin korunmasıyla ilgili olarak, idarenin mutlak takdir yetkisine sahip olmadığını kabul etmiştir (Danıştay Dergisi, 2006, 300-308).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Artvin'in Kafkasör Yaylası Cerattepe Mevkii'nde planlanan madencilik faaliyetleri için verdiği olumlu "Çevresel Etki Değerlendirme" raporunun, çevre davası kapsamında yürütmesinin durdurulması ve iptaline ilişkin davada, Rize İdare Mahkemesi'nin bölgede madencilik yapılabilir olduğuna dair verdiği karar, Danıştay tarafından onaylanmıştır. Danıştay Cerattepe davasında çevre aleyhine bir tutum sergilemiştir (www.tema.org.tr, 10 Temmuz 2017).

Danıştay'ın çevre konulu kararlarında dikkat çeken bir diğer husus, "menfaat" konusunu dava ehliyeti çerçevesinde geniş yorumlamasıdır. Danıştay, sıklıkla, yerel halkın dava açma hakkına yönelik itirazları geri çevirmekte ve ayrıca, davaya katılan kişilerin, faaliyetin gerçekleştiği bölgede ikamet etmemelerine rağmen dava açma hakkına ilişkin olumlu bir yaklaşım benimsemektedir Danıştay, "Toplumun doğrudan çıkarlarını ilgilendiren alanlarda, örneğin çevrenin korunması veya tarihi ve kültürel mirasın korunması gibi konularda, dava açma yetkisinin dikkatlice değerlendirilmesi gerektiğini" belirtmektedir (Turgut, 2011, 56). Zafer Park davası menfaat ilişkisinin geniş yorumlandığı ve uygulanmadığı durumlarda yürütmeyi durdurma kararlarının kötüye kullanıldığı yönünde örnek teşkil eden davalardan biridir (Danıştay 6. Dairesi, Esas No: 1986/1323, Karar No: 1986/1135, Karar Tarihi: 16.12.1986). Çevrenin korunmasının, sadece Devlet için değil aynı zamanda vatandaşlar için de bir sorumluluk olarak ifade edildiği diğer bir örnek Danıştay 6. Dairesinin 27.04.2021 tarihli kararıdır (Danıştay 6. Dairesi, 27 Nisan 2021, E. 2019/20224, K. 2021/6204). Nevşehir İli, Uçhisar Beldesi, ... Mahallesi'nde bulunan, ... pafta üzerindeki... ve ... sayılı parsellerde başlatılan inşaat ruhsatıyla ilgili olarak yapılan başvuruda, otelin inşaatının hukuka aykırı olduğu iddiasıyla mühürlenerek durdurulması ve alanın eski durumuna getirilmesi talep edilmiş olup, bu talebin reddine dair Uçhisar Belediye Başkanlığı'nın... tarihli, ... sayılı işlemine karşı iptal davası açılmıştır. Danıştay, ilk derece idare mahkemesinin davacının beldede ikamet etmesinin, dava açma ehliyetini ihlal etmediği yönündeki kararını bozmuştur. Bozma kararında, Anayasa'nın 56. maddesinde, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının "herkes" olarak belirtildiği ve bu hakkın kullanımında gerçek ve tüzel varlık ayrımı yapılmadığı; ayrıca çevrenin korunmasının sadece Devlet için değil, aynı zamanda yurttaşlar için de bir ödev olarak belirlendiği ifade edilmiştir. Anayasada, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı herkes için, gerçek ve tüzel varlık ayrımı gözetilmeksizin tanınmış olup, bu husus Çevre Kanunu'nda da vurgulanmış ve meslek

kuruluşlarının da “herkes” kavramı içerisinde yer aldığı açıkça ifade edilmiştir. Anayasanın 56. maddesindeki çevre kavramına atıfta bulunularak, davacının çevre duyarlılığına vurgu yapılmış ve bu durum esasa ilişkin yargısal incelemenin yapılmasını mümkün kılmıştır.

Danıştay kararları bağlamında öne çıkan bir diğer önemli konu, "kirleten öder" ilkesidir. Bu kapsamda dikkat çeken bir nokta, kirletenlerin, idari müeyyideler ve çeşitli idari yükümlülüklerle nedeniyle bir dizi iptal davası açma eğiliminde olmalarıdır. Bu davalarla ilgili olarak, Danıştay'ın genel yaklaşımı taleplerin reddedilmesi yönündedir, bu durum dikkate değer ölçüde olumlu bir yaklaşımdır. Ancak, Mahkeme, kararlarında alışlagelmiş bir üslup sahiplenmekte, çevresel konulara özgü tespitlerde bulunmamaktadır. Ancak, bu müeyyideler, "kirleten öder" ilkesinin temel amacına uygun bir biçimde oluşturulmuş olup; Anayasa'nın 56. maddesi ve Çevre Kanunu'nun 3. maddesi aracılığıyla bireyler üzerine yüklenen sorumlulukları ve aslında bu ilkenin onayladığı yükümlülükleri ifade etmektedir. Bu bağlamda, belirli dava örnekleri üzerinden bu konuların incelenmesi, çevre hukuku ilkelerinin etkin bir şekilde hayata geçirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır (Turgut, 2011, 59).

Hafriyat dökümü, kimyasal atıklar, deniz, gürültü, hava kirliliği, akarsu ve sulama kanallarına atık boşaltma gibi dava konuları incelendiğinde ise Danıştay'ın çevrenin kirletilmesinin önlenmesi yönünde tutum sergilediği gözlenmiştir.

Zeytinlikleri madencilığe açan yönetmelik değişikliğine karşı açılan davada, Danıştay 8. Dairesi'nin çevre hakkı davalarında bir araya gelmiş çok sayıda davacının topluca dava açmasını sınırlayan kararı, mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak değerlendirilerek Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (DİDDK) tarafından iptal edilmiştir.

Bu hüküm, çevre, doğa ve insan hakları gibi toplumun doğrudan çıkarını ilgilendiren meselelerde, vatandaşların, meslek birliklerinin, derneklerin ve sivil toplum örgütlerinin ortak bir toplumsal yarar için iş birliği yapma ve kolektif olarak dava açma yeteneğini güçlendiren bir hükümdür (DİDDK, 8 Mayıs 2023, E. 2022/3772, K. 2023/950). 2022/3772 Esas sayılı DİDDK kararı, benzer nitelikli uyuşmazlıklar açısından emsal teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir.

Termik santrallerin çevreye verdiği zararın önlenmesi için açılan davada, alınması gereken tedbirlerin yetersiz olduğu ve Anayasa'nın 56. maddesine aykırı olduğu

belirtilmiştir. Mahkeme, termik santrallerin faaliyetlerinin devam etmesinin çevreye geri dönülemez zararlara neden olabileceğini vurgulayarak, daha etkili denetim ve yaptırımların uygulanması, ÇED raporunda termik santral projesinin entegre bir proje olarak tasarlanması gerekliliği hususunda önemli bir karar verilmiştir (Danıştay 14. Dairesi, 15 Ekim 2015, E. 2014/10399, K. 2015/7564).

Sonuç olarak, küresel ısınma ve sonuçları, gezegenimizdeki tüm canlıların yaşam kalitesini düşürmektedir. Hava, su ve toprak kirliliği, biyoçeşitlilik azalması gibi çevre sorunları artık sadece yerel değil, küresel bir tehlike haline gelmiştir. Bu durumda, Danıştay kararlarında vurguladığı gibi, çevre mevzuatına uygun bir yönetmelik hazırlanmalıdır. Bu yönetmelik, yatırımcıların ve vatandaşların çevre haklarını gözeten, Çevre Kanunu kapsamında idarenin izleyeceği kural ve ilkeleri belirleyen ve bunların uygulanmasını sağlayan bir rehber olmalıdır.

Danıştay, çevre duyarlılığından yoksun alınan kararlar önünde önemli bir engeldir. Gökova, Aliğa, Zafer Park, Bergama-Ovacık, Eskişehir-Taymaz kararları bu bağlamda önemli örneklerdir. Danıştay kararlarından hareketle; idari otoritelerin çevre mevzuatına bütünüyle hakim olamadığı ancak çevre-ekonomik yarar ikileminde çevrenin korunması ve ekonomik yarar arasında denge kurma çabası içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Çevresel problemler, bugünün yanı sıra gelecek nesillerin sağlığını ve varlığını da tehlikeye atmaktadır. Bu nedenle çevre hakkını korumak hayati derecede önemlidir. Bu nedenle, çevre hakkı, bir insan hakkı olarak, Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede anayasal bir hak olarak koruma altına alınmıştır. 1982 Anayasası'ndan sonraki dönemde, Türkiye'de çevre hakkını korumak ve ihlalinin önlemek amacıyla bir dizi düzenleme gerçekleştirilmiştir.

Yüksek Mahkemelerin kararlarından yola çıkarak; çevre hakkının yasalarda tanımlanmış olması önemlidir ancak, bu hakkın ne ölçüde korunduğu daha büyük bir öneme sahiptir. Bazı kararlarda çevre hakkının yeterince önemsenmediği, bu hakkın temel bir kavram olarak ele alınmadığı, uygulamada önemli olan usuli haklara yeterince dikkat edilmediği ve çevre ile kalkınma arasındaki denge sorununda bazen kalkınmanın önceliklendirildiği gözlemlenmektedir. Ülkemizde bu konuda zaaf lar görülmektedir. Yasal zamanaşımı

süreleri, idarenin takdir yetkisi ve göz ardı etme durumları da bu hak ihlallerine neden olabilmektedir. Bu durumun başlıca nedeni de Türkiye'nin ekonomik gelişme-çevrenin ihtiyaçları ikileminde, zaman zaman birini diğerine feda etmek zorunda kalışıdır. Şüphesiz bu durum, toplumsal farkındalık düzeyiyle yakından ilişkilidir.

Özellikle günümüzde kültür hazinelerini görmezden gelebilen inşaat firmaları, ekosisteme zarar veren hidroelektrik santraller, çıkar gruplarının hakim olduğu kentsel rant alanları, doğayı tahrip eden madencilik yatırımları, ucuz kömürle çalışan termik santraller, kıyıları tahrip eden turizm yatırımları, olası tehlikeleri olan nükleer güç santralleri, çevrenin feda edilebileceğinin örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik gelişme ve kalkınma, şüphesiz ki insanlar için özgürleştirici bir rol oynar. Ancak, bu fonksiyon, günümüz insanının temiz bir çevrede yaşama hakkını ihlal etmeden, çevresel sürdürülebilirliği koruma ve gelecek kuşakların haklarını gözetme amacını taşıyan bir ekonomik gelişme ve kalkınma anlayışı içinde icra edilmelidir.

Çevre hakkının etkin bir şekilde uygulanabilmesi, bilgilere erişimle birlikte çevresel kararlara katılımın artırılmasıyla mümkündür. Uyuşmazlık durumlarında ise, hukuka uygunluğun denetimi, yargı ve idari birimler tarafından gerçekleştirilerek çözüme kavuşturulabilir.

Uluslararası düzeyde çevre hakkı ve vatandaşların çevre konularındaki kararlara katılım yetkisi, Aarhus Sözleşmesi olarak bilinen "Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Alma Süreçlerine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi" ile güvence altına alınmıştır. Ülkemizin bu sözleşmeyi imzalamamış olması, çevre ihlallerine ve karar verme süreçlerinde yerel halkın göz ardı edilmesine imkan tanımaktadır.

Çevre hakkı kavramı ve çevrenin korunması, demokratik katılım bağlamında önemli bir meseledir. Bilinç seviyesinin yükseltilmesi ve çevresel usuli hakların güçlendirilmesi, toplumun ve bireylerin çevreleri üzerinde etkin bir şekilde karar alma yetilerini artırarak, bu hakların uygulanmasında olumlu sonuçlar doğuracaktır. Uygun yasal düzenleme, sözleşme ve uygulamaların bireylerin bilinçlendirilmesiyle başarı sağlayacağı kaçınılmaz bir gerçektir.

Çevrenin etkili bir şekilde korunmasının önemli bir yolu, onu hukuksal metinlerin odak noktası haline getirmektir. Ancak hızla kirlenmeye devam eden çevrenin etkin korunması için, çevre hakkının yasal veya anayasal düzeyde soyut bir kapsamda ele alınması tek

başına yeterli değildir. Çevresel verilere erişim hakkının etkin bir biçimde hayata geçirilmesine, yasal düzenlemelerin içselleştirilerek güvence altına alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.²

Çevre hakkının korunmasında, hukuki ve idari mekanizmaların etkin bir şekilde işletilmesi, çevresel bilincin artırılması ve kamuoyu farkındalığının yükseltilmesi büyük önem taşımaktadır. Bilinçli bireyler ve topluluklar, çevreye yönelik tehditleri daha iyi kavrayarak, bu hakların korunması ve geliştirilmesi yönünde daha etkin adımlar atabilirler. Bu doğrultuda, çevresel eğitim programlarının yaygınlaştırılması, çevresel bilgilerin şeffaf bir şekilde paylaşılması ve vatandaşların karar alma süreçlerine daha aktif katılımının sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, çevre hakkının korunması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, toplumsal bilinç ve katılımın artırılması ile mümkündür. Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak için çevre hakkının korunması yönünde atılacak her adım, hem bugünün hem de geleceğin sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşam sürmesi için gereklidir.

² Ocak 2019'dan bu yana yürürlükte olan düzenlemeler (plastik alışveriş poşetlerinin ücretlendirilmesi, egzoz gazı emisyon ölçümü zorunluğuna uymayanlara yönelik cezaların artırılması ve yeni imar planlarında bisiklet yollarının zorunlu hale getirilmesi vb.) çevrenin korunması adına olumlu adımlar olarak nitelendirilebilir.

Kaynakça

- Abdulahkimoğulları, Emine vd. “Küresel, Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/2 (2011), 61-88.
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 19435. E. 1985/11, K.1986/29 (18 Nisan 1987). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19435.pdf>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 21120. E. 1990/23, K.1991/29 (23 Ocak 1992). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21120.pdf>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 26710. E. 2006/169, K. 2007/55 (24 Kasım 2007). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/11/20071124-5.htm>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 27934. E. 2008/51, K. 2011/46 (14 Mayıs 2011). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110514-12.htm>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 28003. E. 2009/31, K. 2011/77 (23 Temmuz 2014). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110723-17.htm>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 28360. E. 2011/110, K. 2012/79 (21 Temmuz 2012). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120721-33..htm>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 28606 (Mükerrer). E. 2011/106, K. 2012/192 (02 Nisan 2013). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130402M1-3.htm>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı 29703. K. 2013/5974 (05 Mayıs 2016). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160505-17.pdf>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. Resmi Gazete, Sayı: 27375. E. 2013/65, K. 2009/19 (13 Ekim 2009). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091013-26.htm>
- Cullet, Philippe. “Definition Of An Environmental Right in A Human Rights Context”. *Netherlands Quarterly of Human Rights* 13 (2005), 25-40.
- Danıştay, Danıştay 10. Dairesi. E. 1984/2739, K. 1986/1451 (24.06.1986). <https://www.kararara.com/danistay/dnsty17/dnstyk16726.html>

- Danıştay, Danıştay 10. Dairesi. E. 1990/2278, K. 1992/1672 (28.04.1992).
<http://www.hukukturk.com/Sonuc.aspx?q=%C3%87ek+kaybi&KararTuru=2501&p=2>
- Danıştay, Danıştay 10. Dairesi. E. 2002/2180, K. 2005/3958 (05.07.2005).
<https://www.kararara.com/danistay/10d/danistay7472.html>
- Danıştay, Danıştay 14. Dairesi. E. 2014/10399, K. 2015/7564 (15.10.2015).
<https://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2017/11/hema-termik-santrali-degerlendirmesi.pdf>
- Danıştay, Danıştay 6. Dairesi. E. 1986/1323, K. 1986/1135 (16.12.1986).
<https://www.kararara.com/danistay/dnsty17/dnstyk16726.html>
- Danıştay, Danıştay 8. Dairesi. E. 2005/2927, K. 2006/1138 (27.06.2006).
<http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/Sayfalar/komisyonlar/yargi-kararlari/5.pdf>
- Danıştay. “Onuncu Daire Kararları, Düzenleyici-Genel İşlemler”. *Danıştay Dergisi* 111 (2006), 300-308. Erişim 30 Ekim 2023.
https://www.danistay.gov.tr/upload/yayinlar/12_03_2014_104042.pdf
- DİDDK, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu. E. 2022/3772, K. 2023/950 (08.05.2023).
https://altiparmakhukuk.org/public/back_end/filemanager/uploads/D%C4%B0DDK_Temyiz_Karar.pdf
- Duru, Bahattin (çev.). “Stockholm’dan Rio’ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 52 (1997), 613-632.
- Duymaz, Emine. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Çevrenin Korunmasına Katkısı". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 47 (2012), 121-160.
- Güldoğan, Emine. “Türkiye’de Çevre Hakkı ve Yerel Yönetimler: Uluslararası Düzlemde Bir Kıyaslama ve Öneriler”. *Yerel Siyaset* 35 (2008), 55-62. Erişim 05 Ekim 2023.
<http://www.yerelsiyaset.com/pdf/kasim2008/12.pdf>

- Güneş, Ayşe Meryem. "Çevre Hakkının Bireysel Başvuruya Konu Edilebilirliği Üzerine". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 16 (2014), 80-103.
- Gürsellers, İsmail G. "İnsan Hakları, Çevre, Anayasa". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 75 (2008), 199-208.
- Işık, Vedat - Olgun, Hülya. "Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı ve Türk Hukukundaki Yeri". *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 3/1 (2017), 33-52.
- Kaboğlu, Ö. İbrahim. "Dayanışma Haklarının Hukuksal Değeri (Soyut Talepler mi, İnsan Hakları mı?)". *Amme İdaresi Dergisi* 13 (1991), 39-45.
- Kaboğlu, Ö. İbrahim. *Özgürlükler Hukuku*. 6. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- Lewis, Bridget. "Environmental Rights or A Right to the Environment? Exploring the Nexus Between Human Rights and Environmental Protection". *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law* 8/1 (2012), 36-47.
- May, James R. "Constitutional Directions in Procedural Environmental Rights". *Journal of Environmental Law and Litigation* 28/ 1 (2013), 27-58.
- Özdek, Yasemin. *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1993.
- Semiz, Yasemin. "Anayasa Mahkemesi'nin Çevre Hakkı Perspektifi". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/2 (2014), 9-44.
- Sommer, Beril. "Türk Hukukunda Çevre Hakkının Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması". *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 2 (2019), 169-188.
- Şahin, Yılmaz. "Uluslararası Ticari Tahkimle İlgili Anayasa Değişikliğinin Çevresel Boyutu Üzerine". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2000), 215-230.
- Şirin, Tolga. "Gelecek Kuşaklardan Doğanın Haklarına: Bolivya ve Ekvador Anayasaları". *Türkiye Barolar Birliği: II. Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı* (2014), 53-71.
- T.C. 1982 Anayasası. (Madde 35, 40, 43, 44, 45, 49, 56, 57, 63, 65, 153, 168, 169). 1982. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> Erişim 10 Aralık 2023.

TEMA Vakfı. “Danıştay’ın Cerattepe Kararı Üzüntü Verici”. Erişim 03 Kasım 2023.
http://www.tema.org.tr/web_149662_1/entitiefocus.aspx?primary_id=1864&target=categorial1&type=2&detail=single .

Topçuğlu, Mustafa. “Çevre Hakkı ve Yargı”. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1998.

Turgut, Necmi. “Çevre Hakkı - Kuramsal ve Ampirik Çerçeve, İlgili Temel Kavram ve İlkeler: Yargının Rolü”. Danıştay ve İdari Yargı Günü 142. Yıl Sempozyumu, No: 81, 13-64. Ankara: Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, 2011.

TERSANELERDE GEMİLERİN HAVUZLAMA OPERASYONLARININ
RISK ANALİZİ VE YÖNETİMİ

Risk Analysis And Management Of Ship Drydocking Operations In Shipyards

 <https://doi.org/10.54429/seyad.1439176>

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Murat YORULMAZ

Doç. Dr.
Kocaeli Üniversitesi,
Denizcilik Fakültesi, Denizcilik
İşletmeleri Yönetimi Bölümü,
murat.yorulmaz@kocaeli.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5736-9146
Kocaeli/ Türkiye,

Mehmet Arif ÖZTÜRK

Kocaeli Üniversitesi,
Fen Bilimleri Enstitüsü,
Deniz Ulaştırma Mühendisliği,
marifozturk@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-0410-1752
Kocaeli/ Türkiye

Atıf / Citation

Yorulmaz, Murat - Öztürk, Mehmet Arif. "Tersanelerde Gemilerin Havuzlama Operasyonlarının Risk Analizi ve Yönetimi". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2024), 58-104

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 18.02.2024

Kabul Tarihi: 12.06.2024

Yayın Tarihi: 30.06.2024

Tersanelerde Gemilerin Havuzlama Operasyonlarının Risk Analizi ve Yönetimi

Özet

Tersaneler deniz ulaştırma sisteminin önemli bir bileşeni olarak gemi inşa, bakım, onarım ve tamiri gibi faaliyetleri gerçekleştiren denizcilik işletmeleridir. Bu işletmeler, gemilerin yapımından itibaren faaliyetlerinin çeşitli aşamalarında önemli bir rol oynarlar. Gemi inşasıyla başlayan süreç, gemi bakımı ve onarımı ile devam eder. Gemilerin yaşam süresini uzatmak ve işlevselliğini korumak için gemi bakım ve onarım hizmetleri önemli bir işlevi yerine getirir. Teknolojik gelişmeler, bakım süreçlerini daha etkin ve verimli hale getirirken, gemi havuzlama operasyonları da bu sürecin önemli bir adımını oluşturur. Gemi havuzlama operasyonları, çevresel faktörler, emniyet standartları, teknik hatalar ve eksiklikler ile çalışan sağlığı gibi pek çok kompleks değişkeni içermektedir. Bu nedenle gemi havuzlama operasyonlarındaki risklerin analizi, deniz ulaştırma sisteminin emniyetli ve sürdürülebilir bir şekilde işlemesi için son derece önemlidir. Bu çalışmada, tersane işletmelerindeki gemi havuzlama operasyonlarına yönelik risklerin analizini gerçekleştirmek amacıyla Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve Fine Kinney yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bu yöntemlerin risk analizindeki etkinliği değerlendirilmiş ve gemi havuzlama operasyonel süreçlerindeki kritik faktörlerin belirlenmesine odaklanılmıştır. İlk aşamada “*takarya işleri, havuz işleri, geminin bağlama ve gemi ve gemiye geçiş*” olarak dört ana kriter, 21 alt kriter ve dört alternatif belirlenmiştir. AHP yöntemi ile kriterlerin ve alternatiflerin ağırlıkları hesaplanmıştır. Fine Kinney yöntemi ile risk analizi yapılmıştır. AHP sonuçlarına göre en yüksek ağırlığa sahip ana kriter “*geminin bağlanması*” (%66,52), alt kriter ise “*gemi bağlantı elemanları ve anele bağının sağlam olmaması*” (%31,43) tespit edilmiştir. En iyi alternatif “*Uygun çalışma ortamı ve malzeme/ekipman sağlanması*” (%35,85) olarak belirlenmiştir. Risk analizinde en yüksek skora sahip riskler, “*bağlantı elemanlarının çalışana çarpması*”, “*yangın/patlama/elektrik çarpması*” ve “*platformun yıkılmasına bağlı yüksekten düşme*” şeklinde sıralanmıştır. AHP genel ağırlıkları kullanılarak yeni risk sıralaması yapılmıştır. Yeni durumda bazı risklerin sıralamadaki yerinin değiştiği tespit edilmiştir. AHP yöntemi ve Fine Kinney yöntemi bütünleşik olarak kullanılarak daha net bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, elde edilen bulgular doğrultusunda risk yönetimini güçlendirecek öneriler sunulmuş, denizcilik literatürüne katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tersaneler, Gemilerin Havuzlanması, Risk Analizi, AHP, Fine Kinney.

Abstract

Shipyards are maritime enterprises that carry out activities such as shipbuilding, maintenance, repair and repair as an important component of the maritime transportation system. These enterprises play an important role in various stages of their activities starting from the construction of ships. The process starts with shipbuilding and continues with ship maintenance and repair. Ship maintenance and repair services fulfill an important function to extend the life span of ships and maintain their functionality. While technological developments make maintenance processes more effective and efficient, ship drydocking operations constitute an important operation of this process. Ship drydocking operations involve many

complex variables such as environmental factors, safety standards, technical errors and omissions, and employee health. Therefore, the analysis of risks in ship drydocking operations is crucial for the safe and sustainable operation of the maritime transportation system. In this study, Analytic Hierarchy Process (AHP) and Fine Kinney methods were used together to analyze the risks of ship drydocking operations in shipyard enterprises. The effectiveness of these methods in risk analysis was evaluated and the focus was on identifying critical factors in ship drydocking operational processes. In the first stage, four main criteria, 21 sub-criteria and four alternatives were identified as “taxiing, drydocking, mooring and ship and passage”. The weights of the criteria and alternatives were calculated with the AHP method. Risk analysis was performed with Fine Kinney method. According to the AHP results, the main criterion with the highest weight is “mooring of the ship” (66,52%) and the sub-criteria is “the ship's fasteners and the anchor anchor are not strong” (31,43%). The best alternative was identified as “Providing suitable working environment and materials/equipment” (35.85%). The risks with the highest scores in the risk analysis are “fasteners hitting the worker”, “fire/explosion/electric shock” and “fall from height due to collapse of the platform”. A new risk ranking was made using AHP overall weights. In the new situation, the ranking of some risks has changed. AHP method and Fine Kinney method were used in an integrated manner to obtain clearer findings. In addition, the study contributes to the maritime literature by presenting recommendations to strengthen risk management in line with the findings obtained.

Keywords: Shipyards, Ship Drydocking, Risk Analysis, AHP, Fine Kinney.

JEL Codes: M10, M19, L91

Giriş

Tersane işletmeleri, gemi inşası ve bakımı gibi önemli denizcilik operasyonlarının yapıldığı kritik endüstri kollarından biridir. Tersanelerde gerçekleştirilen gemi havuzlama operasyonları, geminin bakım-onarım ve sınıflandırma gereksinimlerini karşılamak için yapılan ana süreçlerden biridir. Ancak bu operasyonlar beraberinde çeşitli riskleri de getirmektedir (Yorulmaz ve Çelik 2024, 40-42; Yorulmaz vd. 2022, 294).

Dünya genelinde teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, denizcilik sektörü de önemli bir endüstri ve ticaret alanına dönüşmüştür (Yorulmaz vd. 2022, 193-194). Gemi inşa sanayi yük ve yolcu taşımacılığına yönelik gemi inşasıyla birlikte bakım-onarım hizmetleri ve gemi söküm sanayi gibi çeşitli alt dalları da içerir. Gemi inşa sanayi teknolojik güncellemelere ve gelişen mühendislik yöntemlerine paralel olarak sürekli evrim geçirmektedir. Yüksek kaliteli ve güvenli gemiler, küresel ticaretin ve taşımacılığın önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Aymutlu, 2007, 26-39).

Gemi bakım-onarım hizmetleri deniz araçlarının ömrünü uzatmak ve işleyişini sürdürmek adına kritik bir rol oynamaktadır. Teknolojik yenilikler bakım süreçlerini daha etkili ve verimli hale getirmektedir. Havuzlama operasyonları da bu sürecin en kilit noktalarındandır (Saban ve Gülerçin 2009, 8). Geminin su altında kalan kısımlarındaki tamir işlemleri için uygulanan havuzlama, gemiyi yüzen veya taş havuzların içine alarak gerçekleştirilen bir bakım-onarım sürecidir. Gemi takarya adı verilen bloklar üzerine oturtularak su üstünde tutulur ve bu şekilde su altındaki bakım işlemleri daha kolay bir şekilde yapılır. Bu yöntem gemi inşası kadar karmaşık teknoloji ve mühendislik yöntemlerinden daha çok geleneksel bakım onarım süreçlerine dayanır ve daha düşük teknoloji gerektiren işlemlerdir (Tari, 2014, 27-34).

Gemilerin havuzlama süreci belirli bir takvim aralığında gerçekleştirilmesi gereken kritik bir operasyondur. Bu sürecin zamanında tamamlanması tersane takviminin düzenini korumak ve ek maliyetlerden kaçınmak açısından önemlidir. Ancak bu süre zarfında gemi ve tersane personeli stresli ve yoğun bir çalışma temposunda bulunur. Bu süreç potansiyel tehlikeler içerdiği için ve yoğun bir iş ortamında gerçekleştirildiği için havuzlama operasyonları sırasında planlanmamış ve istenmeyen sonuçlara yol açabilen çeşitli riskler bulunmaktadır. Operasyonun her aşaması için risk analizi yapılmış olsa bile ağır çalışma ortamı, iş stresi ve personel dikkatsizlikleri vb. etkenler risklerin artmasına neden olabilir (Yorulmaz vd. 2022, 296).

Gemi havuzlama operasyonları sırasında ortaya çıkabilecek riskler; çevresel faktörler, güvenlik standartları, teknik hata ve eksiklikler ve çalışan sağlığı gibi birçok karmaşık değişkeni içermektedir. Bu nedenle bu operasyonların risk analizi daha güvenli ve sürdürülebilir bir denizcilik endüstrisi için hayati öneme sahiptir. Literatürde risk analizi yapılmış çalışmalara bakıldığında Fine Kinney yönteminin farklı sektörler için sıklıkla tercih edilmesine rağmen denizcilik sektöründe (Tansoy, 2017, 73-86; Bayram ve Çelenk Kaya, 2022, 763-765; Yorulmaz ve Sezen, 2023, 630-633) bu yöntemin kullanımının çok az olduğu görülmektedir. Literatür incelemesinde tersanelerde gemilerin havuzlama operasyonları için yapılan risk analizi çalışmasının çok yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada gemilerin havuzlama operasyonlarına yönelik yapılan risk analizi diğer çalışmalardan farklı olarak ilk kez AHP ve Fine Kinney yöntemlerinin birlikte kullanılarak yapılabilirliğini göstermektedir. AHP ve Fine Kinney yöntemleri birlikte kullanılarak tersanelerde gemilerin havuzlama operasyonlarına yönelik bir risk analizi yapılması, bu yöntemlerin etkinliğinin değerlendirilmesi, operasyonel süreçlerdeki kritik faktörlerin belirlenmesi ve risk yönetimini güçlendirecek öneriler sunarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1. Tersanelerde İş Süreçleri ve Havuzlama Faaliyetleri

Dünya ticaretinin büyük bir kısmı deniz yolu taşımacılığı ile sağlanmaktadır. Deniz taşımacılığında çok büyük miktardaki yüklerin güvenli bir şekilde ve tek seferde taşınabilmesi diğer taşımacılık yöntemlerine göre avantaj sağlamaktadır (Adalı, 2010, 5). Deniz taşımacılığının en önemli unsurlarından olan gemiler için bir montaj endüstrisi olan tersaneler; demir-çelik, elektrik-elektronik, boya, lastik-plastik vb. birçok sanayi sektör ürünlerinin sistematik ve teknolojik esaslar doğrultusunda, belirli düzen ve kurallar çerçevesinde bir araya getirilip birleştirilmesiyle gemi inşa endüstrisi ürünü olan geminin ortaya çıkarıldığı sanayi tesisleridir (Bakacak, 2007, 1-3). Gemi inşa ve onarım sektörü üretim ve tamir faaliyetlerini içermektedir ve genel olarak; ana üretim tesisleri (kuru havuz, yüzer havuz, kızak, ön imalat kapalı alanları, makine, elektrik ve boru atölyeleri, boya ve raspa bölümleri), iskele ve rıhtımlar, jig sahaları, depolar ve ofis vb. unsurlardan oluşmaktadır. Tersanelerde; malzeme elleçleme, taşlama, raspalama ve boyama, kesme ve eğme, montaj, havuz ve suya indirme, kaynak ve yapı, gemi tamir prosesleri mevcuttur (İşlek, 2010, 25-26). Tersanelerde gerçekleştirilen bu faaliyetler son derece karmaşık ve

çeşitli riskler taşır. İnsan, deniz ve çevre sağlığının korunması için gerekli olan İSG önlemleri alınmalıdır (Yorulmaz, 2021, 57-59).

Havuzlama prosesi, geminin tamir amaçlı olarak su altındaki kısımlarındaki işlemleri gerçekleştirmek için geminin yüzen havuzlara veya taş havuzlara alınarak takarya adı verilen bloklar üzerine oturtulmasını ve bakım-onarım işlerinin tamamlanmasını içeren prosestir. Havuzlama prosesi; takarya işleri, havuz işleri, geminin bağlanması ve gemiye çıkış alt proseslerinden oluşur. Çalışmalar sırasında; takarya, römorkör, elektrik ekipmanları, gemi geçiş platformları ve gemi bağlantı elemanları kullanılır (Güler, 2014, 29). Havuzlama prosesinde dikkat edilecek konulardan ilki havuza alınacak gemilerde gas-free işlemi yapılmasıdır. Özellikle yakıt tanklarında iş başlamadan önce ve molalarda ara ölçümler yapılarak kayıt tutulmalıdır. Havuzlama işlemlerinde; uygun takaryalar kullanılmalı, çalışacak personel yetkin ve eğitilmiş olmalı, tam şakulde olduğundan emin olunmadan havuz kuruya çıkartılmamalı, gerektiğinde dalgıçlar kontrol yapmalıdır (Aydın, 2010, 116).

Görüldüğü üzere tersanelerde yürütülen havuzlama faaliyetleri çeşitli iş proseslerinden oluşmakta ve çalışmalar sırasında çeşitli iş ekipmanları kullanılmaktadır. Çalışmalara ve ekipmanların kullanılmasına bağlı olarak çeşitli risklerle karşılaşmaktadır.

2.Literatür Araştırması

Literatür incelendiğinde tersanelerle ilgili birçok çalışma bulunmasına rağmen gemilerin havuzlaması konusunda yeterince çalışma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu konu çoğunlukla tersanelerle ilgili yapılan çalışmaların yalnızca bir bölümünde işlenmektedir.

Adalı (2010, 68-117) çalışmasında, tersanelerde kullanılan ekipmanlardan kaynaklanan kazaları incelemiştir. Tersanelerde yaşanan iş kazası istatistiklerinden kaza nedenlerini araştırmıştır. Tersanelerde meydana gelen kazaların çoğunlukla makine ve ekipmanlardan kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Kazaların önlenmesi için alınması gereken önlemleri vurgulamış ve yasal açıdan konunun önemine değinmiştir. Tersanede yürütülen faaliyetleri aktararak iş kazaları, meslek hastalıkları, iş sağlığı ve güvenliği (İSG) ve İSG yönetim sistemi hakkında bilgi vermiştir. Çalışmanın bir bölümünde gemi havuzlama çalışmalarında oluşabilecek kazaları ve alınması gereken önlemleri değerlendirmiştir. İşlek (2010, 45-137) çalışmasında, tersanelerde çevre yönetim sistemi (ISO 14001) ve İSG yönetim sistemi (OHSAS 18001) uygulamalarını incelemiştir. Her

iki yönetim sisteminin de tarihsel gelişimini, avantajlarını ve dezavantajlarını anlatmıştır. Tersanelerdeki üretim proseslerini sırasıyla aktardığı çalışmada, havuzlama faaliyetlerinin risklerini ve alınması gereken önlemleri de “tehlake tanımlaması, risk değerlendirmesi ve kontrollerin belirlenmesi” başlığı altında incelemiştir. Her iki yönetim sistemini de örnek bir tersanede uygulayarak sonuçlarını değerlendirmiştir. Örnek tersanede yönetim sistemleri kurulduktan sonraki süreçte çevresel performansın, kalite performansının ve verimliliğin olumlu etkilenmesi faydalarının elde edildiğini vurgulamıştır. Güler (2014, 21-87) çalışmasında, gemi bakım onarım sektöründe risk envanteri oluşturulması amacıyla dört tanker gemisini inceleyerek bakım onarım çalışmalarında oluşabilecek tehlikeleri ve neden olduğu riskleri tespit etmiştir. Yöntem olarak ön tehlike listesi analiz yöntemini kullanmıştır. Patlama, yangın, düşme, malzeme düşmesi, uzuv kopması, kısılma, ezilme, çarpışma ve elektrik çarpması risklerini en fazla karşılaşılan riskler olarak tespit etmiştir. Yapılan işlemleri; havuzlama, dış yüzey işlemleri, gemi kapalı alan çalışmaları, mekanik atölye işleri, elektrik atölye işleri, çalışma ortamının değerlendirilmesi, ekipmanların ve araçların değerlendirilmesi olmak üzere yedi proste incelemiştir. Bakacak (2007, 67-83) çalışmasında, gemi inşa ve onarım faaliyetlerinde meydana gelen kaza nedenlerinin analizini yaparak kazaların önlenmesi için çözüm önerisi getirmeyi amaçlamıştır. Gemi inşa faaliyetlerinde ve onarım çalışmalarında meydana gelen kazaları incelemiştir. Meydana gelen kazaların çoğunluğunun kişisel hatalardan kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Aydın (2010, 199-201) çalışmasında, tersanelerdeki faaliyetler sırasında meydana gelen iş kazası nedenlerinin önem sırasını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın yapıldığı tersanelerdeki mühendislerin iş kazası nedenlerini önem sırasına göre sıralaması istenmiştir. Araştırmada; güvensiz durumlardan meydana gelen iş kazalarının nedenleri %24 oran ile kapatılmamış boşluklar, %23 oran ile güvensiz çalışma yöntemi olarak ön plana çıkarken, güvensiz davranışlardan dolayı meydana gelen iş kazalarının nedenleri %27 oran ile kişisel koruyucuların kullanılmaması, %20 oran ile dalgınlık ve dikkatsizlik sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca “Gemi üretim süreci sırasında oluşan tehlikeler ve alınması gereken tedbirler” başlığı altında havuzlama çalışmalarında dikkat edilecek konuları aktarmıştır. Bunlardan bazıları; takaryaların plana uygun şekilde hazırlanması, yeterli eğitim ve yeterliliğe sahip personel çalıştırılması, geminin tam şakule oturtulması ve gerekirse kontrol edilmesi vb. şeklindedir. Duyar (2010, 132-152) çalışmasında, Tuzla

tersaneler bölgesini örnek bölge seçerek İSG yönetim sistemini incelemiştir. İş kazası ve meslek hastalığının tanımlaması ve nedenleri hakkında bilgi vermiştir. Türkiye'deki İSG yasal düzenlemeleri, İSG konusunda işveren sorumlulukları ve Tuzla bölgesindeki tersaneler hakkında bilgi vermiştir. İş kazası ve meslek hastalıklarının nedenlerini; İSG önlemlerinin arka plana atılması, önlemlerin maliyetinden kaçılması, mekan darlığı, çok uzun çalışma süreleri ve iş yoğunluğu olarak tespit etmiştir. Duyku (2011, 39) çalışmasında, Türk Loydu prensiplerini esas kabul ederek kuru yük gemisinin bakım-onarım ve havuzlama periyodu iş listesini hazırlamıştır. Çalışmada Ms Project programı ile analiz yapmıştır. Havuzlama operasyonlarının proje yönetim teknikleri ile yapılmasının bütçenin yeterli ve randımanlı kullanılmasını sağladığını vurgulamıştır. Tari (2014, 44-45) çalışmasında, belirlenmiş bir bölgedeki gemi bakım-onarım maliyetlerinin 2013 yılından öncesi ve sonraki süreçteki maliyetlerinin modellemesini yapmıştır. Bu kapsamda 2001-2013 yılları arasında bakım-onarım yapılan gemilerin fatura maliyetlerini incelemiştir. En yüksek maliyeti faturaların %26'sını kapsayan raspa ve boya işlemleri oluştururken, %13 ile tank, kargo alanı ve havuzlamanın da ikinci en yüksek maliyeti oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca çalışmada gemi bakım-onarım işlemleri, gemi havuzlama, bakım-onarım bölgeleri hakkında bilgiler aktarmıştır. Çalışmanın gemi havuzlama bölümünde geminin kuru/yüzer havuza alınması, gemi yüzeyinin pas, yağ vb. temizleme işlemi için su, grit raspası, temiz su ile yıkama, astar ve son kat boya yapılması, pervane ve dümen sistem bakımları, makine ve ekipman kontrol ve bakım işlemlerini ana faaliyetler olarak vurgulamış ve risk tanımlamaları yaparak alınacak önlemleri belirtmiştir. Turan ve Süslü (2021, 162-187) çalışmasında, tersanelerde bakım-onarım ve yeni inşa süreçlerinde tersane çalışanlarının iş koşulları nedeniyle karşılaşacakları riskler ve bu risklere karşı alınabilecek İSG önlemlerine ilişkin durum saptaması yapmıştır. Gemi üretimi sırasında kapalı ve açık çalışma alanlarında oluşabilecek tehlikeler ve alınması gereken önlemleri vurgulamıştır. Yağlı (2021, 23-35) çalışmasında, gemilerin havuzlaması esnasında yaşanan üç adet kazayı detaylı bir şekilde incelemiş, kaza nedenlerini tespit etmiştir. Havuzlama aşamalarını, uyulması gereken kuralları, çalışma sırasındaki manevraları açıklamış; gemide patlama, yangın vb. neden olan kazaları incelemiş ve alınması gereken önlemleri vurgulamıştır. Güngör ve Barlas (2019, 30-36) çalışmalarında, dördüncü sanayi devrimi ile oluşturulmak istenilen tümleşik, kendiliğinden çalışan ve en verimli üretim akışını amaçlayan yaklaşımın tersane İSG

risklerinin azaltılmasında sağlayacağı avantajları vurgulamışlardır. Havuzlar ve havuzlama operasyonları esnasında karşılaşılabilecek riskler, tekne inşası esnasında karşılaşılabilecek riskler, yüzey hazırlama ve koruma esnasında karşılaşılabilecek riskler, boyama esnasında karşılaşılabilecek riskler, kazan montaj ve tamiri, boru ve makine montajı esnasında karşılaşılabilecek riskler ve kaynak, alevli kesim, sıcak işler esnasında karşılaşılabilecek riskler tablo haline getirilmiştir. Bu risklerin yol açtığı iş kazası ve meslek hastalıklarına insan-makine uyumu, giyilebilir akıllı cihazlar, izleme, iletişim, eğitim unsurlarından hangisinin hangi riski önleyebileceğini tablo üzerinde belirtmişlerdir. Yorulmaz vd. (2022, 296-302) çalışmalarında, Hata Türleri ve Etkileri Analizi (Failure Modes and Effect Analysis-FMEA) yöntemi kullanılarak Altınova Yalova Tersaneler Bölgesindeki bir tersane için gemi havuzlama operasyonlarındaki riskler değerlendirmişlerdir. Katılımcılar tarafından değerlendirilen gemi havuzlama operasyonlarındaki 11 adet risk için kontrol önlemlerini belirtmişlerdir. Risk değerlendirmesi sonucunda bütün risklerde “önlem alınmasına gerek yoktur” sonucu çıkmıştır. Hossain vd. (2016, 18-21) çalışmalarında, örnek bir tersanedeki tehlikeleri belirleyerek olası riskleri analiz etmişlerdir. Çalışmada ilk olarak Ön Tehlike Analizi (PHA) yöntemini kullanarak çalışanların güvenliğini ve sağlığını etkileyen tehlikeler ve tehlikeli olaylar listesi oluşturmuşlardır. Sonraki aşamada 5x5 matris yöntemini kullanarak riskleri analiz etmiş ve önlemleri belirtmişlerdir. Çalışma sonucunda çalışanların kişisel koruyucu donanım (KKD) kullanımının ve eğitimin kazaların önlenmesinde en önemli etkenler olduğunu vurgulamışlardır. Atehnjia vd. (2018, 9-12) çalışmalarında, havuzlama operasyonlarında kazaların önlenmesine yönelik uygun maliyetli önlemlerin geliştirilmesi için bir kaza analiz modeli önermişlerdir. Putra vd. (2019, 79-89) çalışmalarında, tehlike belirleme, risk değerlendirme ve risk kontrol önerileri için 5x5 matris yöntemi kullanarak çalışma sürecinde iş kazalarının en aza indirilmesi için öneriler sunmuşlardır. Risk değerlendirmesinde; “tank temizliği sırasında oksijen yetersizliği ve zararlı gazların etkisiyle oluşan halsizlik ve bayılmayı, kaplama işlemi sırasında oluşan kıvılcımın neden olduğu yangını ve yüksekten düşmeyi” 16 risk skoru ile en yüksek riskler olarak tespit etmişlerdir. Riskleri önlemek için; çalışma alanının iyi havalandırılmasını, erken yangın uyarı sistemi kullanılmasını ve alanda uygun yangın söndürücü bulundurulmasını, her çalışan için düşmeyi durdurucu uygun kişisel koruyucu ekipman sağlanmasını önermişlerdir. Dobrucalı (2018, 266-273)

çalışmasında, havuzlama sırasında gemide ve havuzda alınması gereken güvenlik önlemlerini vurgulamıştır. Havuzda alınması gereken önlemler; havuzlama hazırlıkları hava karardıktan sonra devam edecekse bütün güvertelerin (havuz ponton, kreyn vb.) aydınlatılması, havuz ponton güvertesinin her zaman temiz tutulması, kaynak işleri yapılan alanlarda yangın önlemlerinin alınması, kreyn emniyet frenlerinin ve liftlerinin, mapaların test ve kontrollerinin düzenli olarak yapılması, havuzda yapılan faaliyetlerin sürekli denetlenmesi, havuzdaki bütün elektrik panolarına yalıtkan paspas ve üzerlerine sağlık ve güvenlik uyarıcı işaretlemesi yapılması vb. olarak vurgulamıştır. Gemide alınması gereken önlemler; havuzlama öncesinde gemideki yanıcı, patlayıcı maddelerin boşaltılması, sarnıçların gas-free işlemine tabi tutulması, gemi altında halat/zincir bulunmaması için kontrol edilmesi konularına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunlara ilave olarak; havuzlama yapılacak tarihteki hava durumunun takip edilmesi gerektiği ve aşırı rüzgârlı havalarda havuzlama yapılmaması gerektiği, taş havuzlamada havuz içi ve dışının su seviyesi eşitlenmeden kapakların açılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Tansoy (2017, 30-86) çalışmasında, tersanelerde yaşanan iş kazalarının önlenmesi için alınması gereken önlemlerle ilgili Fine Kinney yöntemi kullanarak risk analizi yapmıştır. Havuzlama ile ilgili riskleri ve alınması gereken önlemleri belirtmiştir. İş kazalarının genellikle iskeleden ya da yüksekten düşme, elektrik çarpması, malzeme düşmesi, patlama, ezilme, intihar, gaz zehirlenmesi vb. nedenlere bağlı olarak meydana geldiğini vurgulamıştır. Bayram ve Çelenk Kaya (2022, 765-782) çalışmalarında, Trabzon limanındaki riskleri Fine Kinney yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Risk analizini faaliyet alanını içeren 72 başlık altında incelemiş ve bu risklerden 13 tanesini tolerans gösterilemez risk, 19 tanesini esaslı risk ve 40 tanesini de önemli risk olarak tespit etmişlerdir. Sonuç kısmında da risklerin önlenmesi için önleyici faaliyetler belirtmişlerdir. Yorulmaz ve Sezen (2023, 630-633) çalışmalarında, denizcilik alanında kullanılan risk analizi yöntemlerini araştırmışlardır. Denizcilik alanında belirledikleri 10 adet risk için Fine Kinney yöntemini kullanarak risk analizi yapmışlardır. Analiz sonucunda ölüm riski skoru en yüksek tehlikenin “geminin yapısındaki hasarlar ve bozulmalar” ve deniz kirliliği/çevre kirliliği risk skoru en düşük tehlikenin “deniz haydutluğu” olduğunu tespit etmişlerdir.

3.Yöntem

Bu çalışmada, Tersane İşletmelerinde Gemilerin Havuzlama Operasyonları riskleri Fine Kinney yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Ana kriterlerin, alt kriterlerin ve alternatiflerin ağırlıkları AHP yöntemi ile hesaplanmıştır.

3.1. Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)

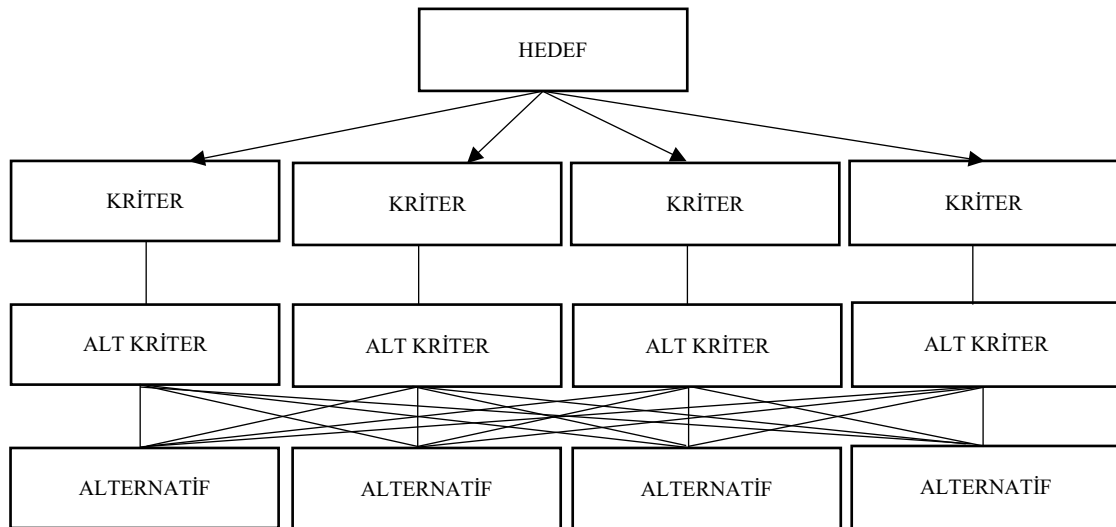
Bu çalışmada, tersane işletmelerinde gemilerin havuzlama operasyonları risklerinin Fine Kinney Yöntemi ile analiz edilmesine veri sağlanması amacıyla AHP yöntemi kullanılmıştır.

AHP Saaty tarafından geliştirilmiş çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemidir. AHP karar opsiyonlarını ikili karşılaştırma yaparak sıralar. Karar vericinin sayısal değerler yardımıyla sıralamasını sağlayan bir süreçtir. Basit, anlaşılır olması hem nicel ve hem nitel kriterlerin değerlendirilmesini sağlaması ve sonuçlarının tutarlı olması dolayısı ile çok tercih edilen bir yöntemdir (Günay, 2018, 2237-2238). AHP karar vericinin karmaşık problemi hiyerarşik sistemde şekillendirmeyi sağlayan bir çözüm yöntemidir. Hiyerarşi hedef, kriter, alt kriter ve alternatiflerden oluşur (Önder ve Önder 2013, 198).

3.2. AHP Aşamaları

Adım 1: Hiyerarşik Yapının Oluşturulması: Problemin çözümüne yönelik ana amaç/hedef belirlenir. Amaç/hedef problemi en doğru şekilde temsil etmelidir. Hiyerarşi oluşumu amaç/hedef, ana kriterler ve alt kriterler, alternatifler olacak şekilde en az üç kademededen oluşur (Caner Akın vd. 2020, 236-237).

Şekil 1 AHP Hiyerarşi Modeli

Kaynak: (Saaty, 1990, 14)

Adım 2: İkili Karşılaştırma Matrisinin Elde Edilmesi: Aynı hiyerarşi seviyesindeki kriterlerin göreceli ağırlıklarının saptanmasıdır. Kriterlerin kendi aralarında ikili olarak karşılaştırılmasıyla yapılır (Caner Akın vd. 2020, 237-238; Ilgaz, 2018, 591). Tablo 1’de belirtildiği gibi kendisi ile karşılaştırılan kriter 1 değerini alır. Her kriter birbirlerine göre aralarındaki üstünlük derecesini saptamak için ikili olarak karşılaştırılır (Saaty, 1990, 15).

Tablo 1: İkili Karşılaştırma Tablosu

	Kriter1	Kriter2	Kriter3	Kriter4
Kriter1	1	w1/w2	w1/w3	w1/w4
Kriter2	w2/w1	1	w2/w3	w2/w4
Kriter3	w3/w1	w3/w2	1	w3/w4
Kriter4	w4/w1	w4/w2	w4/w3	1

Kaynak: (Saaty, 1990, 12)

Kriter karşılaştırmaları Tablo 2’deki risk değerlerine göre yapılır.

Tablo 2: Karşılaştırmada Kullanılan Risk Dereceleri (1-9 risk skalası)

Önem Derecesi	Sınıflama Problemleri	Sıralama Problemleri
1	Eşit riskli	İki etkinlik amaca eşit düzeyde katkıda bulunur
3	Birinin diğerine göre çok az riskli olması	Tecrübe ve yargı bir etkinliği diğerine çok az derecede tercih ettirir
5	Kuvvetli derecede riskli	Tecrübe ve yargı bir etkinliği diğerine kuvvetli bir şekilde tercih ettirir
7	Çok kuvvetli düzeyde riskli	Bir etkinlik güçlü bir şekilde tercih edilir ve baskınlığı uygulamada rahatlıkla görülür
9	Aşırı derecede riskli	Bir etkinliğin diğerine tercih edilmesine ilişkin kanıtlar çok büyük bir güvenilirliğe sahiptir
2,4,6,8	Ortalama riskli	Yukarıda yargılar arasına düşen değerler

Kaynak: (Saaty, 1990, 15)

Karşılaştırma matrisinde satırdaki kriter sütundakinden daha önemli ise 3, 5, 7, 9 değerlerini alır. Tam tersi olduğu durumlarda ise 1/3, 1/5, 1/7, 1/9 değerlerinden birini alır.

Adım 3: Matrisin Normalleştirilmesi: İkili karşılaştırma matrisinin her bir sütun değeri sütun toplamına bölünerek elde edilir (Akbal ve Akbal, 2020, 539-540).

Adım 4: Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması: Normalleştirme sonrasında her satır değeri toplanarak matris boyutuna bölünerek kriter ağırlıkları bulunur (Ediz vd. 2017, 282).

Adım 5: Tutarlılığın Hesaplanması: Her ikili karşılaştırma matrisi için tutarlılık oranı hesaplanmalıdır. Bu oran için üst sınır 0,1'dir. 0,1'den daha yüksek çıkması durumunda karar vericinin tercihlerinde tutarsızlık olduğu anlamına gelir ve böyle bir durumda değerlendirmelerin tekrarlanması gerekir (Özdemir, 2020, 79).

$$CI = \frac{\lambda_{maks} - n}{n - 1} \quad (1)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} \quad (2)$$

CR: Tutarlılık oranı

CI: Tutarlılık indeksi

RI: Rassallık İndeksi (Tablo 3'te gösterilmiştir)

N: Matris boyutu

λ_{maks} : Maksimum özdeğer

Tablo 3: Tutarlılık İndeks Değerleri (Rassal İndeks)

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
RI	0	0	0,58	0,9	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49	1,51	1,48	1,56	1,57

Kaynak: (Saaty ve Özdemir, 2003, 241)

Denklem (1), (2) yardımıyla ve Tablo 3 verileri kullanılarak tutarlılık hesabı yapılır.

Adım 6: Nihai Önceliklere Göre Alternatiflerin Seçimi: Karşılaştırmalar sonucunda en uygun alternatif belirlenir.

3.3. Fine Kinney Yöntemi

İlk olarak W. T. Fine tarafından ortaya çıkarılan "Mathematical Evaluations for Controlling Hazards" metodu Wiruth ve Kinney tarafından 1976 yılında güncellenerek "Practical Risk Analysis for Safety Management" şeklinde yayınlanmış ve Fine-Kinney yöntemi olarak kullanılmıştır (Erzurumluoğlu vd. 2015, 139). Fine Kinney yöntemi risk analizi aşamasında kazanın olasılığı ve şiddetine ek olarak işletmenin geçmiş verilerini de kullanarak tehlikeye maruz kalma sıklığını da dikkate alır. Olasılık, şiddet ve sıklık

verilerinin her biri için sayısal değerler içeren tablolar kullanılarak sayısal değerlerden seçim yapılır. Risk derecesini olasılık, şiddet ve frekans (sıklık) değerlerinin çarpımı belirler (Aker ve Özçelik, 2020, 69-70). Olasılık, zararın meydana gelme ihtimalini, şiddet, tehlikenin gerçekleşmesi durumunda oluşacak etkiyi ve frekans da tehlikeye maruz kalma sıklığını ifade eder. Olasılık, şiddet ve frekans değerleri çarpımı sonucu çıkan değerler belirli aralıklara göre derecelendirilir (Durmuş vd. 2021, 289). Hesaplama sonucuna göre yapılan derecelendirmeye göre düzeltici/önleyici faaliyetler belirlenir (Bayram ve Çelenk Kaya 2022, 764-765). Bu yönüyle sayısal verilere dayanan risk analizi yapılırken Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6'daki sayısal parametrelerden uygun olanı seçilir.

Tablo 4: Olasılık (İhtimal) Skalası

Olasılık Değeri	Kategori
0,1	Neredeyse imkânsız
0,2	Pratik olarak imkânsız
0,5	Zayıf ihtimal
1	Oldukça düşük ihtimal
3	Nadir ama olabilir
6	Oldukça mümkün
10	Çok güçlü ihtimal, beklenir

Kaynak: (Kinney and Wiruth, 1976, 8)

Tehlikenin meydana gelme ihtimalinin gösterildiği Tablo 4'te verilen olasılık skalasında; 0,1 neredeyse imkânsız, 0,2 pratik olarak imkânsız, 0,5 zayıf ihtimal, 1 oldukça düşük ihtimal, 3 nadir ama olabilir, 6 oldukça mümkün ve 10 çok güçlü ihtimal, beklenir şeklinde tanımlanmıştır.

Tablo 5: Frekans (Maruziyet Sıklığı) Skalası

Frekans Değeri	Açıklama	Kategori
0,5	Çok nadir	Yılda bir veya daha az

1	Oldukça nadir	Yılda bir veya birkaç kez
2	Nadir	Ayda bir veya birkaç kez
3	Bazen	Haftada bir veya birkaç kez
6	Sıklıkla	Günde bir veya birkaç kez
10	Sürekli	Sürekli veya saatte birden çok kez

Kaynak: (Kinney and Wiruth, 1976, 8)

Tehlikenin meydana gelme sıklığını gösterildiği Tablo 5'te verilen frekans skalasında; 0,5 çok nadir, 1 oldukça nadir, 2 nadir, 3 bazen, 6 sıklıkla ve 10 sürekli olarak tanımlanmıştır.

Tablo 6: Şiddet Skalası

Şiddet Değeri	Açıklama	Kategori
1	Ramak kala	Hafif, zararsız veya önemsiz
3	Önemli	Küçük hasar, ilkyardım
7	Ciddi	Önemli hasar, yaralanma, işgünü kaybı
15	Çok ciddi	Kalıcı hasar, uzuv kaybı, çevresel etki
40	Felaket	Ölüm, tam sakatlık, ciddi çevresel etki
100	Çok büyük felaket	Çoklu ölümler, büyük çevre felaketi

Kaynak: (Kinney and Wiruth, 1976, 9)

Şiddet skalasının gösterildiği Tablo 6'da; 1 ramak kala, 3 önemli, 7 ciddi, 15 çok ciddi, 40 felaket ve 100 çok büyük felaket olarak tanımlanmıştır.

Risk skoru seçilen olasılık, frekans ve şiddet değerlerinin Denklem (3)'te gösterildiği şekilde birbirleriyle çarpılması ile elde edilmektedir.

$$\text{Risk Skoru} = \text{Olasılık} \times \text{Frekans} \times \text{Şiddet} \quad (3)$$

Çarpım sonucu çıkan değere göre riskin seviyesi belirlenmektedir. Tablo 7'de belirtilen risk değerlerine göre eylem planı kararlaştırılmakta ve gerekli durumlar için düzeltici faaliyetler uygulanmaktadır.

Tablo 7: Risk Skorları

Risk Skoru	Karar	Eylem
$R < 20$	Önemsiz/ Kabul edilebilir risk	Acil önlem gerekemeyebilir
$20 < R < 70$	Düşük/Olası risk	Mevcut kontroller sürdürülmeli ve denetlenmelidir
$70 < R < 200$	Önemli risk	İzlenmeli ve eylem planına alınmalıdır
$200 < R < 400$	Yüksek risk	Kısa dönemde iyileştirilmelidir
$400 < R$	Tolere Edilemez/ Çok yüksek risk	İş durdurulmalı, derhal önlem alınmalıdır

Kaynak: (Kinney and Wiruth, 1976, 10)

Tablo 7’de gösterilen risk skorlarının anlamları; risk skoru 400’den büyük ise tolere edilemez/çok yüksek risk anlamına gelir. Bu durumda iş durdurulmalı ve derhal önlem alınmalıdır. Risk skoru 200-400 arasında ise yüksek risk anlamına gelir ve riske neden olan durum kısa dönemde iyileştirilmelidir. Risk skoru 70-200 arasında ise önemli risk anlamına gelir ve durum izlenmeli ve eylem planına alınmalıdır. Risk skoru 20-70 arasında ise olası risk anlamına gelir. Bu durumda mevcut kontroller sürdürülmeli ve denetlenmelidir. Risk skoru 20’den küçük olduğunda önemsiz/kabul edilebilir risk anlamına gelir ve acil önlem gerekemeyebilir şeklinde değerlendirilmelidir.

İnsan, işyeri ve çevre risklerinin değerlendirmesi kolay bir şekilde yapılabilmektedir. Ayrıca geçmiş döneme ait iş kazası ve meslek hastalıklarına ait verilerinde incelenmesine olanak sağlar (Erten ve Utlı 2017, 10). Fine Kinney yönteminin dezavantajı, subjektif yaklaşımla hazırlanması ve olasılık, frekans, şiddet değerleri farklı olmasına rağmen aynı risk derecesine sahip riskler ortaya çıkabildiği için risk sıralamasının kesin bir sonuç vermemesidir (Aslan, 2022, 333).

3.4. Problemin Belirlenmesi

Dünya ticaretindeki sevkiyat faaliyetlerinin büyük çoğunluğu deniz yoluyla yapılmaktadır. Bu durum, deniz taşımacılığının ana faktörü olan gemilerin yapımı, bakımı ve onarımının gerçekleştirildiği ve ülke ekonomisine döviz girdisi sağladığı için tersanelerin dünya ticaretinde ve ülke ekonomisinde ön plana çıkmalarını sağlamıştır

(Tansoy, 2017, 4-5). Tersaneler genel olarak idari bina, sosyal tesisler, depolama bölgeleri, kızak, kuru ve yüzer havuzlar vb. bölümlerden oluşmaktadır. İstihdamın fazla olması ve yapılan işlerin niteliğinden dolayı çok tehlikeli sınıfta bulunan tersanelerde İSG çok önemli ve dikkat edilmesi gereken bir konudur (Tanrıverdi, 2019, 11-12). Yeni gemi yapımı, tamir ve bakım çalışmaları sırasında çok sayıda tehlike potansiyeli oluşmakta ve sonucunda iş kazası meydana gelmektedir. Gemi üretiminde genel olarak; taşıma, stoklama ve kaldırma, taşlama, raspalama ve boyama, kesme ve eğme işlemleri, ön imalat ve profil hazırlama, kaynak işlemleri, montaj işlemleri, elektrik işleri, bakım onarım, donanım işleri, havuzlama, denize indirme, iskele kurma ve sökme işlemi, test işlemleri faaliyetleri yürütülmektedir. Her yapılan iş, kendi içinde ayrı tehlikeler barındırabileceği için ayrı ayrı riskleri ve önlemleri belirlenmelidir (Turan ve Süslü, 2021, 162-187). Gemi havuzlama faaliyetlerinde takarya işleri, havuz işleri, geminin bağlanması, gemiye geçiş prosesleri bulunmaktadır. Ekipman/malzeme olarak da takarya, römorkör, elektrik ekipmanları, gemi geçiş platformları ve gemi bağlantı elemanları kullanılmaktadır (Güler, 2014, 29).

Gemi havuzlama prosesleri sırasında ve/veya ekipman/malzeme kullanımı sırasında çeşitli riskler oluşabilir. Bu riskler ile ilgili tehlikelerin ve önlemlerin belirlenmesi amacıyla risk analizi yapılmalıdır. Bu amaçla tersane işletmelerinde gemilerin havuzlama operasyonlarının risklerinin belirlenmesi amacıyla literatür araştırması yapılarak (Tansoy, 2017, 57-58; Tanrıverdi, 2019, 16-20; Turan ve Süslü, 2021, 183-184; Yağlı, 2021, 7-23; Güler, 2014, 29; Yorulmaz vd. 2022, 298-302; Adalı, 2010, 104-105; Aydın, 2010, 116; Tari, 2014, 27-34) incelenmiştir. Gemi havuzlama operasyonlarındaki risklerin tanımlanabilmesi, en riskli operasyonun belirlenmesi hedefiyle 4 ana kriter, 21 alt kriter ve risklerin önlenmesine yardımcı olacak en etkili önlemin belirlenmesi amacıyla da dört alternatif belirlenerek AHP hiyerarşisi oluşturulmuştur.

3.5. Kriterler ve Alternatifler

Kriterler ve alt kriterler gemi havuzlama operasyonlarına ilişkin risklerin değerlendirmesine olanak sağlayacak şekilde seçilmiştir. Tersanelerde gemi havuzlama operasyonlarına ilişkin risk oluşturabilecek, risk oluşturma potansiyeli olan takarya işleri, havuz işleri, geminin bağlanması, gemi ve gemiye geçiş işleri operasyon/iş tanımı olarak belirlenmiştir. Tehlike kaynağı olarak da alt kriterler belirlenmiştir. Kriterler ve alt

kriterler literatür taraması yapılarak bulunmuştur. Tablo 8’de ana kriter ve alt kriterler kaynakları ile birlikte gösterilmiştir.

Tablo 8: Tersane İşletmelerinde Gemi Havuzlama Operasyonlarına İlişkin Kriterler Alt Kriter ve Kaynakları

Kriter	Alt Kriter	Kaynak
Takarya İşleri (Tİ)	<ul style="list-style-type: none">• Takarya konumlandırma planının olmaması (Tİ1)• Takaryaların aşınması/hasarlı olması (Tİ2)• Takaryaların uygun olmayan malzemeden yapılması veya bakımının yapılmaması (Tİ3)• Takaryaların uygun yerleştirilmemesi sonucu geminin zayıf bölgelerine denk gelmesi veya geminin tam olarak şakule alınmaması (Tİ4)	(Tansoy, 2017, 57-58; Tanrıverdi, 2019, 16-20; Turan ve Süslü, 2021, 183-184; Yağlı, 7-23, 2021; Güler, 2014, 29; Yorulmaz vd. 2022, 298-302; Adalı, 2010, 104-105; Aydın, 2010, 116; Tari, 2014, 27-34)
Havuz İşleri (Hİ)	<ul style="list-style-type: none">• Geminin römorkörler ile havuza çekilirken kontrolden çıkması (Hİ1)• Uygun olmayan hava şartları (rüzgârlı hava) (Hİ2)• Pompa, vana, elektrik pano ve ekipmanlarının kontrolünün yapılmaması (Hİ3)• Havuz suyu drenajının sağlanmaması (Hİ4)• Çevre temizliği ve düzeni eksikliği, dağınıklık (Hİ5)• Korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği (Hİ6)• Sağlık ve güvenlik işaretlemelerinin olmaması (Hİ7)• Yetkinliği ve eğitimi yetersiz personel çalıştırılması (Hİ8)	(Tansoy, 2017, 57-58; Tanrıverdi, 2019, 16-20; Turan ve Süslü, 2021, 183-184; Yağlı, 7-23, 2021; Güler, 2014, 29; Yorulmaz vd. 2022, 298-302; Adalı, 2010, 104-105; Aydın, 2010, 116; Tari, 2014, 27-34; Dobrucalı, 2018, 266-273)

Gemimin Bağlanması (GB)	<ul style="list-style-type: none"> • Gemi bağlantı elemanları (zincir, halat vb.) ve anele bağının sağlam olmaması (GB1) • Çapanın düşmesi (GB2) • Bağlanma noktalarında korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği (GB3) • Çalışanların korkuluk dışından sarkarak iş yapması (halatın gemiden havuza verilmesi, havuzdan çıkarken alınması vb.) (GB4) • Gemi bağlantı elemanlarının (zincir, halat vb.) elle taşınması (GB5) 	(Tansoy, 2017, 57-58; Tanrıverdi, 2019, 16-20; Turan ve Süslü, 2021, 183-184; Yağlı, 2021, 7-23; Güler, 2014, 29; Yorulmaz vd. 2022, 298-302; Adalı, 2010, 104-105; Aydın, 2010, 116; Tari, 2014, 27-34; Dobrucalı, 2018, 266-273)
Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	<ul style="list-style-type: none"> • Gemi geçiş platformunun uygun olmaması (GG1) • Havuzlama sırasında gemi içerisindeki ağırlıkların yerinin değiştirilmesi (GG2) • Gemiye geçiş platformunda ağır yüklerin taşınması (GG3) • Düşmeye neden olacak şekilde açık bırakılmış alanlar (GG4) 	(Tansoy, 2017, 57-58; Tanrıverdi, 2019, 16-20; Turan ve Süslü, 2021, 183-184; Yağlı, 2021, 7-23; Güler, 2014, 29; Yorulmaz vd. 2022, 298-302; Adalı, 2010, 104-105; Aydın, 2010, 116; Tari, 2014, 27-34; Dobrucalı, 2018, 266-273)

Tablo 9’da problem ana kriter, alt kriter ve alternatiflerin kodlanması gösterilmiştir.

Tablo 9: Tersane İşletmelerinde Gemi Havuzlama Operasyonlarına İlişkin Kriterler Alt Kriter ve Alternatif Kodlamaları

Ana Kriterler	Alt Kriter	Kodlama
Takarya İşleri		Tİ
Takarya İşleri Alt Kriterleri	Takarya konumlandırma planının olmaması	Tİ1
	Takaryaların aşınması/hasarlı olması	Tİ2
	Takaryaların uygun olmayan malzemeden yapılması veya bakımının yapılmaması	Tİ3

	Takaryaların uygun yerleştirilmemesi sonucu geminin zayıf bölgelerine denk gelmesi veya geminin tam olarak şakule alınmaması	Tİ4
Havuz İşleri		Hİ
Havuz İşleri Alt Kriterleri	Geminin römorkörler ile havuza çekilirken kontrolden çıkması	Hİ1
	Uygun olmayan hava şartları (rüzgârlı hava)	Hİ2
	Pompa, vana, elektrik pano ve ekipmanlarının kontrolünün yapılmaması	Hİ3
	Havuz suyu drenajının sağlanmaması	Hİ4
	Çevre temizliği ve düzeni eksikliği, dağınıklık	Hİ5
	Korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği	Hİ6
	Sağlık ve güvenlik işaretlemelerinin olmaması	Hİ7
	Yetkinliği ve eğitimi yetersiz personel çalıştırılması	Hİ8
Gemimin Bağlanması		GB
Gemimin Bağlanması Alt Kriterleri	Gemi bağlantı elemanları (zincir, halat vb.) ve anele bağının sağlam olmaması	GB1
	Çapanın düşmesi	GB2
	Bağlanma noktalarında korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği	GB3
	Çalışanların korkuluk dışından sarkarak iş yapması (halatın gemiden havuza verilmesi, havuzdan çıkarken alınması vb.)	GB4
	Gemi bağlantı elemanlarının (zincir, halat vb.) elle taşınması	GB5
Gemi ve Gemiye Geçiş		GG
	Gemi geçiş platformunun uygun olmaması	GG1

Gemi ve Gemiye Geçiş Alt Kriterleri	Havuzlama sırasında gemi içerisindeki ağırlıkların yerinin değiştirilmesi	GG2
	Gemiye geçiş platformunda ağır yüklerin taşınması	GG3
	Düşmeye neden olacak şekilde açık bırakılmış alanlar	GG4
Alternatifler		
Eğitim		A1
Havuzlama operasyonları için güncel güvenlik prosedürlerin kullanımı		A2
Uygun çalışma ortamı ve malzeme/ekipman sağlanması		A3
Organizasyon ve denetim		A4

3.6. Verilerin Elde Edilmesi

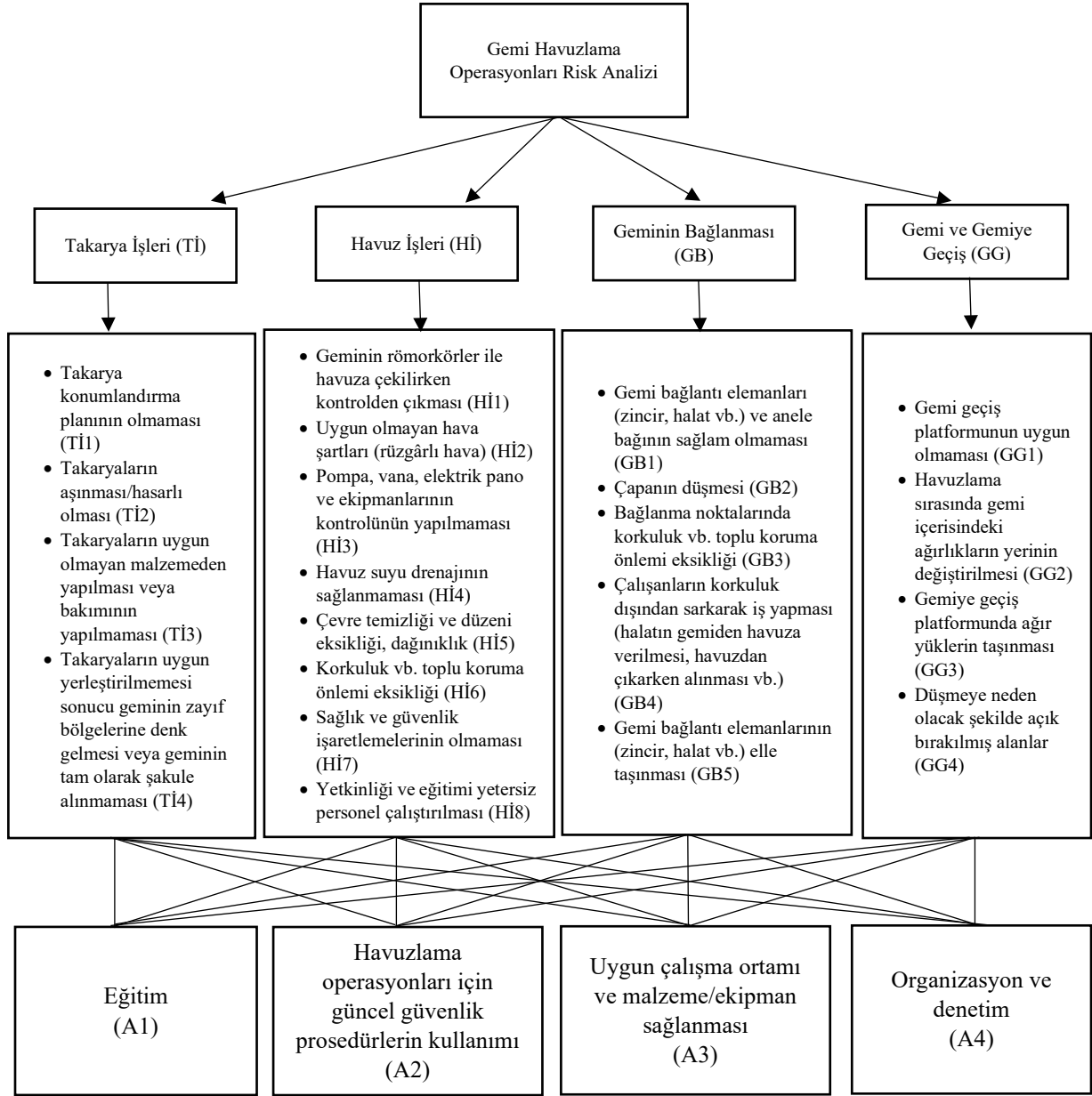
Bu çalışmada, tersane işletmelerinde gemilerin havuzlama operasyonları riskleri kriterler olarak belirlenmiştir. Risklerin önlenmesi için belirlenen önlemler de alternatifleri oluşturmuştur. Tersane işletmelerinde gemilerin havuzlama operasyonlarına ait risklerin öncelik sıralamasının belirlenmesi amacıyla kriterlerin ve alternatiflerin ikili olarak kıyaslanmasını sağlayacak şekilde anket oluşturulmuştur. Anketi İstanbul Tuzla bölgesi tersanelerinde iş güvenliği uzmanı olarak çalışan 3 kişi değerlendirmiştir. Anket; 25-45 yaş aralığında, ön lisans/lisans/yüksek lisans mezunu, 2-13 yıl iş güvenliği deneyimi olan A/B sınıfı iş güvenliği uzmanları tarafından değerlendirilmiştir.

4. Bulgular

Bu çalışmada, Fine Kinney risk analizi yöntemi kullanılarak tersane işletmelerinde gemi havuzlama operasyonlarına ilişkin risk analizi yapılması amaçlanmıştır.

4.1. Risklerin AHP ile Analizi

Hiyerarşik Yapının Oluşturulması: Literatür incelemesi sonrası kriterlere göre hiyerarşik yapı Şekil 2'deki gibi oluşturulmuştur.

Şekil 2: AHP Problem Hiyerarşisi

Şekil 2 incelendiğinde problem hiyerarşisinin ilk adımı olan hedefin, gemi havuzlama operasyonları risk analizi olduğu görülmektedir. Devamında havuzlama operasyonlarındaki potansiyel tehlikeler kriterleri ve alt kriterleri, son bölümde risklerin önlenmesine yönelik tedbirler de alternatifleri oluşturmaktadır. Problemin çözümünde Super Decisions 2.1 paket programı kullanılarak kriter ve alt kriter ağırlıkları bulunmuştur.

Ana kriterlerin ve alt kriterlerin ikili karşılaştırması sonucunda ortaya çıkan ağırlık oranları şu şekildedir.

Tablo 10: Ana Kriterlerin Ağırlık Oranları

Ana Kriterler	Ağırlık Oranları	Tutarlılık Oranı
Takarya İşleri (Tİ)	0,15117	0,07238
Havuz İşleri (Hİ)	0,14210	
Geminin Bağlanması (GB)	0,66521	
Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	0,04151	

Uzman görüşleri doğrultusunda yapılan ikili karşılaştırma sonucuna göre ana kriterlerden “*geminin bağlanması (GB)*” en riskli, “*gemi ve gemiye geçiş (GG)*” en az riskli operasyon olarak tespit edilmiştir. Ana kriterlerin sıralaması $GB > Tİ > Hİ > GG$ şeklinde oluşmuştur. Tablo 10’da görüldüğü üzere tutarlılık oranı $0,07238 < 0,1$ olduğu için sonuç tutarlıdır. Takarya İşleri (Tİ) alt kriterleri için ağırlık oranları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Takarya İşleri (Tİ) Alt Kriterleri Ağırlık Oranları

Takarya İşleri (Tİ) Ana Kriteri Alt Kriterleri	Ağırlık Oranları	Tutarlılık Oranı
Takarya konumlandırma planının olmaması (Tİ1)	0,43305	0,08062
Takaryaların aşınması/hasarlı olması (Tİ2)	0,16452	
Takaryaların uygun olmayan malzemeden yapılması veya bakımının yapılmaması (Tİ3)	0,30850	
Takaryaların uygun yerleştirilmemesi sonucu geminin zayıf bölgelerine denk gelmesi veya geminin tam olarak şakule alınmaması (Tİ4)	0,09393	

Tablo 11 incelendiğinde “*takarya konumlandırma planının olmaması (Tİ1)*” alt kriterinin diğerlerinden daha riskli, “*takaryaların uygun yerleştirilmemesi sonucu geminin zayıf bölgelerine denk gelmesi veya geminin tam olarak şakule alınmaması (Tİ4)*” alt kriterinin en az riskli olduğu tespit edilmiştir. Takarya işleri ana kriterine ait alt kriterlerin sıralaması $Tİ1 > Tİ3 > Tİ2 > Tİ4$ şeklinde oluşmuştur.

Tablo 11’de görüldüğü üzere tutarlılık oranı $0,08062 < 0,1$ olduğu için sonuç tutarlıdır. Havuz İşleri (Hİ) alt kriterleri için ağırlık oranları Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Havuz İşleri (Hİ) Alt Kriterleri Ağırlık Oranları

Havuz İşleri (Hİ) Ana Kriteri Alt Kriterleri	Ağırlık Oranları	Tutarlılık Oranı

Geminin römorkörler ile havuza çekilirken kontrolden çıkması (Hİ1)	0,32034	0,09158
Uygun olmayan hava şartları (rüzgârlı hava) (Hİ2)	0,25867	
Pompa, vana, elektrik pano ve ekipmanlarının kontrolünün yapılmaması (Hİ3)	0,13641	
Havuz suyu dreajının sağlanmaması (Hİ4)	0,10231	
Çevre temizliği ve düzeni eksikliği, dağınıklık (Hİ5)	0,02798	
Korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği (Hİ6)	0,03522	
Sağlık ve güvenlik işaretlemelerinin olmaması (Hİ7)	0,05660	
Yetkinliği ve eğitimi yetersiz personel çalıştırılması (Hİ8)	0,06247	

Tablo 12 incelendiğinde “*geminin römorkörler ile havuza çekilirken kontrolden çıkması (Hİ1)*” alt kriterinin diğerlerinden daha riskli, “*çevre temizliği ve düzeni eksikliği, dağınıklık (Hİ5)*” alt kriterinin en az riskli olduğu tespit edilmiştir. Havuz işleri ana kriterine ait alt kriterlerin sıralaması $Hİ1 > Hİ2 > Hİ3 > Hİ4 > Hİ8 > Hİ7 > Hİ6 > Hİ5$ şeklinde oluşmuştur.

Tablo 12’de görüldüğü üzere tutarlılık oranı $0,09158 < 0,1$ olduğu için sonuç tutarlıdır.

Geminin Bağlanması (GB) alt kriterleri için ağırlık oranları Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13: Geminin Bağlanması (GB) Alt Kriterleri Ağırlık Oranları

Geminin Bağlanması (GB) Ana Kriteri Alt Kriterleri	Ağırlık Oranları	Tutarlılık Oranı
Gemi bağlantı elemanları (zincir, halat vb.) ve anele bağının sağlam olmaması (GB1)	0,47241	0,09320
Çapanın düşmesi (GB2)	0,07159	
Bağlanma noktalarında korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği (GB3)	0,28163	
Çalışanların korkuluk dışından sarkarak iş yapması (halatın gemiden havuza verilmesi, havuzdan çıkarken alınması vb.) (GB4)	0,13809	
Gemi bağlantı elemanlarının (zincir, halat vb.) elle taşınması (GB5)	0,03629	

Tablo 13 incelendiğinde “*gemi bağlantı elemanları (zincir, halat vb.) ve anele bağının sağlam olmaması (GB1)*” alt kriterinin diğerlerinden daha riskli, “*gemi bağlantı elemanlarının (zincir, halat vb.) elle taşınması (GB5)*” alt kriterinin en az riskli olduğu tespit edilmiştir. Geminin Bağlanması ana kriterine ait alt kriterlerin sıralaması GB1>GB3>GB4>GB2>GB5 şeklinde oluşmuştur.

Tablo 13’te görüldüğü üzere tutarlılık oranı $0,09320 < 0,1$ olduğu için sonuç tutarlıdır. Gemi ve Gemiye Geçiş (GG) alt kriterleri için ağırlık oranları Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14: Gemi ve Gemiye Geçiş (GG) Alt Kriterleri Ağırlık Oranları

Gemi ve Gemiye Geçiş (GG) Ana Kriteri Alt Kriterleri	Ağırlık Oranları	Tutarlılık Oranı
Gemi geçiş platformunun uygun olmaması (GG1)	0,15118	0,07418
Havuzlama sırasında gemi içerisindeki ağırlıkların yerinin değiştirilmesi (GG2)	0,50829	
Gemiye geçiş platformunda ağır yüklerin taşınması (GG3)	0,07520	
Düşmeye neden olacak şekilde açık bırakılmış alanlar (GG4)	0,26534	

Tablo 14 incelendiğinde “*havuzlama sırasında gemi içerisindeki ağırlıkların yerinin değiştirilmesi (GG2)*” alt kriterinin diğerlerinden daha riskli, “*gemi geçiş platformunun uygun olmaması (GG1)*” alt kriterinin en az riskli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14’te görüldüğü üzere tutarlılık oranı $0,07418 < 0,1$ olduğu için sonuç tutarlıdır. Gemi ve Gemiye Geçiş ana kriterine ait alt kriterlerin sıralaması GG2>GG4>GG1>GG3 şeklinde oluşmuştur.

Alt kriterler için alternatiflerin ikili karşılaştırma sonuçları Tablo 15’te gösterilmiştir.

Tablo 15: Alt Kriterler İçin Alternatiflerin İkili Karşılaştırması

Alt Kriterler		Alternatifler			
		A1	A2	A3	A4
Takarya İşleri (Tİ)	Ti1	0,13685	0,44392	0,07787	0,34137
	Ti2	0,07364	0,12926	0,54949	0,24761
	Ti3	0,05316	0,29658	0,54850	0,10176
	Ti4	0,23566	0,49999	0,05457	0,20978

Havuz İşleri (Hİ)	Hİ1	0,15118	0,26534	0,07520	0,50829
	Hİ2	0,07520	0,26534	0,15118	0,50829
	Hİ3	0,07520	0,26534	0,50829	0,15118
	Hİ4	0,06364	0,12191	0,27055	0,54390
	Hİ5	0,11314	0,06412	0,41137	0,41137
	Hİ6	0,08891	0,05460	0,41530	0,44119
	Hİ7	0,07953	0,13809	0,37733	0,40505
	Hİ8	0,20190	0,11545	0,06031	0,62233
Geminin Bağlanması (GB)	GB1	0,14308	0,06447	0,50483	0,28763
	GB2	0,10153	0,12566	0,48070	0,29211
	GB3	0,13809	0,07953	0,40505	0,37733
	GB4	0,41549	0,11619	0,06938	0,39894
	GB5	0,17523	0,10950	0,34471	0,37056
Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	GG1	0,13587	0,07904	0,41141	0,37368
	GG2	0,24761	0,12926	0,07364	0,54949
	GG3	0,14117	0,10056	0,48268	0,27559
	GG4	0,07520	0,15118	0,50829	0,26534

Tablo 15’te alternatiflerin bütün alt kriterler için ikili karşılaştırması yapılmıştır.

Alternatiflerin ağırlık oranları Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16: Alternatiflerin Ağırlık Oranı

Alternatifler	Ağırlık Oranları
Eğitim (A1)	0,15738
Havuzlama operasyonları için güncel güvenlik prosedürlerin kullanımı (A2)	0,14428
Uygun çalışma ortamı ve malzeme/ekipman sağlanması (A3)	0,35852
Organizasyon ve denetim (A4)	0,33982

Tablo 16 incelendiğinde en yüksek orana sahip olan alternatif 0,35852 ile A3 alternatifi çıkmıştır. Diğerleri; 0,33982 oran ile A4, 0,15738 oran ile A1 ve 0,14428 oranı ile A2 şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 17: AHP Alt Kriterlerin Genel Ağırlıkları ve Sıralaması

Ana Kriterler	Ana Kriter Ağırlıkları	Alt Kriterler	Alt Kriter Ağırlıkları	Genel Ağırlıklar	Genel Sıralama
Takarya İşleri (Tİ)	0,15117	Tİ1	0,43305	0,06546	4
		Tİ2	0,16452	0,02487	9
		Tİ3	0,30850	0,04664	6
		Tİ4	0,09393	0,01420	14
Havuz İşleri (Hİ)	0,14210	Hİ1	0,32034	0,04552	7
		Hİ2	0,25867	0,03676	8
		Hİ3	0,13641	0,01938	12
		Hİ4	0,10231	0,01454	13
		Hİ5	0,02798	0,00398	20
		Hİ6	0,03522	0,00501	19
		Hİ7	0,05660	0,00804	17
		Hİ8	0,06247	0,00888	16
Geminin Bağlanması (GB)	0,66521	GB1	0,47241	0,31425	1
		GB2	0,07159	0,04762	5
		GB3	0,28163	0,18734	2
		GB4	0,13809	0,09186	3
		GB5	0,03629	0,02414	10
Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	0,04151	GG1	0,15118	0,00628	18
		GG2	0,50829	0,02110	11
		GG3	0,07520	0,00312	21
		GG4	0,26534	0,01101	15

Tablo 17’de AHP ile çözüm sonucuna göre risklerin genel sıralaması yapılmış ve “GB1” alt kriterinin en riskli operasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır. En düşük riskin de “GG3” alt kriterinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Fine Kinney Yöntemi ile Risk Analizi

Tersane işletmelerinde gemilerin havuzlama operasyonlarının Fine-Kinney Yöntemi ile risk analizi Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18: Fine Kinney Risk Analizi

No	Operasyon /İş Tanımı	Risk Analizi								Risk Kontrol Tedbirleri Sonrası Risk Analizi					
		Tehlike/ Tehlike Kaynağı	Risk	Zarar/Etki	Olasılık (O)	Frekans (F)	Şiddet (S)	Risk Skoru (OxFx S)	Risk Düzeyi	Risk Kontrol Tedbirleri	Olasılık	Frekans	Şiddet	Risk Skoru (OxFx S)	Risk Düzeyi
1	Takarya İşleri (T1)	Takarya konumlandırma planının olmaması (T11)	Takaryaların yanlış konumlanmasına bağlı geminin yana yatması/devrilmesi	Ezilme/uzuv kaybı/ malzeme düşmesi	3	3	15	135	Önemli risk	Havuzlama planı hazırlanması ve takarya konumlandırılmasının bu plana uygun yapılması	0,2	0,5	15	1,5	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
2	Takarya İşleri (T1)	Takaryaların aşınması/ hasarlı olması (T12)	Geminin yana yarması/devrilmesi	Ezilme/uzuv kaybı/ malzeme düşmesi	3	2	15	90	Önemli risk	Düzenli denetim ve kontroller yapılarak bakım, onarım veya yenileme yapılması	0,2	0,5	15	1,5	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

3	Takarya İşleri (Tİ)	Takaryaların uygun olmayan malzemedeki yapılması veya bakımının yapılmaması (Tİ3)	Geminin yarıması/devrilmesi	Ezilme/uzuv kaybı/malzeme düşmesi	1	3	15	45	Düşük/Olası risk	Tasarım aşamasından itibaren takaryaların gereksinimlerine uygun tasarlanması ve düzenli bakım planlanması	0,2	0,5	15	1,5	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
4	Takarya İşleri (Tİ)	Takaryaların uygun yerleştirilmesinin sonucu geminin zayıf bölgelerine denk gelmesi veya geminin tam olarak şaküle alınmaması (Tİ4)	Geminin yarıması/devrilmesi	Ezilme/uzuv kaybı/malzeme düşmesi	6	3	15	270	Yüksek risk	Havuzlama planına uygun şekilde takarya konumlandırılmasının yapılması ve yetkili mühendis tarafından uygunluğunun kontrol edilmesi	0,2	0,5	15	1,5	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

5	Havuz İşleri (H1)	Geminin römorkörler ile havuza çekilirken kontrolden çıkması (H11)	Geminin yana yarması/devrilmesi	Ezilme/uzuv kaybı/malzeme düşmesi	1	2	15	30	Düşük/Olası risk	Operasyonun yeterli eğitimi olan ve yetkin kişiler tarafından uygun şekilde yapılması	0,2	0,5	15	1,5	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
6	Havuz İşleri (H1)	Uygun olmayan hava şartları (rüzgârlı hava) (H12)	Geminin yana yarması/devrilmesi	Ezilme/uzuv kaybı/malzeme düşmesi	6	2	15	180	Önemli risk	Çalışma öncesi hava şartları değerlendirilmesi	0,2	0,5	15	1,5	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

7	Havuz İşleri (Hİ)	Pompa, vana, elektrik pano ve ekipmanlarının kontrolünün yapılmaması (Hİ3)	Yangın/Patlama/Elektrik çarpması	Yaralanma/Ölüm	3	2	100	600	Tolere edilemez/Çok yüksek risk	Çalışma öncesi basınçlı ekipmanların, elektrik panoları kaçak akım rölesi, yalıtkan paspasları, pano kapakları ekipmanların hasar tespiti durum kontrolü, topraklaması, vb. durumların yetkili kişilerce kontrol edilerek uygun malzeme/ekipman temini	0,2	0,5	100	10	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
8	Havuz İşleri (Hİ)	Havuz suyu drenajının sağlanmaması (Hİ4)	Elektrik çarpması/takılma/kayma düşme	Yaralanma/Ölüm	1	3	40	120	Önemli risk	Çalışma öncesi çevre kontrolü yapılarak uygun çalışma ortamı sağlanması	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

9	Havuz İşleri (Hİ)	Çevre temizliği ve düzeni eksikliği, dağımlık (Hİ5)	Takılma/kayma düşme	Yaralanma	6	6	3	108	Önemli risk	Çalışma öncesi ve sonrası denetimler yapılarak uygun çalışma ortamı organize edilmesi	0,2	0,5	3	0,3	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
10	Havuz İşleri (Hİ)	Korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği (Hİ6)	Yüksekten düşme	Yaralanma/Ölüm	1	1	40	40	Düşük/Olası risk	Çalışma öncesinde, sırasında ve sonrasında çalışma alanlarında denetimler yapılarak uygun çalışma ortamı organize edilmesi	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
11	Havuz İşleri (Hİ)	Sağlık ve güvenlik işaretlemelerinin olmaması (Hİ7)	Yangın/Patlama/El elektrik çarpması /takılma/kayma düşme	Yaralanma/Ölüm	1	3	100	300	Yüksek risk	Çalışma öncesinde, sırasında ve sonrasında çalışma alanlarında denetimler yapılarak gerekli işaretlemelerin yapılması ve uygun çalışma ortamı organize edilmesi	0,2	0,5	100	10	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

12	Havuz İşleri (Hİ)	Yetkinliği ve eğitimi yetersiz personel çalıştırılması (Hİ8)	Yanlış operasyon/İş akışında aksamalar	Yaralanma/iş sürecinde aksama	3	1	7	21	Düşük/Olası risk	İşe ilk girişte ve belirli periyotlarda çalışanlara eğitim verilmesi, işe uygun yetkinlikte çalışanların istihdam edilmesi	0,2	0,5	7	0,7	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
13	Geminin Bağlanması (GB)	Gemi bağlantı elemanları (zincir, halat vb.) ve anele bağının sağlam olmaması (GB1)	Bağlantı elemanlarının çalışana çarpması	Yaralanma/Ölüm	6	3	40	720	Tolere edilemez/Çok yüksek risk	Çalışma öncesinde, sırasında ve sonrasında çalışma alanlarında uygun çalışma ortamı ve malzemelerle çalışılmanın sağlanması için denetimler yapılarak uygun malzeme/ekipmanın sağlanması	0,2	0,5	7	0,7	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

14	Geminin Bağlanması (GB)	Çapanın düşmesi (GB2)	Çapanın düşerek çalışanlara çarpması	Yaralanma/Ölüm	3	2	40	240	Yüksek risk	Çalışma öncesinde, sırasında ve sonrasında çalışma alanlarında uygun çalışma ortamı ve malzemelerle çalışılmanın sağlanması için denetimler yapılarak uygun malzeme/ekipman sağlanması	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
15	Geminin Bağlanması (GB)	Bağlanma noktalarında korkuluk vb. toplu koruma önlemi eksikliği (GB3)	Yüksekten düşme	Yaralanma/Ölüm	1	1	40	40	Düşük/Olası risk	Çalışma öncesinde, sırasında ve sonrasında çalışma alanlarında denetimler yapılarak uygun toplu koruma önlemlerinin alınması	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

16	Geminin Bağlanması (GB)	Çalışanların korkuluk dışından sarkarak iş yapması (halatın gemiden havuza verilmesi, havuzdan çıkarken alınması vb.) (GB4)	Yüksekten düşme	Yaralanma/Ölüm	1	2	40	80	Önemli risk	İşe ilk girişte ve belirli periyotlarda çalışanlara eğitim verilmesi, çalışma sırasında denetimler yapılarak çalışanların uyarılması	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
17	Geminin Bağlanması (GB)	Gemi bağlantı elemanlarının (zincir, halat vb.) elle taşınması (GB5)	Çalışanlarda fiziksel zorlama	Kas/iskelet sistemi vb. sağlık sorunları	6	3	7	126	Önemli risk	Malzeme taşınması için uygun ekipmanlar ve yöntemler sağlanması, çalışanların bilgilendirilmesi	0,2	0,5	7	0,7	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

18	Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	Gemi geçiş platformunun uygun olmaması (GG1)	Takılma/kayma düşme/malzeme düşmesi	Yaralanma/Ölüm	1	6	40	240	Yüksek risk	Uygun malzemeden yapılmış, uygun taşıma kapasitesinde, korkulukları ve malzeme düşmesini önleyecek şekilde yapılmış olan ve yeterli sayıda platformlar yapılması	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
19	Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	Havuzlama sırasında gemi içerisindeki ağırlıkların yerinin değiştirilmesi (GG2)	Geminin yana yarması/devrilmesi	Ezilme/uzuv kaybı/malzeme düşmesi	6	3	15	270	Yüksek risk	Havuzlama işlemi sonuna kadar geminin stabilite hesabının korunması	0,2	0,5	15	1,5	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
20	Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	Gemiye geçiş platformunda ağır yüklerin taşınması (GG3)	Platformun yıkılmasına bağlı yüksekten düşme	Yaralanma/Ölüm	3	3	40	360	Yüksek risk	Malzeme taşınması için uygun ekipmanlar ve yöntemler sağlanması, çalışanların bilgilendirilmesi	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk

21	Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	Düşmeye neden olacak şekilde açık bırakılmış alanlar (GG4)	Yüksekten düşme	Yaralanma/Ölüm	1	3	40	120	Yüksek risk	Çalışma alanları denetlenerek düşme noktalarının kapatılması, alana sağlık ve güvenlik işaretleri asılması	0,2	0,5	40	4	Önemsiz/Kabul edilebilir risk
----	---------------------------	--	-----------------	----------------	---	---	----	-----	-------------	--	-----	-----	----	---	-------------------------------

Tablo 18 incelendiğinde Fine Kinney risk analizi sonucunda toplam 21 adet risk değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucuna göre riskler; 2 adet tolere edilemez/çok yüksek risk, 7 adet yüksek risk, 7 adet önemli risk ve 5 adet düşük/olası risk şeklinde tespit edilmiştir.

AHP genel ağırlıkları Fine Kinney Yöntemi ile elde edilen risk skorlarına uygulanarak elde edilen yeni risk skorları Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19: Fine Kinney Yöntemi Risk Analizi Sonucuna Göre Risklerin Sıralaması

Operasyon/ İş Tanımı	Tehlike/ Tehlike Kaynağı	Risk	AHP Genel Ağırlıkla r (GA)	Fine Kinney Risk Skoru (RS)	Fine Kinney İlk Risk Sırala ması	Son Skor (GAxRS)	Yeni Risk Sırala ması
Takarya İşleri (Ti)	Ti1	Takaryaların yanlış konumlanmasına bağlı geminin yana yatması/devrilmesi	0,06546	135	8	8,8371	4
	Ti2	Geminin yana yarması/devrilmesi	0,02487	90	12	2,2383	12
	Ti3	Geminin yana yarması/devrilmesi	0,04664	45	14	2,0988	13
	Ti4	Geminin yana yarması/devrilmesi	0,01420	270	5	3,834	9
Havuz İşleri (Hi)	Hi1	Geminin yana yarması/devrilmesi	0,04552	30	15	1,3656	16
	Hi2	Geminin yana yarması/devrilmesi	0,03676	180	7	6,6168	7
	Hi3	Yangın/Patlama/Elektrik çarpması	0,01938	600	2	11,628	2
	Hi4	Elektrik çarpması/takılma/kayma düşme	0,01454	120	10	1,7448	14
	Hi5	Takılma/kayma düşme	0,00398	108	11	0,42984	19
	Hi6	Yüksekten düşme	0,00501	40	16	0,2004	20

	Hİ7	Yangın/Patlama/Elektrik çarpması /takılma/kayma düşme	0,00804	300	4	2,412	11
	Hİ8	Yanlış operasyon/İş akışında aksamalar	0,00888	21	17	0,18648	21
Geminin Bağlanması (GB)	GB1	Bağlantı elemanlarının çalışana çarpması	0,31425	720	1	226,26	1
	GB2	Çapanın düşerek çalışanlara çarpması	0,04762	240	6	11,4288	3
	GB3	Yüksekten düşme	0,18734	40	16	7,4936	5
	GB4	Yüksekten düşme	0,09186	80	13	7,3488	6
	GB5	Çalışanlarda fiziksel zorlama	0,02414	126	9	3,04164	10
Gemi ve Gemiye Geçiş (GG)	GG1	Takılma/kayma düşme/malzeme düşmesi	0,00628	240	6	1,5072	15
	GG2	Geminin yana yarması/devrilmesi	0,02110	270	5	5,697	8
	GG3	Platformun yıkılmasına bağlı yüksekten düşme	0,00312	360	3	1,1232	18
	GG4	Yüksekten düşme	0,01101	120	10	1,3212	17

Tablo 19’da Fine Kinney Yöntemi ile yapılan risk analizi risk skoru sıralaması ve bu skorların alt kriterlerin AHP ağırlıkları ile çarpımı ile elde edilen yeni skora göre risk sıralaması verilmiştir. AHP ağırlıklarına göre risklerin sıralamasının değişebildiği görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada AHP ve Fine Kinney yöntemleri sırasıyla kullanılarak tersane işletmelerindeki gemi havuzlama operasyonları için risk analizi yapılmıştır. AHP kriterlerin ve alt kriterlerin belirlenmesinde, ağırlıkların hesaplanmasında kullanılmıştır. Fine Kinney yöntemi ise risk faktörlerini sıralama ve olası riskleri belirlemede

kullanılmıştır. İlk olarak “Gemi Havuzlama Operasyonlarının Risk Analizi” hedef olarak seçilerek AHP hiyerarşisi oluşturulmuştur. Sonrasında gemi havuzlama operasyonlarında risk oluşturabilecek; “*takarya işleri, havuz işleri, geminin bağlama ve gemi ve gemiye geçiş*” operasyonları olmak üzere dört adet ana kriter, 21 adet alt kriter ve riskleri önlemeye yönelik “*eğitim, havuzlama operasyonları için güncel güvenlik prosedürlerin kullanımı, uygun çalışma ortamı ve malzeme/ekipman sağlanması, organizasyon ve denetim*” olmak üzere dört adet alternatif belirlenmiştir.

Kriterler ve alt kriterler kendi aralarında ikili karşılaştırma yapılarak ağırlıkları hesaplanmıştır. Alternatiflerin her alt kriter için ikili karşılaştırması yapılarak ağırlıkları hesaplanmıştır. Hesaplamalar doğrultusunda “0,66521” ağırlık oranı ile “*geminin bağlanması*” en yüksek ağırlığa sahip ana kriter olarak tespit edilmiştir. Diğer ana kriterlerin sıralaması yüksekten düşük olana doğru “*takarya işleri, havuz işleri, gemi ve gemiye geçiş*” (0,15117, 0,14210, 0,04151) şeklindedir. Aynı şekilde hesaplanan alt kriterlerin genel ağırlıkları (ana kriter ağırlık oranı ile ana kriterin her alt kriter ağırlık oranı çarpımı yapılarak) hesaplandığında “0,31425” ağırlık oranı ile “*gemi bağlantı elemanları (zincir, halat vb.) ve anele bağının sağlam olmaması*” bütün alt kriterler içinde en yüksek ağırlığa sahip olan alt kriter olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla geminin bağlanması ve bağlanma işleminde kullanılan bağlantı elemanları ön plana çıkmıştır. Geminin havuzlama operasyonlarında geminin bağlanması ve bunun için kullanılan bağlantı elemanlarının durumu ile ilgili riskler detaylandırılarak önlemler alınması iş kazalarının önlenmesinde fayda sağlayacaktır. Her alt kriter için karşılaştırılan alternatiflerden “0,35852” ağırlık oranı ile “*uygun çalışma ortamı ve malzeme/ekipman sağlanması*” en yüksek ağırlığa sahip alternatif olarak tespit edilmiştir. Diğerlerinin sıralaması yüksekten başlayacak şekilde “*organizasyon ve denetim, eğitim, havuzlama operasyonları için güncel güvenlik prosedürlerin kullanımı*” (0,33982, 0,15738, 0,14428) şeklindedir. Alternatifler havuzlama operasyonlarındaki risklerin önlenmesi açısından önemlidir. Risklerin önlenmesi operasyonların sürekliliğini sağlayacağı için alternatiflerin önemi büyük yer tutmaktadır. Çalışmanın bir sonraki aşamasında kriterler ve alt kriterler, Fine Kinney yönteminde sırasıyla “operasyon/iş tanımı” ve “tehlike/tehlike kaynağı” olacak şekilde kullanılarak risk analizi yapılmıştır. Risk analizindeki risk skorlarına göre riskler sıralanmış ve “bağlantı elemanlarının çalışana çarpması” en yüksek skorlu risk olarak tespit edilmiştir. Sonrasında alt kriter genel

ağırlıkları ile risk skorları çarpımı ile yeni bir risk skoru elde edilmiştir. Bu yeni risk skorlarına göre yeniden sıralama yapıldığında önceki duruma göre bazı risklerin sıralamada yerlerinin değiştiği gözlemlenmiştir. Örneğin; ilk sıralamada üçüncü sıradaki “platformun yıkılmasına bağlı yüksekten düşme” riski yeni sıralamada 18. sırada yer almıştır.

Literatürde yapılan benzer çalışmalara bakıldığında benzer risklerin ele alındığı görülmektedir. Yağlı (2021, 23-35) çalışmasında, gemilerin havuzlaması ve havuzlama esnasında yaşanan kazaları incelemiştir. Çalışmada römorkör, gemi ve yüzer havuz olmak üzere üç kazayı ele almıştır. Kazaya neden olan; havuzlama sırasında gemiden ağırlık alınıp tekrar yerine bırakılmaması, havuz inişi sırasında hatalı yük taşınması, gemideki ekipmanların sabitlenmemesi, kaporta, menhol valflerinin kapatılmaması, takaryaların kayması/yer değiştirmesi vb. etkenler üzerinde durmuştur. Havuzlama operasyonları sırasında yaşanmış olan üç farklı kaza incelenmiş ve bu yönüyle reaktif bir yaklaşımla yapılmış bir çalışmadır. Herhangi bir risk analizi yöntemi kullanılmadan doğrudan kaza nedenlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu yönleriyle kıyaslandığında yöntemi açısından farklılık göstermektedir. Ancak incelenen kazalara neden olan etkenler literatürdeki diğer çalışmalarda tanımlanan tehlikelerle benzerlik göstermektedir. Ayrıca metasentür yüksekliği gibi hesaplamaları kullanarak kaza nedenlerini sayısal verilerle bulmaya çalışmıştır. Yorulmaz vd. (2022, 296-302) çalışmalarında, FMEA yöntemi kullanılarak gemi havuzlama operasyonlarındaki riskleri değerlendirmişlerdir. Bu risklerden bazıları; takaryaların geminin zayıf bölgesine gelmesi, personelin gerekli eğitim ve yeterliliğe sahip olmaması, geminin takaryalara yerleştirilmesi sırasında tam şakule alınamaması vb. şeklindedir. Çalışmada tanımlanan riskler literatürdeki diğer çalışmalara benzer şekilde tanımlanmıştır. Sadece belli bir bölgedeki tersanelere odaklanarak yapılmış bir çalışma olması ile farklılık göstermektedir. Dobrucalı (2018, 266-273) çalışmasında, havuzlama sırasında gemide ve havuzda alınması gereken güvenlik önlemlerini vurgulamıştır. Hem öncesinde hem havuzlama sırasında çevre (aydınlatma, gemide ve havuzda dağınık malzeme ekipmanların bulunması vb.) ve hava şartlarının (aşırı rüzgârlı hava), ekipmanların çalışmaya uygun olması (periyodik test ve bakımlarının yapılması) gerektiği durumları vurgulamıştır. Risk analizi yapılmaması ve sadece havuzlama operasyonları öncesinde ve operasyon sırasında alınması gereken önlemlerin belirtilmesi açısından diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Özellikle çevresel etkenler ve

teknik konular (periyodik kontroller vb.) üzerinde durulmuştur. Literatürdeki çalışmalarda genel olarak tersanelerdeki iş kazaları ve nedenleri genel olarak incelenmektedir. Gemilerin havuzlama operasyonları ve bu operasyonlara ait riskler çalışmaların sadece bir bölümünde aktarılmaktadır. Literatürdeki çok az sayıda çalışma (Yağlı, 2021, 7-23; Yorulmaz vd. 2022, 298-302) gemilerin havuzlamasını doğrudan inceleyen çalışmalardır. Fakat çoğu çalışma denizcilik veya tersaneler üzerine çalışmalar olmasına rağmen (Tansoy, 2017, 57-58; Tanrıverdi, 2019, 16-20; Turan ve Süslü, 2021, 183-184; Güler, 2014, 29; Yorulmaz vd. 2023, 630-633; Adalı, 2010, 104-105; Aydın, 2010, 116; Tari, 2014, 27-34; Dobrucalı, 2018, 266-273) çalışmaların sadece bir bölümünde havuzlama konusu geçmektedir.

Elde edilen sonuçlar tersane işletmelerindeki gemi havuzlama operasyonlarına ilişkin potansiyel riskleri ortaya koyarak bu risklerin belirlenmesine, işletmelerin daha etkili önlemleri almasına ve operasyonel süreçlerini en uygun hale getirmelerine yardımcı olacaktır. Ayrıca AHP ve Fine Kinney yöntemlerinin birlikte kullanılması daha kapsamlı bir risk analizi yapılmasını ve daha net sayısal sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir.

Sonuç olarak bu çalışmada tersane işletmelerindeki gemi havuzlama operasyonlarına yönelik AHP ve Fine Kinney yöntemleri ile risk analizi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular tersane işletmelerinin daha güvenli ve sürdürülebilir operasyonlar gerçekleştirmelerine katkıda bulunabilir. Ayrıca benzer sektörlerdeki risk analizi çalışmalarına rehberlik edebilir.

Bu çalışmanın kısıtı, çalışmanın belirli bir zaman dilimindeki verilere dayanmasıdır. Teknolojik ve endüstriyel değişiklikler gelecekteki operasyonları etkileyebilir ve çalışmanın geçerliliğini azaltabilir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda daha geniş bir veri seti kullanılarak ve farklı yöntemlerin entegrasyonu ile daha kapsamlı bir risk analizi yapılabilir. Risk analizi için AHP ve Fine Kinney yöntemleri daha karmaşık ve özelleştirilmiş modellerle birleştirilebilir. Bu çalışmada, tersane işletmelerine odaklanarak risk analizi uygulanmıştır. Gelecekteki çalışmalarda benzer metodolojiler denizcilik endüstrisi genelinde veya diğer büyük altyapı projelerinde uygulanarak karşılaştırmalı analizlere odaklanılabilir.

Kaynakça

- Adalı, Pınar. *Tersanelerde Ekipmanlara Bağlı Kaza Olasılıklarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Akbal, Hazal. - Akbal, H. İnan. "Covid-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim ile İlgili Yaşanan Sorunların Öğrenci Bakış Açısına Göre AHP Yöntemi ile İncelenmesi". *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11/22 (2020), 533-546.
- Aker, Aygül. – Özçelik, Tijen Över. "Metal sektöründe 5x5 Matris ve Fine-Kinney Yöntemi ile Risk Değerlendirmesi". *Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety* 4/1 (2020), 65-75.
- Aslan, Selman. "Risk Assessment Of Construction Works İn City Square Using Fine Kinney Method". *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi* 37/2 (2022), 329-340.
- Atehnjia, Denis Njumo. - Yang, Zaili. - Wang, Jin. "Risk Control And Cost Benefit Analysis Of Docking Operation". *International Journal of Advances in Scientific Research and Engineering* 4/1 (2018), 1-14.
- Aydın, Fetiye. *İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Toplam Kalite Yönetimi Açısından İrdelenmesi ve Gemi İnşaa Sanayinde (Tuzla Tersaneler Bölgesi) Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Aymutlu, Ersan. *Dünyada ve Türkiye’de Denizcilik Sektörünün Finansman Yapısı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Bakacak, Murat. *Gemi İnşaa Onarım Faaliyetlerinde Meydana Gelen Kazaların Analizi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, 2007.
- Bayram, Hakan. – Çelek Kaya, Elif. "Fine-Kinney Metodu ile Risk Analizi: Trabzon Liman Örneği". *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 11/2 (2022), 760-783.

- Caner Akın, Güfte vd. “Yeni Bir Risk Değerlendirme Yöntemi ile Tersane İşletmelerinin Sınıflandırılması”. *Business & Management Studies: An International Journal* 8/1 (2020), 232-254.
- Dobrucalı, Erinç. *Gemi İnşa Mühendisliğine Giriş: Gemi Formunun Hidrostatığı ve Stabilitesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, (2018).
- Durmuş, Handan - Yurtsever, Özlem - Yalcın, Bahattin. “Bir Çay Fabrikasında Fine-Kinney ve FMEA Yöntemleri ile Risk Değerlendirmesi”. *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences* 33/2 (2021), 287-298.
- Duyar, Gürkan. *İş Sağlığı ve Güvenliği (Tuzla Tersaneleri Örneği)*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Duyku, Hatice. *Lloyd Kurallarına Göre Bir Geminin Havuzlama Sürecinin Planlanması*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Ediz, Ayşe - Yıldızbaşı, Abdullah - Baytemur Esra. “İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Performans Göstergelerinin AHP ile Değerlendirilmesi”. *The Journal of Academic Social Science Studies* /62 (2017), 275-294.
- Erten, Begüm - Utlı Zafer. “İlaç Lojistik Sektöründe Risk Analizi Yapılarak 5x5 Matris, Fine Kinney ve FMEA Yöntemleri ile Risk Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması: Bir Firma Örneği”. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi* 12/48 (2017), 1-14.
- Erzurumluoğlu, Kamer- Köksal, Kerem Nur- Gerek, İ. Halil. “İnşaat Sektöründe Fine-Kinney Metodu Kullanılarak Risk Analizi Yapılması”. 5. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu (2015), 137-146.
- Güler, Aslıcan. *Gemi Bakım Onarım Sektöründe Risk Envanteri Oluşturulması Tanker Gemileri*. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, 2014.
- Günay, Ziya. “İş Tatmini Boyutlarının İş Güvenliği Uzmanları ve İşyeri Hekimleri Açısından Karşılaştırması: AHP Uygulaması”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/3 (2018), 2234-2245.

- Güngör, Aytek - Barlas, Barış. “Dördüncü Sanayi Devriminin Gemi İnşa Sanayinde İş Sağlığı ve Güvenliği Üzerine Etkileri”. *Gemi ve Deniz Teknolojisi /215 (2019)*, 28-42.
- Önder, Güler - Önder, Emrah. “Yoğun Bakım Hemşirelerinin İş Tatminine Etki Eden Faktörlerin Önem Derecelerinin Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemi ile Belirlenmesi (Determining the Precedence of Incentive Factors of Critical Care Unit Nurses’ Job Satisfaction Using Analytic Hierarchy Process Technique)”. *KSÜ İİBF Dergisi 3/2 (2013)*, 195-216.
- Özdemir, Yahya. “İnovasyon Odaklı Girişimlerin Desteklendiği Teknoparkların Kuruluş Yeri Seçiminde Etkili Olan Değişkenlerin AHP ile Önem Katsayılarının Belirlenmesi”. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi 4/1 (2020)*, 74-83.
- Hossain, Niamat Ullah I.- Nur, Farjana - Jaradat, Raed M. “An Analytical Study Of Hazards and Risks in The Shipbuilding İndustry”. *In Proceedings of American Society for Engineering Management Annual Conference, (2016)*, 18-21.
- İlgaz, A. “Lojistik Sektöründe Personel Seçim Kriterlerinin AHP ve TOPSİS Yöntemleri İle Değerlendirilmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1/32 (2018)*, 586-605.
- İşlek, Çinel. *Tersanelerde ISO 14001 Yönetim Sistemi ve OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Uygulamaları*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kinney, G. F. - Wiruth, A. D. “Practical Risk Analysis For Safety Management”. *China Lake, CA: Naval Weapons Center /5865, (1976)*.
- Saaty, T. L. “How To Make A Decision: The Analytic Hierarchy Process”. *European Journal of Operational Research 48/1 (1990)*, 9-26.
- Saaty, T. L., & Ozdemir, M. S. “Why The Magic Number Seven Plus Or Minus Two”. *Mathematical and Computer Modelling 38/3-4 (2003)*, 233-244.
- Saban, Metin - Gülerçin, Gülay. “Deniz Taşımacılığı İşletmelerinde Maliyetleri Etkileyen Faktörler ve Sefer Maliyetleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi 1/1 (2009)*, 1-16.

- Putra, Rega Dinatha - Sukandari, Benny - Wihartono, Wihartono. "Risk Management Of Occupational Safety and Health İn Kri Docking Project Using Hazard İdentification, Risk Assessment and Risk Control (HIRARC) Method Case Study: PT". *PAL Indonesia. Journal Asro* 10/2 (2019), 76-91.
- Tanrıverdi, Murat. (2019). *Gemi İnşa Sanayinde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tansoy, Tarık Renan. *Tersanelerde İş Kazalarının Önlenmesinde Alınması Gereken Tedbirler ve Risk Analizi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Tari, İbrahim. *Dünyada Gemi Bakım-Onarım Sektörü ve Gemi Bakım-Onarımının Ekonomik Maliyetinin Modellenmesi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Turan, Haldun - Süslü, Emrah. "Tersanelerde İş Sağlığı Güvenliği". *The Journal of Academic Social Science* 119/119 (2021), 160-188.
- Yağlı, Hayri. *Gemi Havuzlama ve Havuzlama Sırasında Oluşan Kazaların Analizi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Yorulmaz, Murat. "Tersane İşletmelerinde Etik İklimin Örgütsel Güvene Etkisinde Örgütsel Adalet Algısının Aracılık Rolü". *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi* 13/1 (2021), 57-84
- Yorulmaz, Murat - Durmuş, Dinçer - Sezen, Kübra. "Gemilerin Havuzlama Operasyonlarındaki Risklerinin FMEA Yöntemi ile Analizi". *Journal of Academic Value Studies* 8/3 (2022), 293-303.
- Yorulmaz, Murat - Taş, Ayşe - İnanlı, Habip. "Limanlardaki İş Kazalarında İnsan Kaynaklı Hata Nedenlerinin AHP Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Kocaeli Liman Bölgesinde Bir Uygulama". *Academic Social Resources Journal* 7/34 (2022), 193-202.
- Yorulmaz, Murat - Çelik, Yasin. "Tersane İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Performansının Değerlendirilmesi: Yalova Tersaneler Bölgesinde Bir Uygulama". *Gemi ve Deniz Teknolojisi* /224 (2024), 40-59.

Yorulmaz, Murat - Sezen, Kübra. “Denizcilik Alanında Kullanılan Risk Analizi Yöntemleri ve Fine Kinney Yöntemiyle Bir Uygulama”. *Afet ve Risk Dergisi* 6/3 (2023), 622-637.

AN EVALUATION OF COSTING SYSTEMS TO PROMOTE SUSTAINABLE FINANCIAL GROWTH WITHIN SMALL-MEDIUM ENTERPRISES

Küçük-Orta Ölçekli İşletmelerde Sürdürülebilir Finansal Büyümeji Teşvik Etmek için Maliyetleme Sistemlerinin Değerlendirilmesi

[doi](https://doi.org/10.54429/seyad.1393747) <https://doi.org/10.54429/seyad.1393747>

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Harry NURCOMBE

Doç. Dr.
Bath Spa University,
Bath Business School,
harry.nurcombe20@bathspa.ac.uk
ORCID: 0009-0000-1480-5473
Bath/ UK

Işık AKIN

Dr.
Bath Spa University,
Bath Business School,
ORCID: 0000-0003-0918-7441
i.akin@bathspa.ac.uk
Bath/ UK

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Atıf / Citation

Nurcombe, Harry - Akın Işık. "An Evaluation of Costing Systems to Promote Sustainable Financial Growth within Small-Medium Enterprises". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2024), 105-134.

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 21.11.2023

Kabul Tarihi: 12.06.2024

Yayın Tarihi: 30.06.2024

An Evaluation of Costing Systems to Promote Sustainable Financial Growth within Small-Medium Enterprises

Abstract

This research evaluates the effectiveness of the traditional and activity-based (ABC) Costing systems in promoting sustainable financial growth in UK-based small-medium enterprises (SMEs). Specifically, it aims to understand the differences between traditional costing and ABC systems and their impact on organizational competency and financial growth. A mixed-method approach, including qualitative and quantitative data analysis, was employed. The study concludes that ABC is the most effective costing system for promoting sustainable financial growth in SMEs. Traditional costing leads to inaccurate data and hindered management competency. ABC eliminates cost distortion, aids decision-making, and encourages long-term development. Additionally, the availability of a wider range of products/services positively impacts financial growth. While the initial implementation of ABC may be costly, it offers long-term benefits, including improved organizational competency and profitability.

Keywords: Traditional Costing, Activity-Based Costing, Management Accounting, Sustainable Financial Growth, SMEs

Özet

Bu araştırma, Birleşik Krallık merkezli küçük-orta ölçekli işletmelerde (KOBİ) sürdürülebilir finansal büyümeyi teşvik etmede geleneksel ve faaliyete dayalı (ABC) Maliyetlendirme sistemlerinin etkinliğini değerlendirmektedir. Özellikle, geleneksel maliyetlendirme ve ABC sistemleri arasındaki farkları ve bunların organizasyonel yetkinlik ve finansal büyüme üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Nitel ve nicel veri analizini içeren karma yöntemli bir yaklaşım kullanılmıştır. Çalışma, ABC'nin KOBİ'lerde sürdürülebilir finansal büyümeyi teşvik etmek için en etkili maliyetleme sistemi olduğu sonucuna varmıştır. Geleneksel maliyetlendirme, yanlış verilere yol açar ve yönetim yetkinliğinin engellenmesine neden olur. ABC, maliyet bozulmasını ortadan kaldırır, karar vermeye yardımcı olur ve uzun vadeli gelişimi teşvik eder. Ek olarak, daha geniş bir ürün/hizmet yelpazesinin mevcudiyeti finansal büyümeyi olumlu yönde etkiler. ABC'nin ilk uygulaması maliyetli olsa da, gelişmiş organizasyonel yetkinlik ve karlılık dahil olmak üzere uzun vadeli faydalar sunar.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Maliyetleme, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, Yönetim Muhasebesi, Sürdürülebilir Finansal Büyüme, KOBİ'ler

JEL Codes: M40, M41, M49

Introduction

The most often used costing systems in organisations are traditional costing and activity-based costing (ABC) systems. Traditional costing involves including direct materials, direct labor costs, and fixed and variable factory overhead costs as part of product costs (Huang, 2018, 55-66). This approach utilizes fewer cost pools compared to the activity-based costing (ABC) system, which identifies and collects costs based on the nature of various activities within an organization (Shil and Pramanik, 2013, 170-182). ABC provides a more detailed analysis of the costs incurred by an organization. Generally, the main aim of these two costing systems is to allocate the indirect cost to cost objectives (Chiang, 2013, 85-96). The traditional costing and ABC systems differ in their approach to allocating manufacturing and non-manufacturing overhead costs, as well as assigning direct costs to products (Huang, 2018, 55-66).

Every firm needs to examine its costing methods in order to adapt to the changing business environment, which includes technological improvements, escalating competition, and the availability of information in the market (Nassar et al., 2009, 229-263). It is supported by Almeida and Cunha (2017, 932-939) indicating that organizations must also be clearly productive and cut production costs to maintain a competitive edge due to saturated markets and the accompanying high levels of competition. In light of this, they might benefit from selecting the best costing system. This is particularly beneficial because it promotes sustainable growth by assuring the achievement of an aligned organizational purpose through supporting decision-making, determining total costs, hence showing profitability, and assisting with budgeting (Shanmugam, 2022, 43-54).

Typically, larger firms tend to favour the adoption of the ABC system compared to smaller firms due to their greater resource availability, higher level of overhead expenses, and a wider range of cost categories (Ahmadzadeh et. al., 2011, 61-70). Similarly, SMEs often face limitations in their capacity to adapt to sophisticated costing systems and make changes due to their insufficient availability of resources (Raucci and Lepore, 2020, 198-214). On the other hand, Lohr (2012, 35-55) indicates that the ABC system might be equally beneficial for both SMEs and larger firms. SMEs play a dominant role in the gross domestic product of numerous countries, with 99.2% of businesses falling into this

category and an estimated turnover of £2.1 trillion in the UK (Federation of Small Business, 2022).

Choosing the most suitable costing system is therefore crucial for enhancing business operations and decision-making processes especially in highly competitive markets where gaining a competitive edge is essential (Ahmad, 2017, 342-353). Implementing an effective costing system can significantly contribute to managerial and organizational competency, offering numerous advantages to firms. However, Rios-Manriques et. al. (2014, 220-232) indicates that the adoption rate of activity-based costing in SMEs is relatively low. This highlights the limited success of more complex accounting systems in smaller organizations, attributed to various reasons such as doubts about the system's impact, concerns related to fiscal or auditing issues, and challenges associated with cost management.

The objective of this study is to fill the knowledge gap regarding the impact of different costing systems on SMEs, identifying the most suitable costing system at an organizational level. While costing systems are discussed in various literature, there is limited understanding of their effects on SMEs due to a lack of available data on the topic (Al-Omiri and Drury, 2007; Van Triest and El shahat, 2007; Cohen and Kaimenaki, 2011; Pike et. al., 2011). Hence, further study is necessary to gain insights into the influence of costing systems on organizational competency, facilitating changes that promote growth, particularly in terms of profitability.

This research identifies the advantages and disadvantages of two costing systems, assesses why adoption rates of each system vary among SMEs, examines factors affecting profitability within an SME, and assesses how costing systems can influence well-informed managerial choices in SMEs. Based on these, the following research questions (RQ) were developed.

RQ 1: What are the benefits and limitations of ABC accounting and traditional costing?

RQ 2: What factors contribute to the varying adoption rates of ABC and traditional costing systems within SMEs?

RQ 3: What are the factors that significantly impact the profitability of SMEs?

RQ 4: How do different costing systems impact inform managerial decisions in small

and medium-sized enterprises (SMEs)?

Therefore, this research will fill the gap in the literature by focusing on the evaluation of the Traditional costing system and Activity-Based Costing (ABC) system to reveal their impact on organizational competency and sustainable financial growth.

1. Literature Review

The determination of a product's total cost can be achieved using costing systems like traditional costing systems or ABC. The important point is that each method has a different calculation methodology so they generate different costing figures (Mishra and Vaysman, 2001, 619-641). These differences in cost calculations can significantly influence managerial decisions (Geiszler et. al., 2017, 45-52). Therefore, the selection of the appropriate costing method plays a vital role in firms' pricing strategy and managerial decisions.

On the other hand, there are some similarities between the two predominant costing methods besides differences in the cost calculation. The objective of ABC and traditional costing systems is to allocate production costs based on the rate of the cost driver (Shanmugam, 2022, 43-54). Consequently, traditional costing and ABC can be used for the evaluation of the expenses and understanding of the total costs associated with various business operations, including product evolution.

Overhead costs are described as the continuous expenses incurred by a business that contributes to the overall process rather than being directly attributed to a specific cost object (Chiang, 2013, 85-96). The traditional cost system has got a basic structure for allocating costs to services or products. Direct product costs, such as material and labor costs, are directly assigned to products. Indirect overhead costs are allocated using a firm-wide overhead rate or multiple departmental overhead rates. Selling, general, and administrative costs are considered period expenses. While the traditional cost system is easy to implement, the resulting cost allocation is doubtful. Certain period costs, like shipping and sales commission, are excluded from product costs even though they are consumed by products. Additionally, all manufacturing overhead costs, including expenses for facility cleaning and security, are allocated to products despite not being directly attributable to them. Conversely, non-manufacturing costs incurred outside of the manufacturing facilities are not included in product costs, even though some may be

caused by products (Garrison et. al., 2015, 75).

This supports the argument that traditional costing relies on a simplistic volume-based cost allocation method (Major and Hoque, 2005; Rasiah, 2011; Paul, 2020), which hampers managerial competence by inadequately reflecting the working environment (Duh et al., 2009; Ratnatunga et. al., 2012). As a result, decision-making suffers due to the omission of factors like volume production and unaccounted costs such as depreciation, impacting investment decisions (Zimmerman, 2009, 107). Consequently, the use of traditional accounting can lead to organizational shortcomings, affecting competitiveness as product costs may be undervalued, thereby influencing profitability. Additionally, traditional costing relies on allocating overheads based on volume, which is suitable only for inventory evaluation, not for supporting complex decision-making (Mishra and Vaysman, 2001, 619-641). Also traditional costing systems become less relevant when a significant portion of a company's overhead costs is not directly linked to its production volume (Chan and Lee, 2003, 81-89). This reinforces the notion that traditional accounting is primarily used for estimating costs, lacking the necessary details to foster organizational growth.

Compared to ABC method, traditional costing methods are characterized by a small number of cost pools and cost drivers. Only unit-level drivers are allocated to products or services in the traditional method (Anderson, 2006, 481-506). This means that cost allocation is based solely on factors such as labor or machine hours (Chiang, 2013, 85-96), resulting in inadequate data and informed decision-making. In contrast, ABC accounting recognizes the need for cost adjustments over time, allowing for a more accurate inventory representation. By incorporating a greater number of cost pools and considering a wider range of expenses, ABC accounting provides a more precise estimation of the total cost of a product or service, enabling users to assess profitability on an item-by-item basis. Therefore, the introduction of ABC was a direct response to the limitations of traditional costing methods. It offers an alternative approach to cost that is based on a cause-and-effect relationship, making it more suitable for operational practices (Rios-Manriquez et. al., 2014, 220-232). ABC accounting represented a significant advancement in knowledge and has demonstrated its advantages in cost analysis (Stapleton et al., 2004; Baykasoglu and Kaplanoglu, 2008).

The effectiveness of this system in cost management has been widely acknowledged, leading to its widespread adoption in diverse organizations. This is primarily attributed to its ability to generate dependable and practical cost outcomes (Shanmugam, 2022, 43-54) as well as its capacity to provide precise cost management, enabling informed decision-making by managers (Messaoud and Mourad, 2021, 73-96). Consequently, ABC accounting is considered a reliable alternative that prioritizes providing insightful information, ultimately enhancing organizational and managerial competency, which is critical for future planning in organizations.

Moreover, the primary objective of the ABC system is to improve the reliability of outcomes (Quesado and Silva, 2021, 41) and enable more comprehensive evaluations, even for large quantities of products, thus facilitating more intricate analyses (Paksoy and Yilmaz, 2021, 2090-2113). In contrast to traditional costing method that rely on cost estimation (Mishra and Vaysman, 2001, 619-641), ABC system considers the actual utilization of products and services, thereby assisting organizations in managing overhead costs (Kumar and Mahto, 2013, 8-17). Within ABC system, direct costs are allocated as contributions to other cost elements within the process, allowing organizations to assess the costs associated with product manufacturing and identify areas where expenses can be minimized. Additionally, the ABC system aims to prevent cost distortions that can lead to misconceptions in pricing by employing multiple expense pools, ensuring accuracy in cost allocation. The elimination of cost distortions can contribute to long-term development (Shanmugam, 2022, 43-54), fostering sustainable progress and growth for organizations. Hence, it can be argued that the ABC system can effectively support organizational growth by facilitating informed decision-making and providing managers with the necessary information to thrive in any market.

However, despite the widespread encouragement from managers, consultants, and researchers to adopt ABC system for its increased accuracy there is evidence suggesting that the implementation of ABC often fails to deliver tangible benefits. Only a small number of organizations that have explored the adoption of ABC accounting have actually experienced significant advantages (Mishra and Vaysman, 2001, 619-641). Although the implementation of ABC systems in small and medium-sized enterprises (SMEs) is currently limited, there is an increasing belief that adopting an advanced managerial accounting system can bring about similar advantages for SMEs as it does for

larger organizations (Rios-Manriques et al., 2014, 220-232). Despite the challenges, implementing a new system could offer a viable solution to various existing problems. SMEs face similar managerial complexities to their corporate counterparts, and therefore, adopting a more advanced system may provide advantages in any market. Although the implementation of ABC system may be complex and costly (Ahmadzadeh et al., 2011, 61-70), it can provide valuable information to support organizational growth and enhance managerial competency.

However, SMEs typically lack the resources and capabilities of larger firms, including multinational organizations. This resource constraint makes the adoption of new methods and systems require a significant organizational effort (Machado, 2012, 167-186). Implementing a new method and changing current business operations can potentially disrupt the performance of an SME, particularly in the short term, as it would necessitate extensive training and adjustments. Furthermore, ABC accounting is commonly perceived as more time-consuming and costly to implement (Ahmadzadeh et al., 2011, 61-70), which aligns with the understanding that SMEs tend to allocate their limited resources to other priorities. Moreover, the expenses associated with training and acquiring suitable software add to the overall costs of implementing such a system (Ozyurek and Yilmaz, 2016, 389-397). Given the substantial time and financial commitments involved, organizations would require significant revenue generation to justify transitioning to the ABC costing method. This further elucidates the low adoption rate of the ABC system in SMEs and highlights why traditional costing approaches are often favoured despite their limitations.

2. Methodology

2.1. Data Collection

Organizations were contacted through multiple channels, including email, social media platforms like LinkedIn, and phone calls in order to collect data. This multi-channel approach aimed to maximize the response rate and gather conclusive results for the study. The survey targeted management and accounting departments of the selected SMEs, as senior staff members were more likely to have access to the required financial data, thereby increasing the reliability of the results.

2.2. Sampling Approach

To enhance the reliability and generalizability of the study findings, a random sampling approach was employed. This approach ensured that each member of the population had an equal probability of being selected for participation in the survey. The organizations included in the sample were selected from various locations and characterized by different attributes, aiming to identify patterns and facilitate the determination of relevant conclusions.

2.3. Research Method

The survey method was used to gather the data. A questionnaire consisting of seventeen questions was created to collect primary data for the study. The questions covered various aspects related to the financial information of SMEs, including budgets, costing methods, decision-making processes, and financial performance. The survey questionnaire included information about the number of employees within the organization, location of the businesses, sector information, number of departments, range of products and services, awareness of costing systems, reasons for adopting existing costing systems, advantages and disadvantages of the implemented costing system, effects of costing systems on the decision-making process, and financial performance indicators such as direct cost, indirect cost, and net profit.

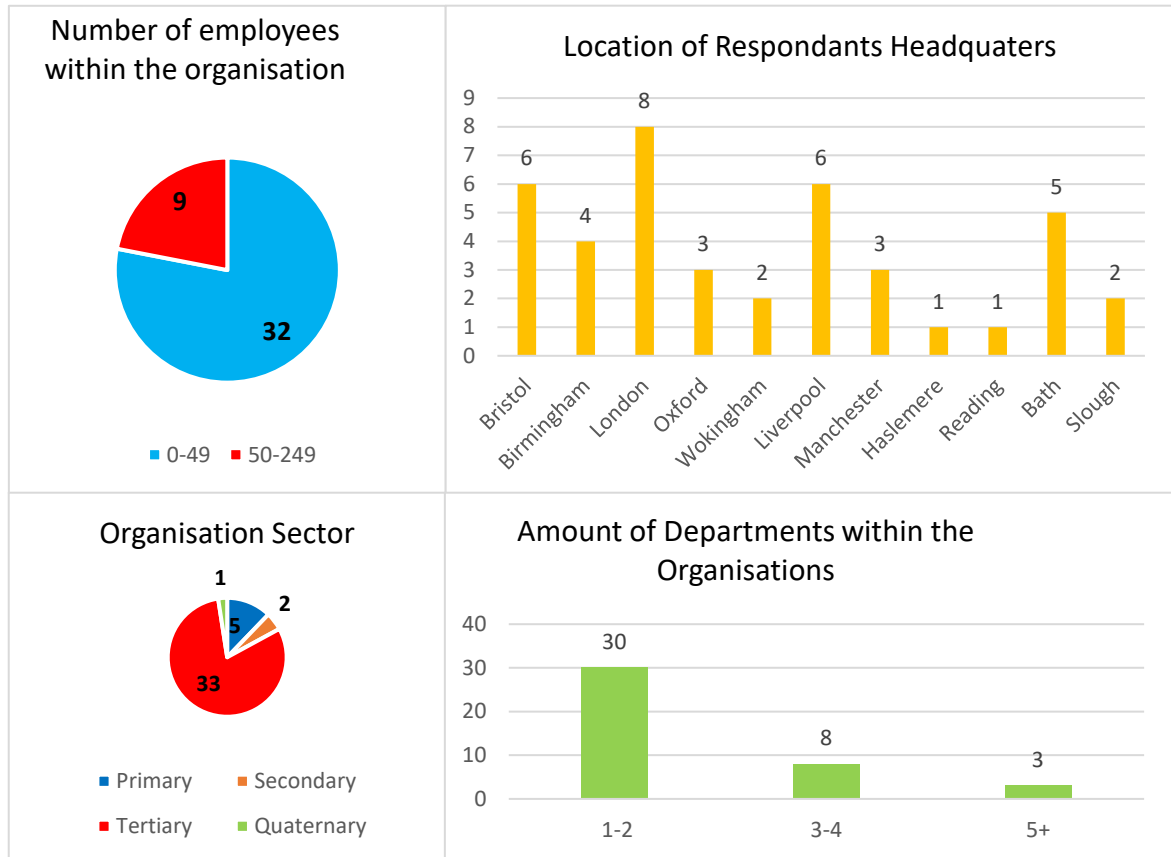
2.4. Data Analysis

The collected survey data were converted into numerical data to facilitate statistical analysis. This conversion process involved assigning numerical values to categorical responses and transforming qualitative information into quantitative measures. The converted data were then subjected to statistical analysis to identify patterns, relationships, and trends.

Quantile regression analysis was employed to analyze the relationship between the variables identified in the survey. Quantile regression is considered one of the best methods for evaluating performance and identifying the decision-making process under uncertainty (Damette and Delacote, 2012, 2427-2434). This analysis technique allows for the examination of the conditional distribution of a response variable given a set of predictor variables at different quantiles.

3. Findings

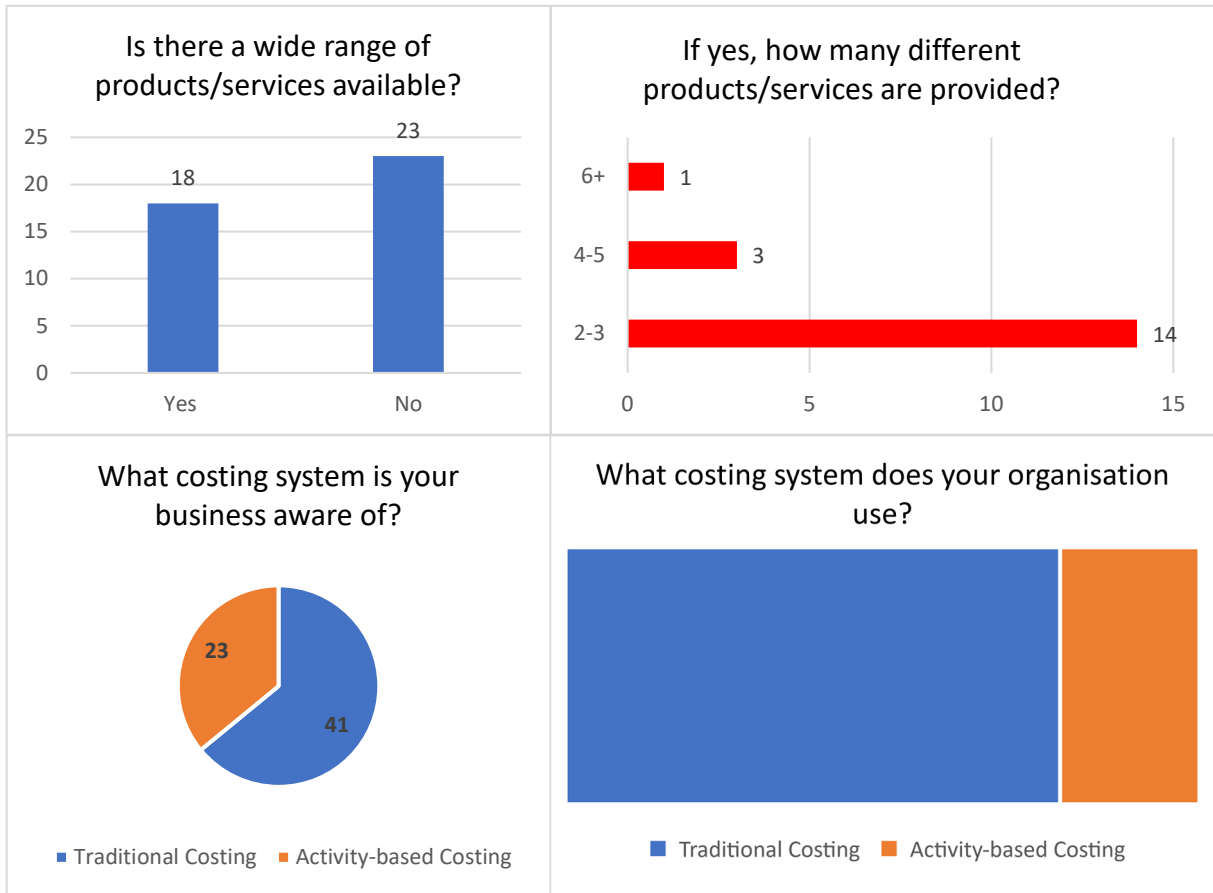
This section presents the survey findings and the result of the quantile regression analysis.

Source: Authors, 2023

Figure 1: Background information about SMEs in the UK

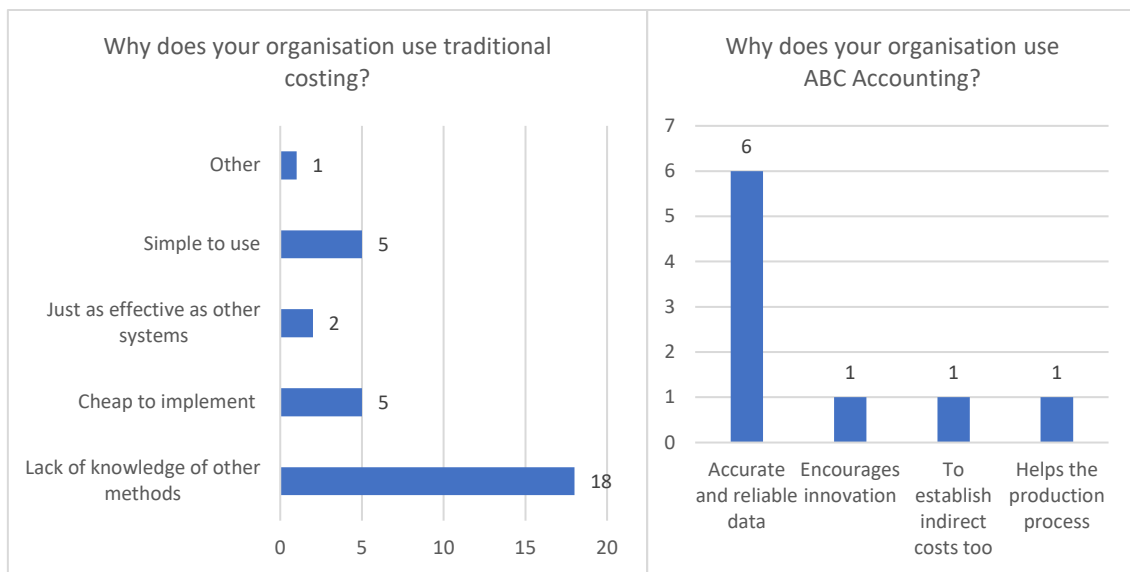
It is evident that all participating organizations, had fewer than 250 employees, meeting the official definition of an SME as stated by the European Commission (2015). Additionally, respondents were from various locations across England, aligning with the intended target participants. However, there were no participating organizations from Wales and Scotland despite attempts to involve them. Moreover, the study successfully focused on businesses operating in the tertiary sector, with 80% of respondents operating within this industry. A significant majority of participants, accounting for 73%, indicated that their SMEs consisted of 1-2 departments. An additional 20% of the SMEs had 3-4 departments, while the remaining 7% reported having more than 5 departments.

Source: Authors, 2023

Figure 2: Background Information About the Products/Services and Costing Systems

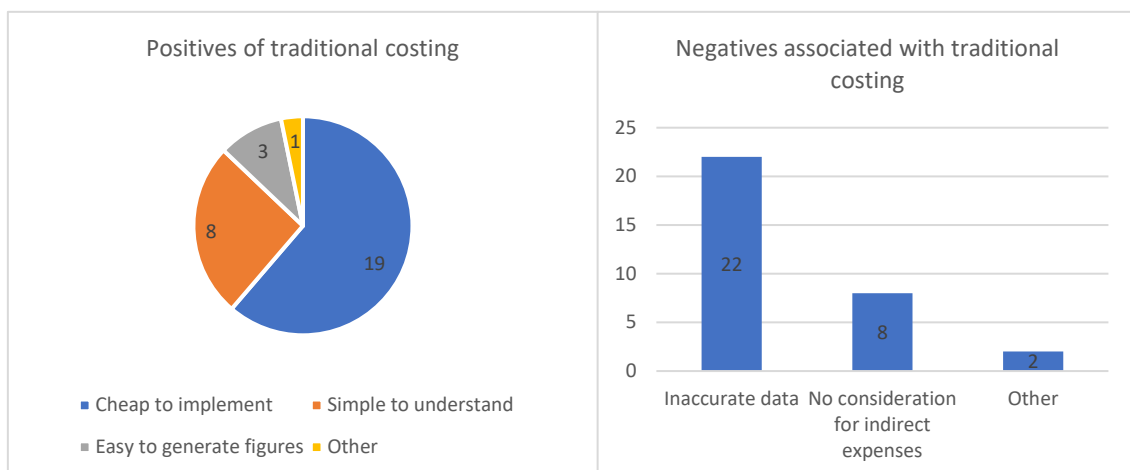
Figure 2 presents the distribution of products or services among the participating SMEs and information about the costing systems. Out of the respondents, 56% indicated that their SME had a limited range of products, while the remaining participants reported having two or more products. More specifically, the data indicates that 34% of SMEs offered 2-3 products, 7% had 4-5 products, and a minimal 2% had more than 6 distinct product categories available to consumers. All participants (41 – 100%) had knowledge of traditional costing, indicating its widespread familiarity among the respondents. Only 23 (56%) respondents were aware of the ABC system. This finding helps to explain the extensive utilization of traditional costing methods. Furthermore, Figure 2 reveals that only 56% of participants were aware of ABC costing, suggesting a lack of knowledge about ABC methods. In addition to this, 78% of participants continued to utilize traditional costing, indicating its continued popularity among SMEs.

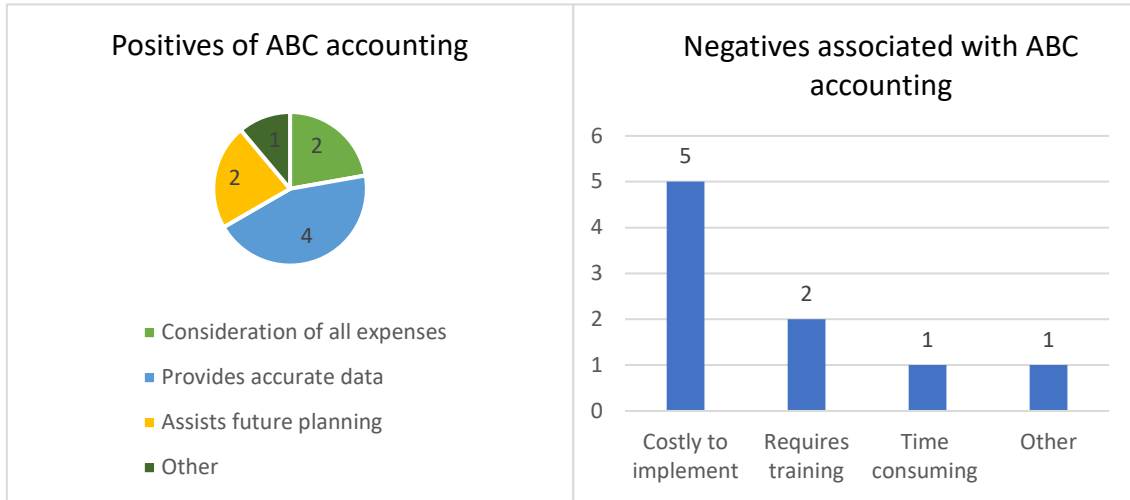

Source: Authors, 2023

Figure 3: Reasons to Adopt the Costing Systems

Figure 3 demonstrates that a significant proportion of participating organizations (56%) chose traditional accounting as their preferred method due to the lack of alternative options. Furthermore, 19% of respondents opted for traditional costing due to its simplicity, while 6% perceived it as being equally effective as other systems, primarily because of high production levels. Moreover, 16% of participants regarded traditional costing as a more cost-effective alternative. In contrast, it provides insights into why other SMEs prefer ABC accounting, with 67% of respondents highlighting the reliability of data offered by this method. Other reasons included its ability to foster innovation (11%), its comprehensive consideration of costs (11%), and its contribution to assessing the profitability of products and services by assisting in production processes (11%).

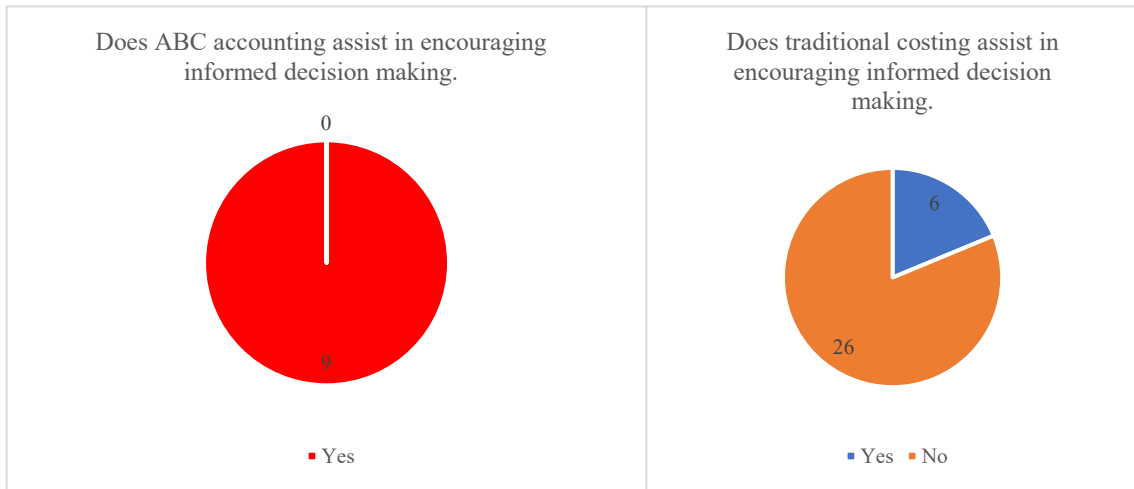

Source: Authors, 2023

Figure 4: Positives and Negatives of The Traditional Costing and ABC Systems

Figures 4 provide valuable insights into the advantages and disadvantages associated with traditional costing, shedding light on both its strengths and limitations. Participants identified cost-effectiveness as the primary benefit of traditional costing, with 61% acknowledging this advantage. Additionally, 26% of respondents emphasized the simplicity of the method, reaffirming its ease of use. However, users also recognized certain drawbacks of traditional accounting. The most significant negative aspect, as indicated by 69% of participants, is the potential for inaccurate data. Another 25% expressed concerns about the method's failure to consider indirect expenses, further highlighting the issue of unreliable data associated with traditional costing. It presents the advantages and disadvantages of ABC accounting, shedding light on the factors that limit its adoption within SMEs. While the results show a more balanced distribution, the most significant benefit identified by participants is the provision of accurate data, with 44% citing this benefit. Furthermore, 22% of participants highlighted the importance of considering full costs and the assistance provided in future planning as significant reasons for their choice. On the other hand, the high cost of implementation emerged as a prominent negative aspect, as indicated by 56% of respondents. Additionally, the requirement for training (22%) and the time-consuming nature of implementing the

system (11%) were also significant drawbacks, highlighting the complexity associated with ABC system.

Source: Authors, 2023

Figure 5: The Effects of The Costing Systems on The Decision-Making Process

Figures 5 demonstrate the extent to which each costing method facilitates informed decision-making. The findings demonstrate that all participants utilizing ABC system responded positively, indicating that the method fosters informed decision-making and supports managerial competence. In contrast, only 19% of traditional costing users reported that the method contributes to informed decision-making. This stark difference suggests that traditional costing, with its simplified approach, may not effectively support decision-making compared to the more complex ABC system.

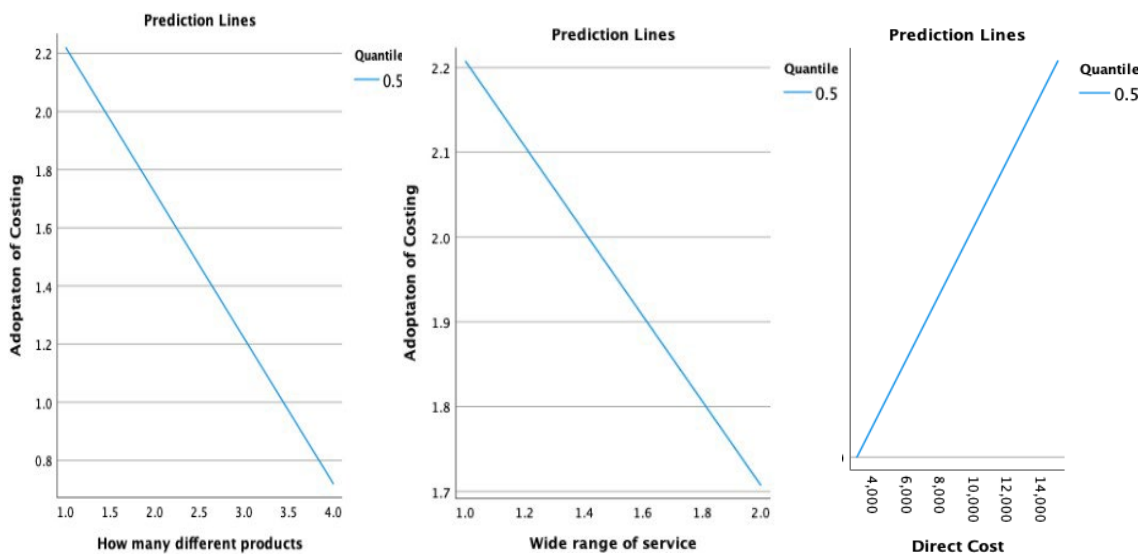
Table 1: The Factors That Have an Impact on The Adoption of The Costing System

Model Quality (q=0.5) ^{a,b,c}					
Pseudo R squared		0.222			
Mean Absolute Error (MAE)		0.1707			
a. Dependent Variable: Adaptation of Costing b. Model: (Intercept), Amount of Departments, Wide range of services, Number of different products, Direct Cost c. Method: Simple Algorithm					
Parameter Estimates (q=0.5) ^{a,b}					
Parameter	Coefficient	Std. Error	t	df	Sig.

(Intercept)	3.500	1.425E-16	2.456E+16	36	0.000
Amount of departments	1.967E-17	3.7380E-17	0.526	36	0.602
Wide range of products	-0.500	5.2536E-17	-9.517E+15	36	0.000
Number of different products	-0.500	3.6757E-17	-1.360E+16	36	0.000
Direct cost	2.178E-20	5.9872E-21	3.637	36	<0.001
a. Dependent Variable: Adaptation of Costing b. Model: (Intercept), Amount of Departments, Wide range of services, Number of different products, Direct Cost					

Source: Authors, 2023

The dependent variable chosen for analysis was the adoption of costing choice, aiming to examine its relationship with other variables. The data presented in Table 1 does not show any apparent correlation with the "number of different departments." However, other variables exhibited a significant relationship, as indicated by a correlation significance level of less than 0.01. As a result, these factors were further examined and are illustrated graphically below.

Note: Bigger number on the Y axis shows traditional costing while smaller ones indicate the ABC system. (1:ABC, 2:Traditional Costing)

Source: Authors, 2023

Graph 1: Prediction Lines – Adaptation of Costing and Factors

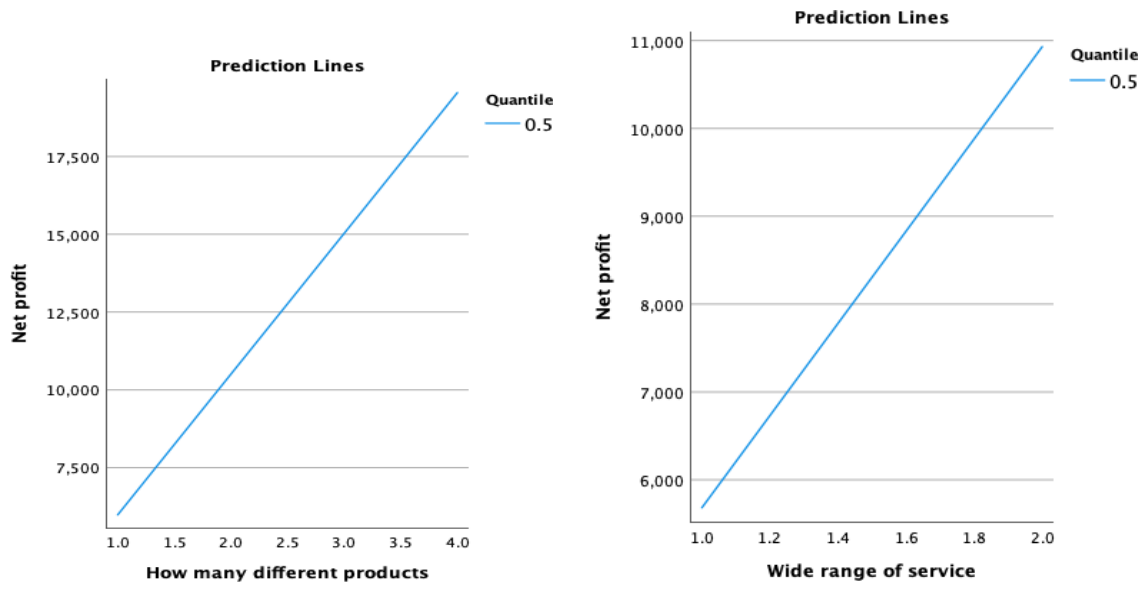
Graph 1 illustrates that as the number of products or services offered by an organization decreases, the likelihood of adopting ABC accounting as the costing method decreases as well. The data collected indicates that organizations with a smaller range of offerings are more inclined to use traditional costing methods. It shows that as the range of products or services offered by an organization decreases, the likelihood of using ABC system as the costing method decreases as well. Hence, organizations that offer a limited range of services are more inclined to choose traditional costing, potentially attributed to their smaller size and correspondingly lower product sales volume. Also, it can be said that there is a correlation between a higher direct costing total and the preference for traditional costing as the accounting method, based on the data collected through the questionnaire.

Table 2: The Factors That Have an Impact on Net Profit

Model Quality (q=0.5) ^{a,b,c}					
Pseudo R squared			0.220		
Mean Absolute Error (MAE)			1567.1879		
a. Dependent Variable: Net Profit b. Model: (Intercept), Amount of Departments, Wide range of services, Number of different products, Direct Cost, Adaptation of costing c. Method: Simple Algorithm					
Parameter Estimates (q=0.5) ^{a,b}					
Parameter	Coefficient	Std. Error	t	Df	Sig.
(Intercept)	-2648.649	4196.2616	-0.631	35	0.532
Amount of departments	-370.270	810.6756	-0.457	35	0.651
Wide range of products	5251.351	1131.1330	4.643	35	<0.001
Number of different products	4527.027	843.9825	5.364	35	<0.001
Direct cost	-0.135	0.1275	-1.060	35	0.296
Adaptation of costing	-1464.865	1011.7179	-1.448	35	0.157
a. Dependent Variable: Net Profit b. Model: (Intercept), Amount of Departments, Wide range of services, Number of different products, Direct Cost, Adaptation of costing					

Source: Authors, 2023

Table 2 did not show a clear relationship between NET profit and the adoption of cost as the dependent variable. However, other variables exhibited significant correlations with NET profit, as indicated by a correlation significance level of less than 0.01. Consequently, these factors were further investigated and presented in the following graphs.

Source: Authors, 2023

Graph 2: Prediction Lines – Net Profit and Factors

The relationship between NET profit and the volume of goods or services sold by a SME is clearly demonstrated in Graph 2. As demonstrated in the figure, an increase in the number of different offerings corresponds to an increase in NET profit. This implies that diversifying the range of products or services can potentially lead to higher profitability and a more successful business strategy. The data collected underscores the significance of offering a broader range of services or the ability to provide a variety of offerings in driving NET profit. It indicates that SMEs with a diverse array of services available to consumers tend to achieve higher NET profits.

4. Discussion

The research questions were discussed in this section based on the findings.

RQ 1: What are the benefits and limitations of ABC accounting and traditional costing?

Research Objective One: “To identify and compare the benefits and limitations of the

different costing systems.”

The findings reveal the clear benefits and drawbacks associated with ABC system, and one of its key advantages is its capacity to deliver dependable and practical cost outcomes (Shanmugam, 2022, 43-54) and its high level of accuracy in cost management (Messaoud and Mourad, 2021, 73-96). This supports the argument that ABC costing is widely adopted due to its advantageous data. This alignment between theory and practice is evident in the results shown in Figure 3, where 67% of respondents using ABC accounting cited reliable data as the reason for selecting the method, affirming its reliability in the cost calculation.

Conversely, the presence of inaccurate data is a notable disadvantage of traditional costing, as indicated by both existing literature and primary research findings. Traditional costing heavily relies on cost estimation (Mishra and Vaysman, 2001, 619-641), which has resulted in instances where industrial projects and overseas sourcing suppliers have faced financial insolvency due to distorted cost calculations, highlighting the issue of inaccurate data associated with this method. Figure 4 reinforces this perspective, with 69% of respondents identifying inaccurate data as the most crucial reason for rejecting traditional costing.

However, traditional costing does offer several benefits to users, such as simple volume-based cost allocation (Zimmerman, 2009; Ratnatunga et. al., 2012), which facilitates its easy understanding of outcomes. This aligns with Figure 3, where 16% of respondents mentioned simple cost allocation as a reason for using traditional costing. Additionally, as depicted in Figure 4, 25% of participants recognized simplicity as the most notable benefit, further emphasizing the appeal of its straightforward approach. The 9% of participants valuing easy figure generation also supports the clear understanding associated with traditional costing, potentially contributing to its higher adoption rate among SMEs. Furthermore, the cost-effectiveness of traditional costing, mentioned by 59% of participants, aligns with practical considerations of organizations seeking cost savings.

Another disadvantage of traditional costing is its failure to allocate overheads based on direct labor costs (Anderson, 2006; Chiang, 2013), resulting in the exclusion of indirect costs. This contributes to the problem of inaccurate data, reinforcing the results displayed

in Figure 4, with 25% of respondents noting the "no consideration for indirect expenses" as a disadvantage. This further reinforces the idea that the presence of unreliable data can discourage SMEs from adopting traditional costing and instead motivate them to embrace ABC system.

In contrast, ABC accounting utilizes a more intricate costing methodology, which enhances accuracy but can result in increased labor consumption and overall costs (Ahmadzadeh et al., 2011, 61-70). This observation aligns with the findings in Figure 4, where 56% of participants identified the expensive implementation as a significant disadvantage. This indicates the substantial cost associated with establishing the ABC accounting system, which may help explain the low adoption rate of ABC accounting in SMEs.

Moreover, the expenses related to training and software add to the overall costs of implementing such a system (Ozyurek and Yilmaz, 2016, 389-397), further supporting the perspective of the 56% of respondents who viewed high costs as a disadvantage. This viewpoint is reinforced by Figure 4, where 22% of participants identified the requirement for training as a drawback, highlighting the significant impact employee training can have on the effectiveness of the method, given the time required to attain a desired level of understanding. These correlations between ABC accounting in literature and real-world perspectives highlight the alignment between researchers' findings and SMEs' decision-making processes when selecting an appropriate costing system for their organization.

RQ 2: What factors contribute to the varying adoption rates of ABC and traditional costing systems within SMEs?

Research Objective Two: *"To evaluate why adoption rates of each costing system differ within SMEs."*

Findings from both secondary literature and primary sources indicate a noticeable connection between the adoption rate of costing systems in SMEs. Secondary research reveals a low adoption rate of ABC system, with a study conducted in Mexico indicating that only 7.22% of SMEs had implemented this advanced method (Rios-Manriquez et al., 2014, 220-232). This is further supported by Figure 2, which demonstrates that only 22% of organizations in the UK utilize ABC accounting as their chosen method, indicating a preference for traditional costing.

Various reasons have been identified in research to explain the slow adoption of ABC accounting in SMEs, with a prominent factor being a lack of knowledge about the system. Although organizations assert having prior knowledge of accounting and costs, a significant proportion of SMEs using traditional costing, specifically 66%, were found to have no knowledge of ABC accounting (Rios-Manriquez et al., 2014, 220-232). This lack of awareness contributes to the prevalent utilization of traditional costing. This finding aligns with Figure 2, where only 56% of participants exhibited awareness of ABC accounting, in contrast to 100% who were aware of traditional costing. As a result, organizations may opt for traditional accounting simply because they perceive it as the sole available method, thus rendering the benefits of ABC accounting inaccessible to them.

Graph 1 illustrates that SMEs with a smaller number of products and a restricted range of services tend to adopt traditional costing. The presence of a limited range of products, as indicated by 56% of respondents in Figure 2, implies a preference for a simplified costing approach. This aligns with research that highlights the resource limitations of SMEs compared to larger firms, which prompts organizations to stick with their current approach (Machado, 2012, 167-186). Therefore, due to the smaller size of SMEs and their limited resources, the adoption rate of complex costing systems tends to be low since there may be less need for such systems due to smaller inventories or fewer complex decisions to be made.

RQ 3: What are the factors that significantly impact the profitability of SMEs?

Research Objective Three: *“To analyze factors affecting profitability within an SME.”*

Researchers have gathered evidence indicating that the utilization of more sophisticated costing systems, such as ABC accounting, has a favorable influence on profitability within a firm. This finding underscores the potential of ABC accounting to foster success. ABC accounting allows for strategic decision-making by identifying and measuring improvements in pricing and outsourcing, enabling executives to make informed choices that can lead to better revenue generation (Zimmerman, 2009; Geiszler et. al., 2017). This observation is consistent with the findings presented in Figures 3 and 4, where 11% of respondents indicated that the implementation of ABC accounting aids in the production

process, leading to improved profitability. Consequently, these findings offer additional support for the correlation between existing literature and the primary data collected.

On the other hand, secondary research suggests that traditional costing can hinder profitability, as it relies on estimating the profitability of products or services (Mishra and Vaysman, 2001, 619-641), which undermines the reliability of the results. However, the adverse effects of estimation on businesses and its impact on SMEs' profitability cannot be definitively measured. In contrast, the primary research findings present a more conclusive understanding of the relationship between NET profit and various organizational factors. Graph 2 demonstrates that the number of different products and the range of services offered have a notable impact, suggesting that while the choice of costing system may influence profitability, other factors also play a crucial role in determining the success of an organization. Ultimately, SMEs that offer a wider range of products and services tend to have higher NET profits. However, as mentioned earlier, SMEs with a wider range of products are more likely to use a more complex costing system like ABC system, suggesting a relationship between ABC accounting and profitability. Nonetheless, it is evident that costing systems are not the sole determinant of NET profit within an organization, and other factors should also be considered.

RQ 4: How do different costing systems impact inform managerial decisions in small and medium-sized enterprises (SMEs)?

Research Objective Four: “To evaluate how costing systems can affect informed managerial decisions in SMEs.”

The primary research findings strongly align with the existing literature, particularly concerning the impact of costing systems on managerial decisions and organizational competence. Machado (2012, 167-186) argues that ABC accounting has gained popularity due to its ability to provide informative insights for managers. This assertion is corroborated by Figure 5, where 100% of ABC accounting users indicated that the system supports informed decision-making, highlighting it as a significant advantage. Additionally, ABC system is renowned for its high accuracy in cost management (Messaoud and Mourad, 2021, 73-96), which contributes to positive managerial decision-making (Garrison, 2015, 78). This is further supported by Figure 4, where 22% of participants identified the assistance of future planning as a key benefit of the method.

Future planning relies on well-informed managerial decisions, and this finding underscores the value organizations place on the information provided by the costing system.

In contrast, traditional costing is criticized for its inability to accurately reflect working environments (Anderson et al., 2006, 481-506), which hampers management competency by providing insufficient information to aid decision-making. This is evident in Figure 5, where a mere 19% of respondents indicated that traditional costing assists in facilitating informed decision-making. This starkly highlights the significant disparity between the two systems in terms of their ability to provide detailed information to managers, ultimately suggesting that ABC accounting is more likely to offer superior information that promotes growth.

Conclusion

The study concludes by evaluating the effectiveness of different costing systems in promoting sustainable financial growth in SMEs. It presents a strong argument highlighting the disparities between activity-based costing and traditional costing, as well as the attitudes towards each system. Activity-based costing is praised for its complex approach that provides detailed information to managers, thereby enhancing their competency. In contrast, traditional costing is criticized for generating inaccurate data and distorting prices, resulting in inadequate information for managers and hindering SMEs' capabilities.

The study emphasizes the undeniable relationship between managerial competency and organizational success, underscoring the importance of informed decision-making. Considering that SMEs face similar managerial challenges as larger enterprises and that innovative managerial accounting systems benefit SMEs as much as larger organizations, it is evident that the more complex approach of activity-based costing is most advantageous for promoting sustainable growth. This is further supported by the ability of activity-based costing to eliminate cost distortion, contributing to long-term development. Accurate cost valuation reinforces better decision-making, ultimately fostering sustainable growth.

In contrast, traditional costing, with its simplistic volume-based cost allocation, inadequately reflects working environments, hindering management competency. This misinformation can lead to poor decision-making, particularly in pricing strategies, resulting in undetermined profits. As a result, traditional costing has a detrimental effect on sustainable financial growth due to its unreliable data and inability to accurately forecast future organizational growth or losses.

Nevertheless, although activity-based costing is recognized as the preferred costing method for SMEs to attain sustainable financial growth, primary data reveals that several other factors play a critical role in enhancing net profit within an organization. A clear relationship emerges, indicating that a greater range of products and services leads to higher overall net profit. Therefore, expanding the range of offerings and providing a wide variety to consumers becomes an additional factor in supporting financial growth. Research also reveals that organizations with a wider range of services tend to prefer activity-based costing, further substantiating the link between financial growth and the choice of costing system. Moreover, activity-based costing encourages long-term thinking, aligning with the sustainable aspect of continuous business growth beyond short-term considerations.

The implementation of costing systems, especially for ABC, can pose several challenges for SMEs. Implementing a new costing system requires financial investment and allocation of resources, which can be a challenge for SMEs with limited budgets and manpower. The initial costs associated with training, software, and system setup can be significant, making it difficult for SMEs to justify the adoption of ABC. In addition to this, many SMEs may lack the necessary knowledge and expertise to implement and maintain a complex costing system like ABC. This can result in resistance to change and a reluctance to invest in training and development. SMEs may also struggle to find employees with the required skills and experience to effectively implement and manage the system. Furthermore, implementing a new costing system requires changes to existing processes and workflows. This can lead to resistance from employees who may be comfortable with the traditional costing system and resistant to change. Overcoming this resistance and ensuring buy-in from employees can be a significant challenge.

ABC relies on accurate and detailed data to allocate costs to various activities and products/services. SMEs may struggle with data collection and accuracy, especially if they have limited accounting and information systems in place. Without reliable data, the implementation of ABC can be challenging and may result in inaccurate cost allocations. Also, implementing ABC can be a time-consuming process, requiring extensive data collection, analysis, and system setup. SMEs may find it difficult to allocate the necessary time and resources to complete the implementation process while also managing day-to-day operations.

Despite these challenges, it is important for SMEs to consider the long-term benefits of implementing a more advanced costing system like ABC. While the initial implementation may be costly and time-consuming, ABC can provide valuable insights and support informed decision-making, ultimately contributing to sustainable financial growth.

References

- Ahmad, Kamilah. "The implementation of management accounting practices and their relationship with performance in small and medium enterprises". *International Review of Management and Marketing* 7/1 (2017), 342-353.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/irmm/issue/32094/355444>
- Ahmadzadeh, Taha et al. "Exploration of factors influencing on choice the activity-based costing system in Iranian organizations". *International journal of business administration* 2/1 (2011), 61-70.
<https://ideas.repec.org/a/jfr/ijba11/v2y2011i1p61-70.html>
- Al-Omiri, Mohammed - Colin Drury. "A survey of factors influencing the choice of product costing systems in UK organizations". *Management Accounting Research* 18/4 (2007), 399-424.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1044500507000121?via%3Dihub>
- Almeida, Ana J. - Jorge, Cunha. "The implementation of an Activity-Based Costing (ABC) system in a manufacturing company". *Procedia Manufacturing* 13 (2017), 932-939.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351978917307990?via%3Dihub>
- Anderson, Shannon W. "Managing costs and cost structure throughout the value chain: research on strategic cost management". *Handbooks of Management Accounting Research* 2 (2006), 481-506.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1751324306020013>
- Baykasoğlu, Adil - Vahit Kaplanoğlu. "Application of activity-based costing to a land transportation company: A case study". *International Journal of Production Economics* 116/2 (2008), 308-324.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925527308002934?via%3Dihub>
- Chan, Siu Y. - Dominica Suk-Yee Lee. "An empirical investigation of symptoms of obsolete costing systems and overhead cost structure". *Managerial Auditing*

- Journal* 18/2 (2003), 81-89.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/02686900310455065/full/html>
- Chiang, Bea. "Indirect labor costs and implications for overhead allocation". *Accounting & Taxation* 5/1 (2013), 85-96.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2210507
- Cohen, Sandra - Efrosini Kaimenaki. "Cost Accounting Systems Structure and Information Quality Properties: An Empirical Analysis". *Journal Of Applied Accounting Research* 12/1 (2011), 5-25.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09675421111130586/full/html>
- Damette, Olivier - Philippe Delacote. "On the economic factors of deforestation: what can we learn from quantile analysis?". *Economic Modelling* 29/6 (2012), 2427-2434.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999312001885?via%3Dihub>
- Duh, Rong-Ruey et al. "The design and implementation of activity-based costing: A case study of a Taiwanese textile company". *International Journal of Accounting & Information Management* 17/1 (2009), 27-52.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/18347640910967726/full/html>
- European Commission. *User Guide to the SME Definition*. (2015).
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/conferences/state-aid/sme/smedefnitionguide_en.pdf
- Federation of Small Business. *UK Small Business Statistics: Business Population Estimates for the UK and Regions in 2022*. (2022). <https://www.fsb.org.uk/uk-small-business-statistics.html>
- Garrison, Ray H. et al. "Managerial Accounting, Fifteenth Edition". (2015).

- Geiszler, Matthew et al. "Variable Activity-Based Costing and Decision Making". *Journal of Corporate Accounting & Finance* 28/5 (2017), 45-52. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jcaf.22277>
- Huang, Qianyun Ivy. "Skylar, Inc.: traditional cost system vs. activity-based cost system CA managerial accounting case study". *Applied Finance and Accounting* 4/2 (2018), 55-66. https://econpapers.repec.org/article/rfaafajnl/v_3a4_3ay_3a2018_3ai_3a2_3ap_3a55-66.htm
- Kumar, Nitin - D. G. Mahto. "Current Trends of Application of Activity Based Costing (ABC): A Review". *Global Journal of Management and Business Research Accounting and Auditing* 13/3 (2013), 8-17. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2764035
- Lohr, Matthias. "Specificities of Managerial Accounting at Smes: Case Studies From The German Industrial Sector". *Journal of Small Business & Entrepreneurship* 25/1 (2012), 35-55. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08276331.2012.10593558>
- Loomis, David K. - Shona Paterson. "A comparison of data collection methods: Mail versus online surveys". *Journal of Leisure Research* 49/2 (2018), 133-149. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00222216.2018.1494418>
- Machado, Maria João Cardoso Vieira M "Activity Based Costing Knowledge: Empirical study on small and medium size enterprises". *Revista Contemporânea de Contabilidade* 18 (2012), 167-186. <https://repositorio.iscte-iul.pt/handle/10071/13148>
- Major, Maria - Zahirul Hoque. "Activity-based costing: concepts, processes and issues". *Handbook of Cost and Management Accounting*. Spiramus,- London (2005), 83-104.
- Messaoud, Babaaddoun - Ait-Mohammed Mourad. "The comparison between Activity Based Costing and Traditional Costing that practiced in Algerian Manufacturing Corporation". *International Journal of Economic Performance(IJEP)* 4/3 (2021), 73-96. <https://hal.science/hal-03507071/>

- Nassar, Mahmoud et al. "An Empirical Study of Activity-Based Costing (ABC) Systems Within the Jordanian Industrial Sector: Critical Success Factors and Barriers to ABC Implementation". *Accounting in Emerging Economies*. Vol. 9. Emerald Group Publishing Limited, (2009). 229-263. [https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/S1479-3563\(2009\)0000009011/full/html](https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/S1479-3563(2009)0000009011/full/html)
- Mishra, Birendra - Igor Vaysman. "Cost-System Choice and Incentives—Traditional vs. Activity-Based Costing". *Journal of Accounting Research* 39/3 (2001), 619-641. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-679X.00031>
- Ozyurek, Hamide - Metin Yılmaz. "Application of costing system in the small and medium sized enterprises (SME) in Turkey". *International Journal of economics and management Engineering* 9/1 (2015), 389-397.
- Paksoy, Ömer Burak - Baki Yılmaz. "Implementation of Activity-Based Costing Method In Accommodation Companies: A Case Study In A 5-Star Hotel". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/3 (2021), 2090-2113. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ksusbd/issue/67443/926678>
- Paul, Douglas D. "Standard Costing and ABC: A Coexistence". *Strategic Finance* 101/11 (2020), 32-39.
- Pike, Richard H. et al. "Activity-based costing user satisfaction and type of system: A research note". *The British Accounting Review* 43/1 (2011), 65-72. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0890838910001198?via%3Dihub>
- Quesado, Patricia - Rui Silva. "Activity-based costing (ABC) and its implication for open innovation". *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity* 7/1 (2021), 41. <https://www.mdpi.com/2199-8531/7/1/41>
- Rasiah, Devinaga. "Why Activity Based Costing (ABC) is still tagging behind the traditional costing in Malaysia?". *Journal of Applied Finance & Banking* 1/1 (2011), 83-106. <https://www.econstor.eu/handle/10419/49032>
- Ratnatunga, Janek et al. "Cost management in Sri Lanka: a case study on volume, activity and time as cost drivers". *The International Journal of Accounting* 47/3 (2012),

281-301.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0020706312000611>

Raucci, Domenico - Dominique Lepore. "A simplified activity-based costing approach for SMEs: the case study of an Italian small road company". (2020), 198-214.

<https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/56330>

Rios-Manríquez, Martha, et al. "Is The Activity Based Costing System A Viable Instrument For Small And Medium Enterprises? The case of Mexico". *Estudios Gerenciales* 30/132 (2014), 220-232.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S012359231400093X>

Shanmugam, Jaya Kumar. "A Critical Review on Activity-Based Costing Technique: Analysis of Abundant Countries". *Journal of Entrepreneurship and Business* 10/2 (2022), 43-54. <http://journal.umk.edu.my/index.php/jeb/article/view/923>

Shil, Nikhil Chandra - Alok Kumar Pramanik. "Application of activity based costing in manufacturing companies in Bangladesh: A survey based study". *The USV Annals of Economics and Public Administration* 12/1 (15) (2013), 170-182.

<http://annals.fcaa.usv.ro/index.php/annals/article/viewArticle/469>

Sipes, Jessica BA et al. "Voice-only Skype for use in researching sensitive topics: A research note". *Qualitative Research in Psychology* (2019).

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14780887.2019.1577518>

Stapleton, Drew, et al. "Activity-based costing for logistics and marketing". *Business Process Management Journal* 10/5 (2004), 584-597.

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/14637150410559243/full/html>

Sturges, Judith E. - Kathleen J. Hanrahan. "Comparing telephone and face-to-face qualitative interviewing: a research note". *Qualitative research* 4/1 (2004), 107-118.

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468794104041110>

Tofallis, Chris. "Least squares percentage regression". *Journal of Modern Applied Statistical Methods* (2009).

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1406472

Van Triest, Sander - Mohamed Fathy Elshahat. "The use of costing information in Egypt: a research note". *Journal of Accounting & Organizational Change* 3/3 (2007), 329-343.

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/18325910710820328/full/html>

Zimmerman, Jerold L. *Accounting for decision making and control*. McGraw-Hill, 2011.

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNİN BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNE ETKİSİ BAĞLAMINDA BALIKESİR TEKNOKENTİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation Of Balikesir Technocity in The Context Of The Impact Of Technology Development Zones On Regional Development

<https://doi.org/10.54429/sevad.1440589>

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Kübra CANBAZ AKÇA

Doktorant,
Bursa Uludağ Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı,
kubrac12345@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1903-7941
Bursa / Türkiye

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Atıf / Citation

Canbaz Akça, Kübra. "Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi Bağlamında Balıkesir Teknokentinin Değerlendirilmesi". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2024), 135-158.

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 06.04.2024

Kabul Tarihi: 27.06.2024

Yayın Tarihi: 30.06.2024

Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi Bağlamında Balıkesir Teknokentinin Değerlendirilmesi

Öz

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB), bünyelerinde gösterdikleri faaliyetlerle bölgelerinin ekonomik ve sosyal gelişimini desteklerken ülke genelinde kamu yönetimi alanının güçlendirilmesinde önemli katkılar sunmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada, TGB'lerin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi Balıkesir Teknokent özelinde incelenmektedir. Doküman Analizi ve Kasıtlı (Yargısal) Örnekleme Yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) referansında "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum" ve "Rekabetçi Üretim ve Verimlilik" olmak üzere iki analiz kriteri belirlenerek değerlendirme bu kriterler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Rekabetçi Üretim ve Verimlilik başlığı altında Balıkesir Teknokentinin sanayileşme, Ar-Ge ve yenilik, iş ve yatırım ortamı ile kritik teknolojiler arasında olan savunma sanayi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Nitelikli İnsan Güçlü Toplum başlığı altında ise eğitim, sağlık ve istihdam alanlarına etkisi değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen araştırma kapsamında Balıkesir Teknokent'inin teknoloji ve inovasyon alanında bölgenin gelişiminde öncü bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Teknokent, Bölgesel Kalkınma, Balıkesir Teknokent, İnovasyon

Abstract

While Technology Development Zones (TDZ) support the economic and social development of their regions with the activities they carry out, they make significant contributions to strengthening the field of public administration throughout the country. In this context, the study examines the impact of TDZs on regional development in the context of Balıkesir Technocity. In the study where Document Analysis and Deliberate (Judicial) Sampling Methods were used, two analysis criteria were determined, namely "Qualified People, Strong Society" and "Competitive Production and Efficiency", in reference to the Eleventh Development Plan (2019-2023), and the evaluation was carried out within the framework of these criteria. Under the heading of Competitive Production and Efficiency, the impact of Balıkesir Technocity on industrialization, R&D and innovation, business and investment environment and the defense industry, which is among critical technologies, was examined. Under the title of Qualified People, Strong Society, its impact on the fields of education, health and employment was evaluated. Within the scope of the research conducted, it was determined that Balıkesir Technocity has a leading role in the development of the region in the field of technology and innovation.

Keywords: Technology Development Zones, Technopolis, Regional Development, Balıkesir Technopolis, Innovation

JEL Codes: M40, M41, M49

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojileri günümüzde baş döndürücü bir hızla artmakta ve gelişim göstermektedir. Her geçen gün önemi artan teknolojik yenilikler ise günümüzün rekabet kriteri olma konusunda liderliğini korumaktadır. ABD’de ortaya çıktığı ilk andan bugüne kadar hızlı bir yayılma gösteren inovasyon, kümelenme ve dolayısıyla bu iki kavramı kendinde birleştiren Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, tüm dünyayı etkisi altına almış durumdadır. ABD’de ortaya çıkan Silikon Vadisi ve bünyesinde gerçekleştirilen başarılı çalışmalar sonucu tüm Avrupa ülkeleri teknolojik yenilikleri yakalama yarışına girmişlerdir. Ülkemizde ise bu süreç 2002 yılında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında başlatılmıştır. Dünyaya nazaran ülkemizde yeni bir oluşum sergileyen teknokentlerin ülkemiz genelinde sayısı 101’e ulaşmış durumdadır.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri bünyelerinde gerçekleştirdikleri inovasyon çalışmalarıyla ulusal ve bölgesel birçok avantaj barındırmaktadır. Katma değeri yüksek ürün üretimleriyle ekonomiye, coğrafi toplanmayla istihdama, mekânsal planlamaya, sanayileşmeye ve teknoloji odaklı yeniliklerle insan yaşamına dokunan her alana doğrudan katkı sağlamaktadır. Kuruldukları bölgelerde rekabet potansiyelini artırması sebebiyle bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasında ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında son derece önemli oluşumlar olarak dikkat çekmektedirler. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri’nin bu etkilerinden yola çıkarak, bu çalışmada, teknokentlerin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi incelenmiştir. İnceme sonucunda ulaşılan sonuçlar Balıkesir Teknokent özelinde değerlendirilmiştir.

1. Yöntem ve Sınırlılıklar

Çalışmanın amacı genelde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri’nin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisini ortaya koymak, özelde Balıkesir’de bulunan Teknoloji Geliştirme Bölgesinin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Bu kapsamda ele alınan çalışmada ilk olarak Teknoloji Geliştirme Bölgeleri’nin kavramsal çerçevesine ve gelişimine ışık tutulmuştur. Teknokentlerin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi dikkate alınarak Balıkesir teknokentinin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Çalışmada 2015 yılında kurulan ve 2019 yılında faaliyete başlayan Balıkesir teknokentinin bölgesel kalkınmada ne kadar etkili olduğu değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili yapılan literatür taramalarında inovasyonun ve teknokentlerin bölgesel kalkınma

üzerindeki etkisinin değerlendirilmesinde (Işık ve Kılınç, 2011), (Yülek, 2020), (Yılmaz ve İncekaş, 2018); teknokentlerin kavramsal çerçevesi ve gelişim sürecinde (Babacan, 1995), (Babacan, 2014), (Sarıhan, 1998) ve konu ile ilgili yapılan diğer akademik çalışmalar incelenmiştir. Balıkesir Teknokenti değerlendirmesinde teknokent bünyesinden edinilen bilgiler, bakanlıklar ve resmî web siteleri, ilgili akademik makaleler, raporlar, güncel haberler ve TÜİK'ten alınan veriler doğrultusunda analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada yazılı belgelerin sistematik analizini yapan Doküman Analizi Yöntemi ve belirli bir bölgeyi veya mekânı kendine araştırma alanı edinen Kasıtlı (Yargısal) Örnekleme Yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bölgesel kalkınma konusu kapsamında incelemeye alınan Balıkesir Teknokentinin 2019 yılında faaliyete başlaması ve yeni bir oluşum sergilemesi sebebiyle bazı verilerin elde edilmesinde kaynak sınırlılığı yaşanmıştır.

2. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kavramsal Çerçeve

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri 4691 sayılı kanuna göre; yüksek teknoloji kullanan veya yeni teknolojilere yönelik çalışmalar yapacak olan firmaların belli bir üniversite, yüksek teknoloji enstitüsü veya Ar-Ge merkezinde, bu kurumların imkân ve olanaklarını kullanarak ürettikleri teknolojik bir buluşu, ticari bir ürün, yöntem veya hizmet haline getirerek bölgenin kalkınmasında katkıda bulunması amacıyla oluşturulmuş yapılardır (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, 2001). Teknoloji yoğun sanayi sektörlerinin buldukları bölgelerde güçlenmesi, yeni gelişme gösteren bölgelerin sanayi gelişiminin desteklenmesi, yenilikçi ve inovasyon odaklı çalışmaların gerçekleştirilmesi ve hem ulusal hem uluslararası alanda rekabet potansiyelinin artırılması ana hedefleri arasında yer almaktadır (Harmancı ve Önen, 1999, 4).

Kuruldukları ülkenin teknoloji politikası, sosyal ve kültürel dokusu, endüstrisi, coğrafi yapısı ve teknolojik gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösteren Teknoloji Geliştirme Bölgeleri farklı karakterlere sahiptir. Bu farklılıklar dünya genelinde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin birden fazla isimle anılmasını sağlamıştır. Bilim Parkı, Araştırma Parkı, Teknoloji Şehri, Teknoloji Parkı, Teknokent, Teknopol gibi isimler literatürde kullanılan isimlerden birkaçıdır (Babacan, 2014, 180). Ülkemizde 4691 sayılı kanunda Teknoloji Geliştirme Bölgesi adı geçmekle birlikte yaygın olarak "Teknopark"

ismi kullanılmaktadır.

Dünyada ilk Teknoloji Geliştirme Bölgesi 1950 yılında Stanford Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. ABD’de Silikon Vadisi adıyla bilinen teknopark dünyanın ilk ve en bilinen Teknoloji Geliştirme Bölgesi’dir (Başalp ve Yazlık, 2014, 1) Doğal ve kendiliğinden bir oluşumla oluşan bu teknoparkın referansı ile dünya genelinde birçok teknopark ilerleyen süreçlerde oluşmaya başlamıştır. Sonraki süreçlerde oluşan tüm Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kuruldukları ülkelerin hatta bölgelerin karakteristik yapısıyla farklı özellikler barındırmaya ve ayrışmaya başlamıştır.

19. yüzyılda elektriğin sanayide kullanılması, 1950 yılında Silikon Vadisi’nin oluşturulması ve bünyesinde gerçekleştirilen faaliyetler sonucu 1990’larda internet kullanımının artması sonrasında dünyada teknolojik yenilikleri yakalama yarışı hâkim olmuştur (Güler ve Canbaz Akça, 2022, 4-5). Bu kapsamda gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler rekabet potansiyellerinin sürdürülebilir kılınması için teknolojik dönüşüm temelinde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri oluşturmaya başlamışlardır. 1980’lerde dünyada, 1990’lı yıllarda ülkemizde başlatılan teknoloji hareketi sonrasında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri’nin oluşturulması ve geliştirilmesi adına adımlar atılmaya başlamıştır.

Ülkemizde inovasyon üretimi konusunda ilk adım Devlet Planlama Teşkilatının Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1984-1989) bu konuyu gündeme almasıyla atılmıştır. Daha sonraki kalkınma planlarında teknokent kurulması ve geliştirilmesi adına yeni gelişmeler gündeme alınmıştır. 1990 yılında “Türkiye’de Teknopark Kurulması İçin Program” başlıklı proje Birleşmiş Milletler Kalkınma İçin Bilim ve Teknoloji Fonu (UNFSTD) ve Türkiye arasında imzalanmış (Babacan, 1995, 83); İTÜ, ODTÜ, Ege Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve TÜBİTAK-MAM Araştırma Merkezinde 5 adet teknokent kurulması kararlaştırılmıştır (Sarıhan, 1998, 152-153). 2002 yılında “Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu” çıkarıldıktan sonra ülke çapında birçok üniversite hızlı bir biçimde teknokent kurulumuna başlamıştır (Keleş, 2007, 110). 2023 yılına kadar geçen sürede 89 adet aktif olarak faaliyet gösteren, 12 adet alt yapı çalışmaları devam eden toplam 101 teknokent ülkemize kazandırılmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023).

3. Teknokentlerin Bölgesel Kalkınma Üzerinde Etkisi

Kalkınma kavramı uygarlaşma, modernleşme olarak adlandırılan bir kavramdır. Hem ekonomik hem sosyal anlamda nicel ve nitel değişimleri içinde barındırmaktadır (Keskin, 2011, 133). Ekonomik bağlamda üretim yapılarındaki artış ve modernizasyonu ifade ederken, sosyal bağlamda bölgenin yaşam standartları üzerinde pozitif etkiler barındırır.

Bölgesel kalkınma bir bölgenin çok yönlü olarak gelişmişlik düzeyini ortaya koyan göstergeleri ifade eder. Bu kapsamda ekonomik açıdan bölgenin GSYİH'si, istihdamı ve ihracat payları bölgesel kalkınmanın önemli göstergeleri arasında bulunmaktadır. Bunların yanı sıra sosyal gelişmişlik düzeylerini ifade eden hayat beklentileri, okuryazar oranları, sağlık ve eğitim verileri ve ortalama yaşam süreleri yine bölgesel kalkınmanın ilgilendiği konular arasında bulunmaktadır (Yılmaz ve İncekaş, 2018, 159).

Bir bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını iyileştiren, kaynakların etkin ve verimli şekilde dağıtılmasını sağlayan, bölgenin dengeli ve eşit şekilde büyümesini hedefleyen bölgesel kalkınma günümüzde yeni teknolojilere ihtiyaç duymaktadır. Değişen ve gelişen dünya düzeni içerisinde teknolojinin her alana entegre olması, bölgesel kalkınma alanında da aktif olarak kullanılmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bir bölgenin refah düzeyinin artırılmasında, eşitliğin sağlanmasında ve rekabet potansiyelinin geliştirilmesinde yeni nesil teknolojilerin önemi büyüktür. Farklılaştırılmış mal ve hizmetlerin üretildiği, katma değeri yüksek ürünlerin piyasaya sokulduğu bir bölgede bölgesel kalkınma hızlanmaktadır (Işık ve Kılınc, 2011, 24).

Teknoloji hem ekonomik hem mekânsal hem sosyal bağlamda gelişmeyi hızlandırmaktadır. Lakin tek başına bölgesel kalkınmanın sağlanması için yeterli olmamaktadır. İleri teknoloji üretimi hedefiyle oluşturulan mekanlar ve bu mekanların faaliyetlerine katkı sağlayan paydaşlarla bölgesel kalkınmada teknoloji faktörü kullanılmaktadır. Bu noktada ileri teknoloji üretimi hedefiyle oluşturulan mekanlar olarak Teknoloji Geliştirme Bölgeleri dikkat çekmektedir. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve bu alanlarda gerçekleştirilen inovatif faaliyetler günümüzde bölgesel kalkınma için hayati öneme sahiptir (Canbaz Akça, 2022, 106). Bu iki alanın birbirine duyduğu ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Günümüz dünyasında teknolojinin ulaştığı nokta düşünüldüğünde rekabet yalnızca inovasyon gerçekleştirmekle mümkün olmaktadır. Bölgesel kalkınmanın önemli bir alanını oluşturan Teknoloji Geliştirme

Bölgelerinin bölgesel kalkınmayla ilişkisi şu şekilde değerlendirilmektedir (Çağlı, 2007, 75-80; Dökmen, 2009, 155; Yülek, 2020, 138-139).

- Teknoloji Geliştirme Bölgeleri bölgesel kalkınma için hayati öneme sahip olan coğrafi toplanmayı ve mekânsal yakınlığı sağlamaktadır.
- Kalkınmanın temel dayanaklarından olan iş birliği ve bilgi transferine mekân oluşturmaktadır.
- Kamu- özel- sivil eşgüdümü sağlayarak bölgenin her kurumunu bir araya getirmekte ve faaliyetlerin ortak katılımı ile gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.
- Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde üretilen ileri teknoloji, katma değeri yüksek ürünlerin iç ve dış pazarda piyasaya sunulması kalkınmanın ekonomik alanını desteklemektedir.
- Girişimciler, üniversite, devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gibi birden fazla aktörle ortak çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda bölgenin bu kurumlarının aktif olarak faaliyette bulunması hem sosyal hem ekonomik getiriler sağlamaktadır.
- Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde ortak faaliyetlere katılan aktörlerle sağlanan koordinasyon piyasa beklentilerine uygun çalışmaları desteklemektedir. Bu kapsamda hem ülke genelinde hem de bölgede talep odaklı ürün üretimi gerçekleştirilmektedir.
- Bölgede iş imkanları artmakta ve istihdam rakamları pozitif olarak etkilenmektedir.
- Toplumsal öğrenme süreçlerini yukarı çeken Teknoloji Geliştirme Bölgeleri sayesinde bölgenin öğrenme süreçleri hızlanmaktadır.
- Rekabet potansiyeli artmaktadır.
- Üniversitenin bölgesel kalkınmadaki rolü artmaktadır.
- Teknokentler çevrede yaşayan bireylerin gelir düzeylerine olumlu katkılar sağlamaktadır.
- Sanayileşmeyi tetiklemektedir.

4. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında Balıkesir Teknokent'inin bölgesel kalkınmaya etkisi değerlendirilmiştir. Bölgesel kalkınmada bir bölgenin sosyal ve ekonomik yapısının iyileştirilmesi sağlanırken kaynakların etkin dağıtılması ve bölgeler arası eşitliğin sağlanması temel alınmaktadır. Bu kapsamda bölgesel kalkınma olarak adlandırılan faaliyetler kapsamında On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) referansında Kasıtlı (Yargısal) Örnekleme Yöntemiyle belli araştırma alanları seçilmiştir. Bölgesel kalkınmanın temel dinamiğini ekonomi oluşturmaktadır. Her ne kadar bölgesel kalkınma tanımında sosyal ve ekonomik yapı bir arada değerlendirilse de odak nokta ekonomik yapıda bütünleşmektedir. Araştırma alanları bu faktör göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Seçilen araştırma alanları *Rekabetçi Üretim/Verimlilik* ve *Nitelikli İnsan/Güçlü Toplum* olarak sınırlandırılmıştır. Seçilen bu iki kriterle Balıkesir'in bölgesel kalkınmasına büyük oranda ışık tutulacağı düşünülmektedir.

Balıkesir Teknokenti 31 Ağustos 2015 yılında kurulmuştur. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının hibe desteğiyle inşa edilen 11.908 m2 kapalı alana sahip teknokent Ekim 2019'da faaliyete geçmiştir. Şirket ortakları arasında Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Balıkesir Organize Sanayi Bölgesi, Balıkesir Sanayi Odası, Balıkesir Ticaret Odası, Balıkesir Ticaret Borsası, Bandırma Ticaret Borsası, Bandırma Organize Sanayi Bölgesi ve Burhaniye Ticaret Odası olan teknokent, yeni bir oluşum sergileyen teknokentler arasındadır (TGBD, 2023).

Balıkesir Teknokent diğer tüm teknokentlerde olduğu gibi firmalar ve üniversite arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi ve bilginin hızlı yayılması amacıyla oluşturulmuştur. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin bünyelerinde gerçekleştirdikleri faaliyetler hem ulusal hem bölgesel gelişmişlik için çok yönlü olumlu sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda teknokentin bağlı olduğu üniversiteye, bulunduğu kente ve ülkenin geneline önemli katkılar sunması beklenmekte, kalkınmanın önemli bir sac ayağını oluşturduğu düşünülmektedir. Henüz gelişim aşamasında olan yeni bir teknokent olmasının yanı sıra Balıkesir Teknokentinin, kentte, bir çekim merkezi olması muhtemel bir yapılanmaya sahip olduğu düşünülmektedir.

5. Rekabetçi Üretim ve Verimlilik

Ülkenin veya bir bölgenin kalkınmasında en önemli noktalardan biri o bölgede

gerçekleştirilen faaliyetlerin rekabetçi bir potansiyelde olması ve verimlilik temelinde oluşturulmasıdır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde *Rekabetçi Üretim ve Verimlilik* başlığı altında Balıkesir Teknokent'inin sanayileşme, Ar-Ge ve yenilik, iş ve yatırım ortamı ve kritik teknolojiler arasında olan savunma sanayi alanlarına katkısı değerlendirilmiştir. Rekabetçi üretim ve verimlilik başlığı altında değerlendirilen ölçütlerin Balıkesir'in bölgesel kalkınmasına önemli katkılar sunduğu düşünülmektedir.

Balıkesir Teknokent'i 2019 yılında faaliyete başlamış yeni bir teknokenttir. Proje kabulüne başladığı ilk andan günümüze kadar olan süreçte bünyesine 56 firma dahil etmiş, 118 proje kabul etmiştir. Bu projelerin 63 tanesi aktif haldedir. Yine bu sürede 57 adet proje de teknokent bünyesinde tamamlanmış durumdadır (Balıkesir Teknoloji Transfer Ofisi, 2023).

Balıkesir Teknokent'i Ar-Ge ve yenilik odaklı bir teknokent olarak faaliyet sürdürmektedir. Teknokent, firmaların faaliyetlerini kolaylaştıracak birçok imkân bünyesinde barındırmaktadır. Teknokent içerisinde çalışma gerçekleştiren firmaların Balıkesir Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi merkez laboratuvarlarında indirimli tarifeye test-ölçüm hizmetleri almasına imkân tanıyan protokoller barındırması bu tezi doğrulamaktadır. Teknokent içerisinde girişimcilere sağlanan Ar-Ge ve yenilik odaklı çalışmalarda ön kuluçka, kuluçka ve Prototip Laboratuvar programları bulunmaktadır. Ön kuluçka programında girişimci adayların farklı sektörlerle ilişkin proje geliştirmelerinde 1 yıl süreyle teknokent hizmetlerinden ücretsiz yararlanması sağlanmıştır. Bu hizmetler ücretsiz elektrik, internet, faks ve fotokopi hizmetleridir. Bunlara ek olarak şirket kurmayı hedefleyen girişimcilere iş fikirlerini test edebilecekleri ortamların oluşturulmasında yardım ve destek hizmeti teknokent tarafından sağlanmaktadır. Kuluçka merkezleri; Ar-Ge ve yazılım odaklı firmaların kuruluşu teşvik etmek, sürekliliklerini sağlamak, büyümelerini desteklemek ve katma değeri yüksek ürün veya hizmet üretimlerinde yardımcı olmak maksatlı oluşturulmuş merkezlerdir. Bu merkez yeni kurulan firmalara diğer firmalara göre daha fazla avantaj sunmakta ve büyümelerine destek olmaktadır. Prototip Laboratuvarları ise yapım aşamasında olup ilerleyen süreçte girişimcilerin hizmetine sunulacaktır (Teknokent Balıkesir, 2023). Balıkesir genelinde üç adet tarım, iki adet hayvancılık, üç adet enerji ve iki adet makine ve teçhizat, bir adet tekstil, bir adet kimya, bir adet ilaç ve bir adet gıda sektöründe toplam 14 adet Ar-Ge merkezi bulunmaktadır. Ar-ge merkezlerinin

sektörel dağılımlarına bakıldığında Balıkesir kent dokusuna uygun alanlarda merkezler oluşturulduğu görülmektedir. Ar-Ge ve yenilik noktasında umut vaat eden bir kent ve teknokent olmasının yanı sıra henüz bir tasarım merkezinin bulunmaması da dikkat çekmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023). Teknokent bünyesinde geliştirilen/geliştirilecek olan Ar-Ge ve yenilik odaklı ortamın bu bölgeye daha fazla girişimci çekmesi muhtemeldir. Bu durumun ise doğrudan bölgesel kalkınma süreçlerini etkilemesi beklenmektedir.

Balıkesir Teknokent'i iş ve yatırım ortamı hususunda diğer tüm teknokentler gibi girişimcilere birçok avantaj sağlamaktadır. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında teknokentlere sağlanan tüm avantajlar Balıkesir Teknokent için de geçerlidir. Bu noktada proje personelinin faydalandığı gelir vergisi stopajı, SGK primi işveren hissesi, damga vergisi, gümrük vergisi ve harcamaları ve katma değer vergisi proje sürecinde istisnalara tabi tutulmaktadır. Projesi tamamlanan çalışmalarda ise gelir ve kurumlar vergisi istisnası başta olmak üzere KDV'siz satış ve seri üretimde kurumlar vergisi istisnaları bulunmaktadır. Bunlara ek olarak teknoparkta yer alan firmaların yararlanabilecekleri birçok devlet destek programı iş ve yatırım ortamı hususunda girişimcilerin teknokentte sürekliliklerini sağlamalarına temel oluşturmaktadır. Teknokent bünyesinde girişimcilere sağlanan diğer avantajlardan bazıları şu şekildedir (Teknokent Balıkesir, 2023).

- Temel Bilimler bölümü mezun istihdamına 2 yıl maaş desteği,
- Lisansüstü eğitim izni,
- Akademisyenlere ticari faaliyet izni,
- TGB firmalarına girişim sermayesi sağlayan yatırımcılara vergi indirimi,
- Yabancı uyruklu istihdam avantajı.

Teknokentin yatırımcılarına iş süreçlerinin devamlılığı noktasında sağladığı avantajların yanı sıra üniversite ve teknokent bünyesinde firmalar için sağlanan kişisel avantajlar da teknokentin bu alana önem verdiğini göstermektedir. Bu noktada üniversite tarafından girişimcilere kongre merkezinde bedelsiz etkinlik düzenleme, Bilim ve Teknoloji Uygulama Araştırma Merkezi (BÜBTAM) test ve ölçüm hizmetleri, Sürekli Eğitim Merkezi eğitimleri ve BUBYO Uygulama Oteli konaklama imkanları sağlanmaktadır.

BAÜN spor salonu ve yüzme havuzu imkanları da yine bu alanda girişimcilere üniversite tarafından sağlanan ayrıcalıklar arasında bulunmaktadır. Teknokent olanaklarına bakıldığında ise vergi avantajları ve istisnalara ek olarak öğretim üyeleri ve öğrencilere verilen ayrıcalıklar iş ve yatırım ortamının devamlılığı noktasında son derece önemlidir. Bu kapsamda öğretim üyelerine bölgede faaliyete başlamaları durumunda gelirlerinin döner sermaye dışında tutulması, araştırmalarının ticarileşmesi durumunda şirket kurma veya kurulu şirkete ortak olma ayrıcalığı verilmektedir. Öğrencilere ön kuluçka süreçlerinde yer alması durumunda 1 yıl ücretsiz yer temini, elektrik ve internet verilmektedir. Teknokentin üniversite bünyesinde sağladığı bu girişimciliğe destek ortamı 2023 yılına kadar akademisyenler aracılığıyla 12 adet farklı sektörlerde oluşturulan firmalarla etkisini pozitif anlamda göstermiştir (Teknokent Balıkesir, 2023). İş ve yatırım ortamı kapsamında sağlanan tüm bu avantajlar ve ayrıcalıklar düşünüldüğünde teknokentin girişimciliği önemli ölçüde desteklediği ve iş süreçlerinin devamlılığını hedeflediği görülmektedir. Bu durumun bölgesel kalkınmayı etkilemeye başladığı ve ilerleyen süreçte de bu etki oranının büyüyeceği düşünülmektedir.

Bölgesel kalkınmanın önemli bir diğer noktasını sanayileşme oluşturmaktadır. Teknokentlerin kuruldukları bölgelerde sanayileşmeyi tetiklemesi o bölgenin kalkınmasında son derece önemlidir. 1970’li yıllardan itibaren ekonomik dengelerin değişmeye başlaması, gelişmiş ülkeleri sanayileşmeye yönlendirmiştir. Sanayi sektörünü canlandırmak ve üretimi artırmak amacıyla başlatılan Ar-Ge yatırımları bugün teknokentlerin oluşmasını sağlamıştır (Özdemir, 2016). Sanayileşmenin bölgesel kalkınma ve teknokentler üzerinde karşılıklı bir ilişki içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ekonomiyi güçlendirmek amacıyla sanayinin geliştirilmesi Ar-Ge yatırımları artırmakta ve teknokentleri oluşturmaktadır. Oluşan teknokent ise bünyesinde olan Ar-Ge faaliyetleri kapsamında sanayiye yakınına çekmektedir. Var olan bu durum karşılıklı ilişkiyi doğrular niteliktedir. Özdemir (2016)’e göre; sanayileşme istihdam yaratılmasında, arazilerin verimli şekilde değerlendirilmesinde, ihracat ve ithalat hareketlerinin yoğunlaşmasında en etkili mekanizmalar olarak değerlendirilmektedir. Bölgesel kalkınmanın önemli alanlarını destekleyen bu etkiler sanayileşme ve üniversite bünyesinde oluşturulan teknokentleri birbirine bağlamakta ve gelişimlerini hızlandırmaktadır. Bu kapsamda bölgesel kalkınmada sanayi- üniversite iş

birlikleri her iki oluşum için de hayati öneme sahiptir. Sanayi ve üniversitelerin karşılıklı etkileşimi ve bölgesel kalkınmadaki rolü şu kazançlar noktasında bütünleşmektedir.

Tablo 1: Üniversite-Sanayi İş Birliği ve Bölgesel Kalkınmanın Potansiyel Kazançları

Sanayinin Kazançları	Üniversitenin Kazançları	Bölgesel Kalkınmanın Kazançları
<ul style="list-style-type: none">Teknolojik bilgiye kolay erişimSanayideki teknik personelin eğitilmesiYüksek donanımlı işgücüne erişimTeknolojik açıdan geri kalmış noktalarda hızlı ilerlemeÜniversite veteknokent imkanlarından yararlanmaPrestijEkonomik kazanç	<ul style="list-style-type: none">Araştırma fonlarına erişimÜniversite eğitim ve öğretim müfredatının geliştirilmesiÖğrencilere staj olanaklarının bulunmasıMezunlar için iş imkânıSanayi kuruluşlarıyla ortak iş kurma imkânıEkonomik kazançSanayinin elinde bulundurduğu teçhizat ve donanımlara erişim	<ul style="list-style-type: none">İstihdamYeni iş sahalarının bölgede gelişmesiEkonomik hareketlilikEkonomik kazançVerimli arazi kullanımıEğitim alanlarının geliştirilmesi

Kaynak: (Özdemir, 2016)

Balıkesir Teknokentinin sanayileşme kapsamında attığı adımların umut vaat edici olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Henüz yeni bir oluşum sergileyen Balıkesir Teknokenti hali hazırda bölgeye bir sanayi kuruluşu çekmemiştir ancak bu durumun sebebinin teknokentin henüz çok yakın zamanda kurulmasıyla ilgisi büyüktür. 2019 Ekim ayında proje kabulüne başlayan teknokentin bu süreçte yoğun olarak sanayi kuruluşları, odalar, belediyeler, okullar ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirdiği görüşmeler teknokentin tanıtımı noktasında önemli bir etki yaratmıştır (TGBD, 2023). Aynı zamanda üniversite sanayi iş birliğinin bazı sektörlerde başlaması da Balıkesir'e yeni sanayi kuruluşlarının gelişi için önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Balıkesir Teknoloji Transfer Ofisi ve Balıkesir-Edremit'te yer alan MRS Havacılık, Uzay Sanayi arasında gerçekleştirilen iş birliği ilk adım niteliğinde sayılmakla birlikte kritik teknolojiler arasında sayılan havacılık ve uzay sanayi sektörünün il genelinde faaliyet göstermesi diğer kritik teknoloji alanlarının bölgeye kazandırılması noktasında önem teşkil etmektedir (Balıkesir Üniversitesi, 2023). Balıkesir bölgesindeki girişim sayısının her yıl artması da bu alandaki olumlu etkinin göstergeleri arasında

değerlendirilebilir. 2015 yılında teknokent kurulumu ilan edilen kentte var olan girişim sayısı 58.415 adet iken 2021 yılına gelindiğinde bu rakam 70.426 seviyelerine yükselmiştir (TÜİK, 2023). Gelecek yıllarda teknokentin gelişmesi ve bölgeye sanayi kuruluşlarını çekmesi öngörülen bir sonuç olarak değerlendirilmektedir (TGBD, 2023). Bölge olarak tarım ve turizm kenti olarak öne çıkan yapısıyla teknokentin kent kimliğine uygun sanayi kuruluşlarını çevresinde toplaması bölgesel kalkınma için önemli atılımlar olacaktır.

Ülkemizin hem ulusal hem uluslararası arenada parlayan yıldızı savunma sanayi ise yine hem ulusal hem bölgesel kalkınma noktasında üzerinde önemle durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Son yıllarda ciddi gelişmeler gösteren savunma sanayi alanındaki faaliyetler bölgelerin kalkınmasında önemli bir bileşen olarak dikkat çekmektedir. Kalkınma planları kapsamında öncelikli gelişme alanları arasında yer alan savunma sanayi, katma değeri yüksek ürün üretimiyle kalkınmanın büyük bölümünü karşılamaktadır.

Ülkemizde gerçekleştirilen savunma sanayi alanındaki girişimler 2019 yılı itibariyle hızlı bir gelişim göstermiştir. Teknolojiye ve Ar-GE'ye ağırlık veren yerli ve milli savunma ürünlerinin geliştirilmesi Milli Teknoloji Hamlesi programıyla hızlandırılmıştır. Tabanda güçlü ve çok yönlü bir sanayi altyapısı oluşturmak, etkin, rekabetçi ve verimli bir sanayi ağı kurmak, savunma sanayinde sürdürülebilir ihracat oluşturmak, nitelikli insan kaynağı yetiştirmek ve istihdam sağlamak bu alandaki hedefleri ortaya koymaktadır. Bu hedefler doğrultusunda 2002 yılında yalnızca 66 adet olan geliştirilmiş proje sayısı on kat artırılarak 667'ye çıkarılmıştır. Yine savunma sanayi projelerinin hacmi on bir kat artırılarak 60 milyon dolar seviyesine çıkarılmıştır (Thinktech, 2019, 8). Ülkemizde savunma sanayi alanında gerçekleştirilen ihracat verileri gün geçtikçe katlanarak artmaya devam etmektedir. Türkiye'nin savunma ve havacılık sanayi ihracatında 2022 yılı verileri, 2021 yılının aynı dönemine göre %48,6 oranında artış göstererek 961,1 milyon dolara ulaşmıştır (Kaya, 2022). Üretim potansiyeli artan savunma sanayinin iş gücünü pozitif anlamda etkilemesiyle, ülkemizde yalnızca bu alanda 80 bin kişinin istihdamı sağlanmaktadır (Sabah, 2022).

Balıkesir Teknokentinin savunma sanayi alanındaki durumuna bakıldığında bünyesinde barındırdığı savunma sanayi firmalarıyla bölgesel kalkınmada etkili olduğunu söylemek

mümkündür. Balıkesir teknokentinde iki adet savunma sanayi üretimi yapan firma bulunmaktadır. Kuvayi Technologies firması savunma sanayi alanında antenler üzerinde çalışmalar gerçekleştirmektedir (Kuvayi Technologies, 2023). Firmayla görüşme sağlanamadığı için çalışmalarına dair detaylı bilgi elde edilememiştir. Ülke içinde sınır güvenliğine dönük ürünler üreten Kz Mekatronik firması ise Savunma Sanayi Başkanlığının yerli ana tedarikçisi olarak üretim gerçekleştirmektedir. Tamamen ülkemizde bulunan askerlerimizin ve polislerimizin operasyonel ihtiyaçları noktasında üretim yapan Kz Mekatronik firmasıyla sağlanan görüşme sonrasında aktif olarak sürdürülen 8 projenin olduğu bilgisi alınmıştır. Firma şu anda ulusal bir marka olarak faaliyet sürdürmektedir. Bu sürede ABD ve Pakistan'la distribütör anlaşması gerçekleştirmişlerdir. Gelecekte uluslararası bir marka hedefinde olan firmanın teknokent bünyesinde 5 ofiste faaliyetleri sürdürülmektedir. Firmanın Balıkesir'e ve Balıkesir teknokentine ihracat ve istihdam noktasında önemli katkıları bulunduğu bilgisi görüşme sonucunda edinilen bilgiler arasındadır. 2011 yılından bu yana kuruluş yılı cirosunun 25.000 kat artması ve ABD, İngiltere ve Almanya gibi ülkelere ihracat sağlaması bölgesel kalkınma üzerindeki katkısını ortaya koymaktadır. Bulunduğu bölgede istihdam sağlaması, savunma sanayi alanında tedarikçi oluşturması ve vergi vermesi bölgesel kalkınmayı destekleyen diğer noktalar olarak değerlendirilmektedir. 2023 yılı içerisinde gerçekleştirdiği inovasyon faaliyetleriyle uzaktan kumandalı deniz mayını imha cihazı da üreten firma, Karadeniz'de gerçekleştirilen uluslararası tatbikat sonrasında Azerbaycan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan ve Kırgızistan'dan talep alarak bu alandaki çalışmalarıyla hem firmasına hem bölgesine önemli ivmeler kazandırmaya devam etmektedir. Firmayla yapılan görüşme sonrasında Balıkesir'in ve Balıkesir teknokentinin savunma sanayi alanında bazı dezavantajlarının bulunduğu bilgisi alınmıştır. Bu dezavantajlar şu şekildedir. ¹

- Kentin bazı saha testleri ve benzeri faaliyetlerde farkındalığının bulunmaması sebebiyle sorunlar yaşanması,
- Savunma sanayi için gerekli olan Ar-Ge ve üretim faaliyetlerinde kullanılan malzemelerin şehir dışından geliyor olması, hammaddeye ulaşımın zorlaşması,

¹ Bu bilgiler Kz Mekatronik Firmasıyla gerçekleştirilen görüşme sonucunda elde edilmiştir.

- Şehir altyapısının savunma sanayi alanında yetersiz olması,
- Tedarikçi firma sayısının bölgede azlığı,
- Teknokentin şehir merkezine uzaklığı,

Balıkesir teknokentinin bölgesel kalkınmasında önemli bir noktayı barındıran savunma sanayi faaliyetlerinin gelecek yıllarda teknokentin de büyümesiyle gelişim göstereceği düşünülmektedir. Bununla birlikte kentin ve teknokentin barındırdığı dezavantajlar düşünüldüğünde gelecekte bir savunma sanayi üssü olması da şu anda öngörülmemektedir.

6. Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum

Bölgesel kalkınmanın önemli bileşenlerinden bir diğeri sosyal yaşamın dengelenmesi ve toplumsal yapı içerisinde bulunan eğitim, sağlık, istihdam gibi alanların geliştirilmesidir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde nitelikli insan, güçlü toplum başlığı altında Balıkesir teknokentinin toplumsal yaşam üzerinde bağlayıcı etkiye sahip olan eğitim, sağlık ve istihdam üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Teknokentlerin eğitim alanında yalnızca üniversite bünyesinde değil tüm eğitim gruplarında etkili olması adına adımların atılması önem arz etmektedir. Bu alanın öneminin gün geçtikçe daha görünür olmasıyla Millî Eğitim Bakanlığı ve teknokentler arasında gerçekleştirilen “Ar-Ge Merkezleri ile Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme” iş birliği protokolü dikkat çekmektedir. Gerçekleştirilen bu iş birliği protokolüyle bilişim teknolojileri, elektronik, makine ve teçhizat imalatı, enerji, savunma, otomotiv gibi alanlarda beceri ve staj uygulamaları teknokentler bünyesinde sağlanacaktır. Şu an yalnızca İstanbul Teknik Üniversitesi ARI Teknokenti bünyesinde gerçekleştirilen çalışmanın gelecekte diğer teknokentlerle de sağlanacağı bilgisi dönemin Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk tarafından aktarılmıştır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2018).

Balıkesir bölgesel anlamda eğitim standardı yüksek bir bölge olarak dikkat çekmektedir. 2020 verileri kapsamında okuma yazma bilenlerin oranı %98,25, ilkokul okullaşma oranı %93,64, ortaokul okullaşma oranı %89,8, lise okullaşma oranı ise %91,19’dur (TÜİK, 2023). Balıkesir Üniversitesi ve Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi olmak üzere iki üniversiteye sahip olan ilde 2023 yılı itibariyle toplamda yaklaşık 48.250 öğrenci eğitim görmektedir. (Balıkesir Üniversitesi, 2023; Bandırma On Yedi Eylül

Üniversitesi, 2023).

Balıkesir teknokentinin kentin eğitim standartlarına sağlayacağı katkı bölgesel kalkınmanın önemli bir alanını destekleyecektir. Bu kapsamda bu alanda gerçekleştirilecek faaliyetlere önem verilmesi gerekmektedir. Teknokent bünyesinde eğitim odaklı gerçekleştirilen atılımlar teknokentin bu alana destek verdiğini göstermektedir. Teknokentin gelişimi ve bölgesel kalkınmada eğitim odaklı bir sistemin sürdürülebilir kılınması adına girişimcilik ve kuluçka kapsamında girişimcilere mentorluk eğitimleri verilmektedir. Üniversite bünyesinde ön kuluçka kapsamında sağlanan bu eğitimler yükseköğretim ve teknokent bütünleşmesini kolaylaştırmaktadır. NE10 Şehir Araştırmaları, Ekonomi ve Teknoloji Geliştirme Merkezi bünyesinde çalışmakta olan personele verilen Temel Excel Eğitimi, Temel Word Eğitimi, Mülakat ve görüşme teknikleri, iş hayatında haklar ve ödevler, rapor hazırlama teknikleri ve etkili iletişim ve ikna teknikleri gibi girişimciliği destekleyen alanlardaki eğitimler ise yine eğitim ve teknokent bütünleşmesini destekleyen önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Bunların yanı sıra üniversite toplulukları ile iletişim halinde olan teknokentin kendilerini iş hayatına hazırlayacak olan girişimci aday öğrencilere sağladığı Microsoft Office Programları, sunum ve rapor hazırlama eğitimleri de bu alana önem verildiğini gösteren bir diğer noktadır (BBB Faaliyet Raporu, 2021).

Teknokent özellikle dönemin yükselen sektörleri üzerinde öncelik tanıyan bir yapıya sahiptir. Eğitim alanındaki faaliyetlerini bu alana yöneltmektedir. Öyle ki yazılım alanındaki iş gücünü desteklemek ve sektöre nitelikli yazılımcı kazandırmak amacıyla kurslar düzenlemektedir. Şu ana kadar 2 adet kurs dönemi başlatan teknokent ilk kursta başarılı olan 25 öğrenciyi teknokent bünyesinde faaliyet gösteren yazılım firmalarında istihdam etmiştir. Bu kurs sonrasında duyurusu yapılan “Web Geliştirme ve Mobil Oyun Uygulama Eğitimleri” de eğitim alanına önemli destekler sağladığını kanıtlar niteliktedir (Teknokent Balıkesir, 2023). Hali hazırda var olan eğitim ve teknokent uyumuna bakıldığında Balıkesir’in yeni gelişen bir teknokente sahip olmasıyla doğru orantılı bir şekilde eğitim alanına verdiği desteğin geliştirilebilir olduğu dikkat çekmektedir. İlerleyen dönemlerde teknokentin daha kapsamlı eğitimlere yönelmesi ve yalnızca üniversite değil tüm yaş gruplarını bu alana entegre etmesi de bölgede bir girişimcilik ruhunun oluşturulmasını sağlayacak, bölgesel kalkınmanın temel dinamiklerinden olan eğitim faktörünün teknokentle uyumlu olacak biçimde

geliştirilmesini kolaylaştıracaktır.

Bölgesel kalkınmanın sürdürülebilir kılınması için üzerinde önemle durulması gereken bir diğer alan sağlık kriteridir. Teknokentler bünyesinde geliştirilen teknolojilerin sağlık alanına sağladığı katkılar bölgesel kalkınmada bu alanın önemini ortaya koymaktadır. Sağlık sektörü, teknolojik, bilgi yoğun ve yüksek inovasyon potansiyelli sektörlerin başında gelmektedir. Sağlık sektörü için yaşamsal öneme sahip olan inovasyon, sağladığı yenilik ve gelişimle toplumsal refah ve yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Şengün (2016, 195)'e göre inovasyonla sağlanan yeni ürünler ve hizmetler sayesinde sağlık sektöründe, erken tanı, tedavi ve teşhis imkanları artmakta, bu durum uzun vadede maliyetlerin önüne geçilmesini sağlamaktadır. İleri teknolojiye ihtiyaç duyan sağlık sektöründe katma değeri yüksek ürünlerin piyasaya sunulması kalkınmayı desteklerken toplum sağlığının korunması ve sürdürülmesi noktasında önemli sonuçları beraberinde getirmektedir.

Balıkesir teknokentini bu alanda değerlendirdiğimizde teknokentin bölgesel kalkınmanın önemli bir bileşeni olan sağlık faktörü üzerinde önemli atılımlar gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yeni kurulan bir teknokent olmasının yanı sıra sağlık alanında, özellikle Covid-19 pandemisi sürecinde, önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Teknokent bünyesinde sağlık çalışanlarını koronavirüsten korumaya yönelik başlatılan çalışma bu tezi doğrulamaktadır. Teknokent bünyesinde sağlık sektörü alanında faaliyet gösteren iki adet firma bulunmaktadır. MDI Biyoteknoloji Ar-Ge, Medikal ve Sağlık Hizmetleri firması pandemi sürecinde sağlık sektöründe ihtiyaç duyulan Covid-19 testleri, dezenfektan, maske, eldiven ve acil durum ürünleri üretmektedir. Teknokent bünyesinde faaliyet gösteren bu firmanın DUMASİS (Düşünen Makine Sistemleri) firmasıyla ortak yürüttükleri çalışma kapsamında sağlık çalışanlarında Covid-19 ve benzeri hastalıklarda bulaşı önlemek amacıyla başlattıkları proje, teknokentin sağlık sektörü üzerinde etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Merhaba, 2020). Teknokent bünyesinde bulunan G-Nöron Sağlık Hizmetleri firması da akademisyenlere sağlanan avantajlarla Tıp Fakültesi bünyesinde kurulmuş bir kuluçka firma olarak dikkat çekmektedir. Ar-Ge çalışmalarına devam eden firma Balıkesir Teknokent bünyesinde Klinik Karar Destek Sistem Geliştirici (KKDS) projesine devam etmektedir (Linkedin, 2023). Hekimlere ve sağlık personeline klinik kararlarda destek sağlayan bir program olarak dikkat çeken KKDS, erken tanı, teşhis ve tedavi süreçlerini

güncel bilgileri kullanarak geliştirmektedir (Özata ve Aslan, 2004, 11-12). Gelişim aşamasında olan Balıkesir teknokenti sağlık alanında henüz küçük bir adım atmış olsa da gelişim potansiyeli düşünüldüğünde bu alanda ilerleyen süreçlerde daha aktif çalışmalar gerçekleştirmesi muhtemeldir. Teknokentin gelişimiyle daha fazla sağlık firmasının bölgeye gelmesi sonucu bölgesel kalkınma alanında önemli fark yaratacağı düşünülmektedir.

Teknokentlerin buldukları bölgeye bölgesel kalkınma noktasında sağladığı bir diğer en önemli etki ise istihdam yaratmasıdır. Teknokentlerde var olan firmaların nitelikli iş gücünü bünyesinde barındırması ve gelişim odaklı çalışmaları, bölgenin iş gücünü tetiklemektedir. Teknokentlerde üretilen inovasyon üretimi çok yönlü bir istihdam oluşumunu desteklemektedir. Öyle ki teknokentlerde bulunan firmalar bölgede istihdam sağlarken bu firmaların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin üretildiği diğer yan sektörlerin bölgede gelişmesine ortam hazırlamaktadır. Firmaların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere duyulan talep yeni yatırımları bölgeye çekmektedir. Sermaye mali üretimi yapan sektörlerde gelişen iş gücü talebi ise istihdamı desteklemektedir (Taymaz, 1997, 10- 11).

Balıkesir teknokentinin bölgesel kalkınmanın önemli bir dinamiği olan istihdam üzerindeki etkisi diğer tüm teknokentlerde olduğu gibi pozitifdir. 2015 yılında resmi olarak kurulan ve 2019 yılının ikinci yarısında fiziki ortamını tamamlayan teknokent, kuruluşundan bu yana 30 Milyon TL'yi aşkın alt yapı yatırımı gerçekleştirmiştir. 2021 yılı itibarıyla bünyesinde 34 firma faaliyete başlamıştır. Firma sayısı açısından 2021 yılı bir sıçrama dönemi olmuş, 18 yeni firma bünyesine dahil edilmiştir (GMKA, 2022). 2023 yılı verilerine göre ise şu anda 56 firma teknokent bünyesinde bulunmaktadır (Teknokent Balıkesir, 2023). 2022 yılı Mart ayı verilerine göre teknokentin doluluk oranının %100'e ulaştığı bilgisi Balıkesir Üniversitesi Rektörü ve Teknokent Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. İlter Kuş tarafından aktarılmıştır. Pandemi dönemine rağmen %100 doluluğa ulaşan teknokentin ek binası için hazırlıkların başlaması da yine firmalar ve bünyelerinde barındıracakları iş gücü için önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Haberci Gazetesi, 2022). Teknokente istihdam edilen kişilerin sayısal verilerine ulaşılamamıştır. Teknokentle iletişime geçilmiş ancak ne yazık ki bilgi paylaşımında bulunulmamıştır. Bu sebeple teknokentin istihdamı desteklediği düşünülmekte ancak bölgesel kalkınmayı büyük oranda desteklediği veya

desteklemediğine dair net bir sonuç elde edilememiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak teknokentin bilgi aktarımı noktasında daha çok etkileşim halinde olması önerilmektedir. Teknokent bünyesinde var olan faaliyet bilgilerinin net bir şekilde ortaya konulması gelişim haritasını da netleştireceğinden bu paylaşımların diğer girişimleri tetikleyeceği düşüncesi bölgesel kalkınma noktasında önemli bir adım olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Balıkesir Teknokentinin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Teknokentlerde üretilen inovatif ürün ve hizmetlerin bölgesel kalkınmayı desteklediği, teknokentlerin buldukları bölgede iş gücünü, istihdamı ve ihracatı tetiklediği sonucuna ulaşılmıştır. Bölgesel kalkınma odağında olan ekonomik ve sosyal faktörlerin teknokent ve bünyelerinde üretilen teknolojilere ihtiyaç duyduğu, bununla birlikte bu alanda gerçekleştirilen tüm faaliyet ve girişimlerin gelişimi hızlandığı tespit edilmiştir. Balıkesir teknokentinin bölgesel kalkınmayı büyük oranda desteklediği görülmüştür. Yeni kurulan bir teknokent olmasının yanı sıra %100 doluluğa 3 yıl gibi kısa bir sürede ulaştığı bilgisi yapılan araştırma sonucunda elde edilmiştir.

Balıkesir Teknokentinin bölgesel kalkınmaya etkisi iki ana kriter kapsamında incelenmiştir. Rekabetçi Üretim ve Verimlilik başlığı altında yapılan incelemeler sonucunda teknokentin Ar-Ge ve yenilik odaklı çalışan bir teknokent olduğu görülmüştür. 2019 yılında faaliyete başlamış yeni bir teknokent olmasının yanı sıra bünyesinde yürüttüğü 63 aktif proje ve teknokent olarak girişimcilere Ar-Ge ve yenilik odaklı sağladığı destek bu görüşü desteklemiştir. Bununla birlikte Balıkesir genelinde bulunan tarım, hayvancılık, makine ve teçhizat, enerji, tekstil, ilaç, gıda ve kimya üzerine oluşturulmuş Ar-Ge merkezlerinin bulunması bu alana önem verildiğini göstermiştir. İş ve yatırım ortamı hususunda yapılan araştırma kapsamında ise teknokentin girişimcilere diğer tüm teknokentler gibi destek ve avantajlar sağladığı görülmüştür. Bu destek ve avantajların büyük çoğunluğunun Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında sağlanan avantajlar olduğu belirlenmiştir. Teknokentin Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında sağlanan desteklere ek olarak kendi bünyesinde sağladığı avantajların da girişimcileri bölgeye çekmek, faaliyet gösterecekleri iş sahasında süreçlerini iyileştirmek ve gelişimlerini desteklemek noktasında önemli olduğu tespit edilmiştir.

Rekabetçi üretim ve verimlilik başlığı altında değerlendirilen sanayileşme hususunda teknokentin gelişim aşamasında olduğu söylenebilmektedir. Yeni bir oluşum sergileyen teknokentin faaliyete başladığı ilk andan itibaren teknokent aracılığıyla bölgeye sanayi kuruluşlarını çekme çabalarının devam ettiği görülmüştür. Teknokent kurulumunun ilan edildiği 2015 yılından 2021 yılına kadar olan sürede girişim sayısının 58.415'ten 70.426'lara yükselmesi de sanayileşme alanında sürdürülen çabayı destekler niteliktedir. Teknokente, kritik ve öncelikli teknolojilerden olan savunma sanayi alanının bölgesel kalkınmayı desteklediği görülmüştür. Teknokent bünyesinde savunma sanayi alanında üretim gerçekleştiren iki adet firmanın bulunduğu ve bu firmaların katma değeri yüksek ürün üretimleriyle Balıkesir bölgesel kalkınmasına büyük oranda destek verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Savunma sanayi alanının Balıkesir kentinde geliştirilebilir olması için kentte bu alanda bir farkındalığın oluşturulması gerektiği ve firmaların bu alanda yaşadıkları sorunlara odaklanması gerektiği tespit edilmiştir. Günümüzde kalkınmanın önemli bir dinamiğini oluşturan savunma sanayi alanının Balıkesir teknokentinde de faaliyet sürdürmesi ve firmaların istihdam ve ihracat noktasında kente sağladıkları katkı, bölgesel kalkınma hususunda Balıkesir teknokentinin savunma sanayi alanıyla da ön planda olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın ikinci araştırma kriterini oluşturan Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum başlığı altında değerlendirilen eğitim alanında teknokentin eğitim faktörünü büyük oranda desteklediği tespit edilmiştir. Teknokent bünyesinde girişimcilere mentorluk, Temel Excel, Word, mülakat ve rapor hazırlama eğitimleri verildiği görülmüştür. Üniversite topluluklarıyla iletişim halinde olan teknokentin girişimci adayı öğrencilere verdiği Microsoft Office Programları eğitimleri ve dönemin yükselen sektörleri arasında olan yazılım alanında düzenlediği kurslar yine bu alana destek verdiğini kanıtlar niteliktedir. Sağlık alanında yapılan araştırmalar kapsamında ise teknokentin sağlık alanında da gelişim aşamasında olduğu söylenebilmektedir. Bünyesinde sağlık alanında faaliyet gösteren iki adet firma bulunduran teknokentin pandemi sürecinde sağlık çalışanları için proje geliştirmesi ve akademisyenlere verilen destek sayesinde kurulan G-Nöron firmasının KKDS üzerinde gerçekleştirdiği proje çalışması bölgesel kalkınmanın temel dinamiklerinden olan sağlık alanına destek verdiğini kanıtlar niteliktedir. Teknokentin bölgeye sağlık firmalarını çekmesi kapsamında çalışmalar yürütmesi ve bu alanda daha fazla firma ve projeye gelişime önem vermesi hem ulusal hem bölgesel kapsamda

önemli avantajlar sağlayacağı görüşüyle önerilmektedir.

Son olarak teknokentlerin istihdamı tetikleme kapsamında Balıkesir Teknokentinin istihdam üzerindeki etkisi incelenmiş ve elde edilen bilgiler doğrultusunda istihdamı tetiklediği ve artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. 2014 yılında kurulan ve 2019 yılında firma kabulüne başlayan teknokentin 2022 yılına kadar geçen sürede 30 Milyon TL'yi aşkın alt yapı yatırımı gerçekleştirmesi ve bünyesine 56 firma dahil etmesi bu görüşü destekler niteliktedir. Faaliyete başladığı ilk günden bu yana %100 doluluğa ulaşması ve ikinci ek bina hazırlıklarına başlaması da yine istihdam alanında yeni potansiyel alanların oluşturulacağını göstermektedir.

Balıkesir Teknokentinin bölgesel kalkınmaya etkisinin değerlendirilmesi hususunda kaynak sorunu yaşanmıştır. Özellikle teknokent bünyesinde bulunan birçok firmanın web sitelerinde bilgi yetersizliği göze çarpmıştır. Balıkesir Teknokentinin de özellikle mali rapor eksiklerinin bulunması, bölgedeki ihracat ve ithalat verilerinin hiçbir yerden ulaşılamaz durumda olması, teknokent bünyesinde bulunan pozisyonların da bu verileri paylaşmaması yapılan araştırmanın daha kesin sonuçlara varmasını engellemiştir. Bu kapsamda bölgede bulunan ekonomik ve sosyal hareketliliğin yıllar bazında raporlanması önerilmekte, şeffaf bir bilgi paylaşımının yalnızca araştırmalarda değil bölgeye yatırım çekmeye de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tüm bunlara ek olarak bölgenin inovasyon ve yatırım alanında cazibe merkezi olması için firmalar özelinde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda özellikle şehir merkezine uzaklığı ve hammadde tedariklerinde sorun yaşıyor olmaları dikkate alındığında Teknokentin bu noktalarda çözüm üretmesi, ulaşım ve tedarik alanlarını geliştirmesi ve bölge halkına yeni gelişen bu teknoloji tabanlı üretim hususunda farkındalık ve bilinç kazandıracak programlar yapması önerilmektedir.

Kaynakça

- Babacan, Muazzez. *Dünyada ve Türkiye'de teknoparklar (Bilim ve Teknoloji Parkları)*. 1995.
- Babacan, Muazzez. *Teknopark Kavramları ve Türkiye'de Uygulamalar*. 2014. Erişim 13.11.2023, <http://arsiv.mmo.org.tr/pdf/>
- Balıkesir Teknoloji Transfer Ofisi. "Teknokent'te Neler Oluyor?". 2023. Erişim 13.12.2023, <https://www.bauntek.com.tr/tto>
- Balıkesir Üniversitesi. 2023. Erişim 01.11.2023, <http://www.balikesir.edu.tr/upload/202202151140/%20files/BA%C3%9C%202022%20PP%2014%20%C5%9EUBAT.pdf>
- Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi. 2023. Erişim tarihi: 05.12.2023, <https://strateji.bandirma.edu.tr/Content/Web/%20Yuklemeler/Sayfa/Dosya/15377/ab5db872-87af-51d0-faac-821e70da1f10.pdf>
- Başalp, Ahmet ve Yazlık, Bilgin. "Türkiye'de Teknoparklar ve Sorunları". 2014. Erişim 10.11.2023, <https://inet-tr.org.tr/inetconf11/sunum/44.ppt>
- BBB Faaliyet Raporu. *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2021*, 2021. Erişim 02.11.2023. <https://cmsapi.balikesir.bel.tr//media/dokumanlar/faaliyet-rapor/bbb%20faaliyet%20raporu%202021.pdf>
- Akça, Kübra Canbaz. *Türkiye İnovasyon Kümelerinin Türk Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Dökmen, Gökhan. *Bölgesel Kalkınmada Yenilik Sistemleri ve Devletin Rolü: Türkiye Örneği*. İzmir: TC Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- GMKA. TR 22 Bölgesi Teknoloji Geliştirme Bölgeleri 2021 Yılı Görünümü. Ocak 2022. (2022).
- Güler, Tahsin - Canbaz Akça, Kübra. *Yapısal ve İşlevsel Boyutlarıyla Türk Kamu Yönetiminde İnovasyon*, Bursa: Ekin Yayınevi, Kasım, 2022.
- Haberci Gazetesi. Teknokent, Yüzde Yüz Doluluğa Ulaştı. 2022. Erişim 08.12.2023,

- <https://www.habercigazetesi.net/teknoloji/teknokent-yuzde-yuz- doluluga-ulasti/>
- Harmancı, Mehmet - M. Oğuzhan Önen. "Dünyada ve Türkiye’de teknopark ve teknokent uygulamaları." *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, GA/99-2-4 Ankara*. 1999.
- Işık Nihat ve Kılınc E. Can. “Bölgesel Kalkınmada Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6/2 (2011), 9-54.
- Kaya, Mehmet. “Savunma ve Havacılık İhracatını %49 Artırdı”. *Dünya (07 Şubat 2017)*, Erişim 02.12.2023, <https://www.dunya.com/sectorler/savunma-sanayi/savunma-ve- havacilik-ihracatini-49-artirdi-haberi-654221>
- Keleş, Murat Kemal. *Türkiye’de Teknokentler: Bir Ampirik İnceleme*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2007.
- Keskin, Abdullah. “Ekonomik Kalkınmada Beşerî Sermayenin Rolü ve Türkiye”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 25/4 (2011).
- Kuloğlu, Sema. Röportaj. Balıkesir Üniversitesi Teknokenti, Kz Mekatronik Firması, Balıkesir. (2023).
- Kuvayı Technologies. 2023. Erişim 15.11.2023, <https://www.kuvayitechnologies.com/tr/>
- LinkedIn. Gül Ünsel Bolat Gönderisi. 2023. Erişim 14.12.2023. https://www.kuvayitechnologies.com/tr/https://tr.linkedin.com/posts/g%C3%BC1-%C3%BCnsel-bolat-%20188382139_activity-7027736502608498688-FRQ?trk=public_profile_like_view
- Merhaba. “Sağlık Çalışanları Covid-19’dan Korunacak”. *Merhaba* (23.Ekim.2020). Erişim 01.12.2023, <https://gazetemerhaba.com/saglik-calisanlari-covid-19dan-korunacak/>
- Özata, Musa - Şebnem Aslan. "Klinik Karar Destek Sistemleri Ve Örnek Uygulamalar." *Kocatepe Tıp Dergisi* 5/1 (2004).
- Özdemir, E. Deniz. “ Teknopark ve Sanayileşme”. 2016. Erişim 13.11.2023, <https://prezi.com/jmitgordduzuq/teknopark-ve-sanayilesme/>
- Sabah. “Savunma Sanayinde 80 Bin Kişi İstihdam Ediliyor”. *Sabah* (18.5.2022). Erişim

18.10.2023, <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/savunma-sanayinde-80-bin-kisi-%20istihdam-ediliyor-5997792>

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. *Teknoloji geliştirme Bölgeleri İstatistikleri- Temmuz 2022*. 2022. Erişim 23.11.2023, <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011501>

Sarıhan, Halime. *Rekabette Başarının Yolu Teknoloji Yönetimi*, İstanbul: Desnet Yayınları, Birinci Baskı, Mayıs. 1998.

Şengün, Haluk. “Sağlık Hizmetleri Sunumunda İnovasyon”. *Haseki Tıp Bülteni* 54/4 (2016), 194-198.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. “Mesleki Eğitimde Teknoparklar ile İş Birliği Dönemi”. Erişim 19.11.2023, <https://www.meb.gov.tr/mesleki-egitimde-%20teknoparklar-ile-is-birligi-donemi/haber/17366/tr>

Taymaz, Erol. "Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Değişme ve İstihdam". *Teknoloji ve İstihdam* (1998), 180-223.

Teknokent Balıkesir. (2023). Erişim 14.11.2023, <https://www.bauntek.com.tr/>

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu 3. Madde (B), Sayı:24454, Tertip: 5, Cilt:40. (2001).

TGBD. “Balıkesir Teknokent”. Erişim 23.11.2023. <https://www.tgbd.org.tr/balikesir-teknokent-firmasi-255>

Thinktech, STM Teknolojik Düşünce Merkezi. *Savunma Sanayiinde İnovasyon Kültürünü Beslemek, Trend Analizi: Aralık 2019*. https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608993781_stm-savunma-sanayiinde-inovasyon.pdf?

TÜİK. 2023. Erişim 19.11.2023, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>

Yılmaz, Zeki ve İncekaş, Ezgi. “Türkiye’de İnovasyon ve Bölgesel Kalkınma”. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 2018, 154-169.

Yülek, Levent. “İnovasyon ve Bölgesel Kalkınma Sürecinde Teknoparkların Rolü ve Önemi”. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 24/1 2020, 127-143.

SEYAD

Siyaset,
Ekonomi ve
Yönetim
Araştırmaları
Dergisi

Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2 Serdivan/Sakarya

+90 (532)769 5899

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/seyad>

e-posta: seyad@sakarya.edu.tr